

magazin istoric

ANUL VII Nr. 5 (74) MAI 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 5 (74)

mai 1973

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CANDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Un om al dreptății, al iubirii de țară, un ctitor al României moderne: Alexandru Ioan Cuza văzut de mai mulți artiști ai epocii. În prim plan: portretul domnitorului în viziunea lui Lanzedelli. O imagine mai puțin cunoscută aflată în colecția de stampe a Bibliotecii Academiei R. S. România (*Personalitate europeană*, p. 2)
- ② Palatul viceregului din Mexic: pictură spaniolă pe un paravan din sec. XVII (*Descoperitorii Lumii Noi*, p. 88)
- ③ Forul lui Traian din Roma și o replică a Columnei aflată la München (*Cel mai original monument al Romei — Columna Traiană*, p. 60)
- ④ Legăturile de prietenie româno-bulgare și-au găsit o expresie grăitoare în timpul războiului pentru cucerirea independenței din anii 1877-1878. În imagine: soldați români atacând reduta Grivița, pictură de Emilian Lăzărescu, aflată în Muzeul Militar Central (*Secole de lupte și jertfe comune*, p. 59)

S U M A R

ALEXANDRU IOAN CUZA—100 ANI DE LA MOARTE Personalitate europeană: CONSTANTIN C. GIURESCU ● „Idelle roditoare de solidaritate și de înțelegere...”: L. BOICU ● Epilog la o legendă...: CLAUDIA CLEJ-GÎRBEA ● Puterea dragostei de țară: D. GH. VITCU ● Documente străine despre români: „...Nu voi avea în vedere decât binele și fericirea națiunii române”	2
Armatele marilor revoluții moderne: CONSTANTIN ANTIP	25
1848-1973. Nicolae Bălcescu — un sfătuitor al națiunii sale: DAN BERINDEI	37
DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL Operația „Barbarossa”: L. BEZÎMENSKI ● Radiograma de pe cuirasatul YAMATO: M. VIȘAN ● Ginerile lui Mussolini se spovedește: Jurnalul lui Ciano	39
95 ani de la independența Bulgariei: secole de lupte și jertfe comune	59
Cel mai original monument al Romei — Columna Traiană: RADU VULPE	60
O tentativă eșuată de fuziune între naționali și țărăniști: IOAN SCURTU	68
Un prieten slovac al poporului român — Gustav Augustini: LUCIAN BOIA	73
De la relații cordiale la exterminare reciprocă — Carol II și Garda de fier: FLOREA NEDELCU	77
Un mesaj tragic — taina unui inel: SORIN NICOLAESCU	86
Descoperitorii Lumii Noi: ANTON FILIPESCU	88
● Zimbete din cronică...93 ● Cărți sosite la redacție...95 ● Poșta Magazin istoric...97	

ALEXANDRU IOAN CUZA

Domnul Unirii :

un admirabil exponent

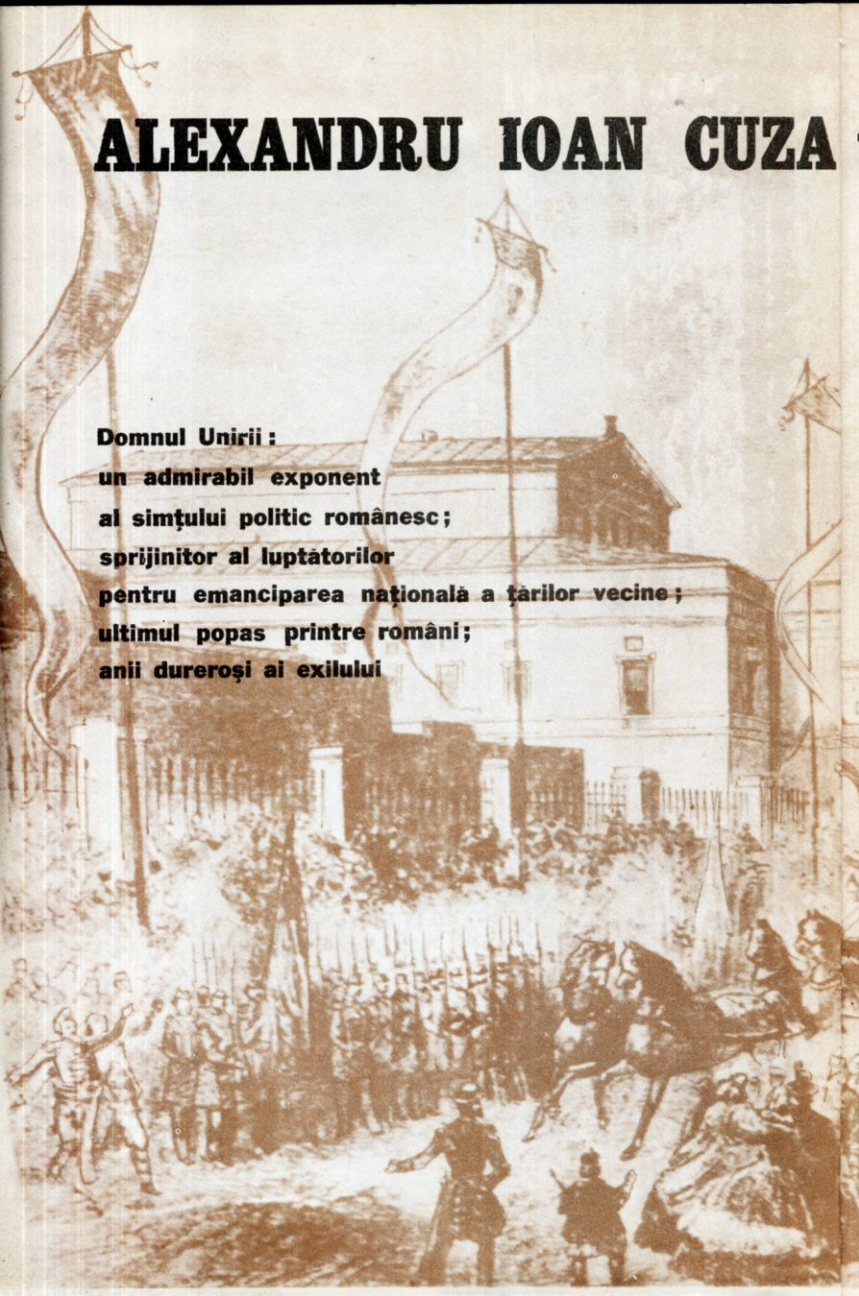
al simțului politic românesc ;

sprijinitor al luptătorilor

pentru emanciparea națională a țărilor vecine ;

ultimul popas printre români ;

anii dureroși ai exilului

100 ANI DE LA MOARTE

PERSONALITATE EUROPEANĂ

CONSTANTIN C. GIURESCU

Cînd cercetezi, petemeiul actelor contemporane, domnia lui Cuza Vodă, rămii impresionat de felul în care domnul Unirii și sfetnicii lui au știut să acționeze — în complicatele condiții externe de atunci — pentru a realiza programul național care era, în esență, programul revoluției de la 1848. Tratatul de la Paris (1856, martie 18/30) și Convenția ce i-a urmat, tot de la Paris (1858, august 7/19), desființau protectoratul exercitat de Imperiul țarist asupra Principatelor Române, mențineau suzeranitatea turcească și le puneau în același timp sub garanția colectivă a șase Puteri Europene (Franța, Anglia, Rusia, Austria, Prusia și Sardinia). Pentru o intervenție armată a uneia dintre aceste puteri în Principate și chiar pentru o decizie mai puțin importantă, de ordin politic, economic sau administrativ, se cerea acordul tuturor. Dacă Franța se opunea, hotărîrea nu mai putea fi luată. De asemenea, dacă Rusia era împotriva unei măsuri preconizate de Turcia și Austria, măsura nu mai putea fi executată. Folosindu-se de această prevedere, Cuza și guvernele sale au avut posibilitatea să manevreze, asigurându-și întotdeauna sprijinul uneia din Marile Puteri și, în primul rînd, acela al Franței. Faptul apare cu toată claritatea cînd urmărim desfășurarea evenimentelor.

Recunoașterea dublei alegeri

Prima problemă însemnată care se punea a doua zi după dubla alegere a lui Cuza era recunoașterea ei de către Puterile Garante. Turcia și Austria erau contra: prima, deoarece își dădea seama că unirea Principatelor, chiar și în forma inițială, prin alegerea celuiiași domn în ambele țări, însemna o scădere a influenței ei și o pregătire a independenței lor; cea de-a doua, deoarece considera că, unite, Principatele devin, în mod natural, un neconștient punct de atracție pentru românii de peste munți, din Transilvania care, în cele din urmă, se vor uni cu ei, formînd un singur stat, după cum s-a și întîmplat. Franța însă, ne sprijinea, deoarece **principiul naționalității** constituia o trăsătură caracteristică a politicii europene a împăratului Napoleon III care socotea, pe lîngă aceasta, că un stat român unit, la Dunărea de Jos, va fi un punct de sprijin al influenței politice și al expansiunii economice franceze în sud-estul european. Rusia era și ea în favoarea recunoașterii dublei alegeri, întrucît aceasta însemna un pas înainte pe calea întăririi statului român și deci, implicit, a slăbirii Turciei. Sardinia avea interese similare românilor, urmărinđ, la rîndul ei, formarea unui stat unitar italian. Iar Prusia n-avea motiv să nu recunoască alegerea: antagonismul față de Austria era, dimpotrivă, un argument pentru recunoaștere.

La Paris a fost convocată o conferință a reprezentanților Puterilor Garante spre a examina chestiunea dublei alegeri; ea și-a început lucrările la 26 martie/7 aprilie 1859 în vederea acestor lucrări, pentru a

explica șefilor Puterilor Garante și guvernelor responsabile felul cum s-a ajuns la dubla alegere au fost trimise de către Cuza misiuni speciale. A fost trimis Vasile Alecsandri, ministrul de Externe al Moldovei — la Paris, la Londra și la Torino, Ludovic Steege, remarcabil financiar și vechi prieten al lui Cuza — la Viena și la Berlin, iar principele Obolenski, un alt vechi prieten al lui Cuza și căsătorit cu o moldoveancă — la Petersburg. Trimișii au fost bine primiți pretutindeni, cu excepția Vienei, unde ministrul de Externe a refuzat să ia act de scrisoarea lui Cuza. Aceași atitudine negativă a adoptat Austria și la lucrările Conferinței de la Paris, unde, în a doua ședință, la 13 aprilie, la propunerea lui Walewski, ministrul de Externe francez, cinci Puteri au cerut Porții să recunoască dubla alegere. Fiind însă învinsă în războiul pe care-l purtase chiar atunci cu Franța și Sardinia, Austria a fost nevoită să cedeze. Pe de altă parte Turcia, care ar fi vrut să trimită o armată în Principate, văzînd hotărîrea lui Cuza de a se opune — regimetele muntene și moldovene fuseseră concentrate în tabăra de la Florești, iar delegații români la Constantinopol primiseră un ordin telegrafic repetat să revie în țară — a adoptat și ea o atitudine conciliantă. Așa încît, la a treia ședință a Conferinței de la Paris, la 7 septembrie, dubla alegere a fost recunoscută. Punctul de vedere românesc, prezentat cu pricepere, abilitate și fermitate a biruit...

Unirea deplină

Chiar din primele luni ale domniei lui Cuza, se vădîră greutățile sistemului de administrație impus de Convenția de la Paris, cu două guverne, unul la Iași, altul

la București, cu două Camere, cu o Comisie Centrală la Focșani. Proiectele de legi elaborate de această Comisie trebuiau cercetate de ambele guverne, votate de ambele Camere, sancționate și promulgate separat de către Cuza. Sistemul era incontestabil greoi; domnul trebuia să se deplaseze continuu dintr-o Capitală în cealaltă; colaborarea între guvernul muntean și cel moldovean, ca și aceea a serviciilor respective, era supusă întârzierii. Chiar dacă ar fi existat mijloace de comunicație ușoare și rapide, și încă guvernarea bipartită ar fi fost dificilă; dar în situația de atunci, fără câi ferate, fără șosele bune, ne putem lesne închipui ce greutate se iveau. Se adăuga apoi elementul psihologic: sentimentul că Unirea nu era deplină, că ea nu se realizase așa cum voise poporul, ci numai într-o formă simbolică, prin persoana domnului, și incipientă, prin instituțiile prevăzute de Convenție.

De la început, se iviră glasuri în sensul de a se realiza Unirea deplină, trecându-se peste Convenție, adică peste hotărârile Puterilor Garante. Cuza însă, care vedea împedicațiile și riscurile unui asemenea pas precipitat, socoti, sfătuit fiind și de Costache Negri, reprezentantul țării la Constantinopol, că nu trebuie bruscate lucrurile, ci pregătite metodic. Astfel, în iunie 1860, Cuza alcătui un proiect de memoriu destinat atât Porții, cit și reprezentanților din Constantinopol ai Puterilor Garante, în care se arăta necesitatea unirii instituționale, concentrarea acțiunii de guvernământ. Cum însă trebuia cîștigată în primul rînd adevizuna Turciei, Cuza, sfătuit și de Negri, se hotărî să facă o vizită sultanului, vizită planuită mai de mult și pe care o tot amînase, urmînd ca memoriul să fie remis după aceea. Călătoria a avut loc la finele lui septembrie 1860, iar Cuza a fost primit cu deosebite onoruri; ceremonialul era total deosebit de acela de la primirea foștilor domni Mihai Sturdza și Alexandru Ghica, în 1834. Sultanul îi trimise o sabie de onoare, de mare preț, împodobită cu nestemate, simbolul investiturii. Întors în țară, Cuza scrisese sultanului, mulțumindu-i mai întîi pentru primirea atât de măgulitoare, apoi arătîndu-i necesitatea de a se „centraliza puterea” în Principatele Unite, cu alte cuvinte de a se realiza unirea deplină.

În atmosfera favorabilă creată de vizita la Constantinopol — la 15 octombrie se făcuse cunoscută lista persoanelor din suita lui Cuza decorate de sultan cu Ordinul Medjidie, listă cuprinzînd 34 nume în frunte cu Ștefan Golescu, președintele Comisiei Centrale — avu loc, în decembrie 1860, remiterea oficială a memoriului prin care se cerea unirea deplină. Ambasadorul Franței ne sprijinea, ca de obicei; de altfel el era cel cu care Costache Negri se sfătua în toate împrejurările mai de seamă, urmînd în

aceasta indicația precisă a lui Cuza; ambasadorul Angliei, sir Henry Bulwer, primise încă din noiembrie din partea domnului un memoriu, prin care, după ce se arătau dificultățile guvernării cu sistemul în vigoare și soluțiile necesare, indicate de cei aproape doi ani de domnie, i se solicita concursul și i se mulțumea pentru buna primire ce-i făcuse la Constantinopol.

Urma să se convoace o conferință care să decidă asupra cererii lui Cuza. Din cauza încetinelii aparatului administrativ turcesc, ca și a unor împrejurări obiective — moartea sultanului Abdul Medgid, recunoașterea regelui Italiei de către Poartă — ședințele conferinței se deschisera abia în toamnă la 25 septembrie 1861, la Constantinopol. Reprezentantul Turciei propuse mai întîi ca aceasta să aibă dreptul de a interveni pe cale militară în Principate în eventualitatea unor noi încălcări ale convenției, apoi ca proiectul de unire instituțională să prevadă totuși un guvernator în Moldova și două consilii provinciale, unul în Muntenia, altul în Moldova. Pe de altă parte Austria pretinse ca unirea instituțională să se admită numai pe timpul domniei lui Cuza, urmînd ca la sfîrșitul acesteia, Principatele să fie din nou separate. Între timp, în țară, nerăbdarea creștea; se cerea chiar de către primul ministru muntean ca, în cazul cînd conferința nu ajunge la o soluție acceptabilă pînă la deschiderea Camerelor, unirea deplină să fie proclamată de Cuza însuși; și Costache Negri era de aceeași părere. În cele din urmă, Poarta, dîndu-și seama că se poate ajunge la o ruptură cu Principatele, ruptură care ar fi generat consecințe imprevizibile, adăugîndu-se și sprijinul eficace al Franței, conveni la un acord, păstrîndu-și totuși clauza cerută de Austria.

Firmanul respectiv avea data de 4 decembrie 1861. La deschiderea Camerelor, la 15 decembrie, domnul arăta în mesaj că „Înalta Poartă, precum și toate Puterile Garante au aderat la Unirea Principatelor”. Prin expresia „au aderat” Alexandru Ioan Cuza sublinia astfel prioritatea sentimentului întregului popor român, poziția hotărîită a maselor românești în favoarea Unirii, la care forurile internaționale trebuiseră, pînă la urmă, să adere. În același sens, constituînd, totodată, și un răspuns la clauza restrictivă care mai figura în firman, trebuie interpretată și a doua frază a lui Cuza, din același mesaj, care spunea: „Unirea va fi așa precum România o va simți și o va dori”. Cu alte cuvinte, tot poporul român va fi acela care va hotărî, în ultimă instanță, felul în care se va traduce în faptă sau se va aplica unirea deplină legislativă și administrativă.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a arătat de altfel puternicul temei al acestei convingeri, precum și lipsa de orice valoare a clauzei restrictive.

„Prietenului sigur in vremuri nesigure“

O împrejurare în care, folosindu-se de divergența de interese dintre Puterile Garante, Cuza a știut să ducă la bun sfârșit o delicată afacere de caracter internațional, a fost tranzitul prin România a armelor de proveniență rusă destinate înzestrării oștirii sîrbești. Armele proveneau din arsenalul de la Tula; izvoarele sîrbești vorbesc de 63 000 puști și 2 000-3 000 săbii în 1 759 lăzi, cîntărind 342 168 kilograme. Tranzitul fusese convenit din timp între Cuza și guvernul român de o parte și Rusia, principele Mihail Obrenovici și guvernul sîrb de cealaltă parte.

Transportul urma să se facă în 500 căruțe, care aveau să intre în țară în apropiere de Bolgrad, să străbată sudul Moldovei și întreaga Muntenie spre a trece apoi peste Dunăre în Serbia, pe la Crivina, în Oltenia. Se luaseră toate măsurile necesare pentru protejarea convoiului: România concentrase la Dunăre, încă de la sfîrșitul verii, un întreg detașament mixt, alcătuit din infanterie, cavalerie și artilerie, cu ordinul expres, dat de Marele Stat Major ca, în cazul cînd s-ar produce vreo încercare de oprire din partea turcilor, aceștia să fie respinși cu orice preț, ajungîndu-se chiar la lupta cu baioneta. Sîrbi concentraseră și ei, la punctul de trecere, forțe îndestulătoare. Turcii aveau la Vidin 5 000 soldați și 16 tunuri, așa încît o reacție din partea lor nu era deloc exclusă. Pînă la urmă, de teama complicațiilor, s-au abținut însă să atace convoiul sau să împiedice trecerea armelor peste fluviu. Consulii englez și austriac din București, care au aflat din primele zile, de la viceconsulii lor din Galați, de trecerea hotărîului de către căruțele cu muniții — convoiul se înșira pe kilometri întregi — l-au sesizat imediat pe Cuza, întrebîndu-l asupra rostului acestui mare convoi. Domnul, ca și guvernul român, au tergiversat răspunsul; ei au dat asigurări că se vor face cercetări, care, bineînțeles au durat.

Cînd Turcia, îndreptățită să se teamă că armele vor fi întrebuințate, în ultimă instanță, împotriva-i, a cerut, prin reprezentantul ei în Comisia Europeană a Dunării și într-un mod neprotocolar, sechestrarea armelor, ea și-a atras o replică usturătoare din partea lui Cuza. Consulul englez și cel austriac s-au asociat demersului otoman și, după două note adresate ministrului nostru de Afaceri Străine rămase fără răspuns, au făcut o nouă intervenție pe lângă Cuza. Acesta le-a răspuns că ar satisface o asemenea cerere de sechestrare dacă ea i-ar fi adresată colectiv de către reprezentanții din Constantinopol ai Puterilor Garante. Tensiunea diplomatică creștea. Franța, care pînă atunci păstrase formal o atitudine

Cu un an înainte de realizarea Unirii, partizanii ei foloseau toate mijloacele propagandistice pentru promovarea cauzei lor

de rezervă — de fapt ea sprijinea atît pe Cuza, cît și pe Mihail Obrenovici — a cedat în cele din urmă presiunilor exercitate de Anglia și Austria, și ministrul ei de Afaceri Străine, Drouyn de Lhouis, a trimis instrucțiuni consulului din București să se asocieze demersului celorlalți doi colegi ai săi. Ca urmare, în ziua de 10 decembrie, ministrul nostru de Afaceri Străine, generalul Ion Ghica a primit trei note identice de la consulii austriac, englez și francez, care cereau sechestrarea armelor și predarea lor în custodia acestor consuli.

Neprimind un răspuns satisfăcător, consulii, căroră, între timp, li se adăugase cel prusian — erau acum deci patru la număr — s-au prezentat în ziua de 13 decembrie „în corpore” la Cuza și au pretins un răspuns limpede la cererea lor de sechestrare și custodie a armelor. Cuza, imperturbabil, le-a arătat că vor primi acest răspuns din partea guvernului său. Iar cînd consulii au insistat, domnul a încheiat discuția prin următoarele cuvinte: „Atîta vreme cît ați tratat chestiunea cu mine, am examinat-o cu dumneavoastră. Dar v-ați adresat guvernului meu și trebuie acum să așteptați răspunsul guvernului”. Era clar

Printre armele de luptă ale unioniștilor — caricatura. În cazul de față, stindardul cu lozincă „Patria Română (1) a una și nedespărțită” triumfă asupra dușmanului, pe al cărui steag scrie „Despărțirea României”

că cei patru consuli din București n-aveau să obțină nimic. Ultimul lor act a fost să trimită ministrului nostru de Afaceri Străine o nouă notă în ziua de 13 decembrie, la numai patru ore după audiența la Cuza, cerînd în termen de 24 ore, un răspuns precis la nota anterioară; ei menționau că, în caz de refuz, răspunderea va cădea asupra celui în drept. Ministrul îi înștiință, dar numai după 40 ore, că problema se debate acum de către ambasadorii din Constantinopol, reprezentanți ai celor 6 Puteri Garante, și că numai după ce aceștia vor fi luat o hotărîre, li se va putea da un răspuns, dacă va mai fi cazul, la cererea lor.

Dar la Constantinopol, nu se putu ajunge la un acord, reprezentantul Rusiei opunîndu-se formal. Astfel, propunerea de a se trimite un comisar turc, care, împreună cu consuli din București, să sechestreze transportul, căzu. Chiar dacă ar fi fost adoptată, pînă să ajungă acel comisar în România n-ar mai fi găsit nimic pe teritoriul nostru: la sfîrșitul lui decembrie 1862, armele trecuseră pe teritoriul sîrbesc. Era un remarcabil succes de ordin politic și diplomatic. Principele Obrenovici, în afară de o călduroasă scrisoare de mulțumire, a trimis lui Cuza un dar simbolic — o foarte fru-

moasă sabie împodobită cu pietre scumpe, avînd pe lama de oțel, încrustată cu litere de aur, următoarea inscripție: **Amico certo in re incerta** („Prietenului sigur în vremuri nesigure”).

Soluția faptului împlinit

Existau, atît în Muntenia cît și în Moldova, mănăstiri și schituri care fuseseră închinată de către ctitorii lor sau urmașii acestora, Patriarhiilor din Constantinopol, Ierusalim, Antiohia sau Alexandria sau marilor mănăstiri de la Athos, din restul Peninsulei Balcanice sau din Orientul creștin. Scopul închinării fusese să asigure dăinuirea ctitoriilor din țară, să le garanteze împotriva urgisirilor politicii interne sau a unei rele gospodării și, în același timp — punîndu-le sub o autoritate spirituală superioară, recunoscută — să le mărească prestigiul. Forurile cărora le fuseseră închinată mănăstirile din țările românești urmau să privegheze aceste „metoașe” ale lor, să le asigure continuitatea, să îngrijească de bunăstarea lor și să împlinească legatele prevăzute de ctitori. Pentru toate aceste îndatoriri, patriarhiile și mănăstirile din răsăritul creștin urmau să primească o parte din venitul „metoașelor” lor.

Cu vremea, s-a produs însă o modificare considerabilă a raporturilor inițiale. Mănăstirile închinată au ajuns să fie considerate de către patriarhii și mănăstirile mari din Balcani și Orientul creștin ca simple izvoare de venit; acesta trebuia să fie cît mai mare; de aceea, se neglija întreținerea lăcașurilor care se dădăpănuau treptat și nu se împlineau legatele ctitorilor. Sumele de bani care treceau astfel peste hotare erau considerabile. Mănăstirile închinată posedau în Muntenia 1 127 386 pogoane, afară de mori, cîrciumi, hanuri și băcănii deci 11,14% din teritoriul rural al ei, iar în Moldova 355 680 fâlcii, adică 12,16% din suprafață. Statul avea dreptul să încaseze, la începutul domniei lui Cuza, un sfert din veniturile mănăstirilor închinată. Dar acestea din urmă, sustrăgîndu-se sau amînînd mereu achitarea, ajunseseră să datoreze statului sume importante: la începutul lui aprilie 1859 — 1 466 520 lei în Moldova și nu mai puțin de 19 490 124 lei în Muntenia.

Față de această situație se impuneau măsuri grabnice. Spiritele luminate și opinia publică în general cereau de mult rezolvarea problemei mănăstirilor închinată, care se bucurau însă nu numai de protecția Porții, dar și de a Rusiei. În vara anului 1858, pe cînd se discutau clauzele viitoarei Convenții de la Paris, reprezentanții Puterilor Garante stabiliseră așa-zisul protocol XIII, potrivit căruia problema bunurilor mănăstirilor închinată, în cazul cînd părțile nu ajungeau la o înțelegere, trebuia să se rezolve prin arbitraj.

La 10/22 august 1863, Negri a înaintat Porții o notă prin care propunea rezolva-

rea problemei prin acordarea unei substanțiale despăgubiri „locurilor sfinte”: era vorba de 80 000 000 lei, din care trebuiau să se scadă însă 28 889 020 lei sună ce reprezenta totalul datoriilor către stat — sporite între timp — ale mănăstirilor închinat. Guvernul român mai oferea și suma de 10 000 000 lei pentru înființarea unei școli laice și a unui spital la Constantinopol, unde să poată fi primit oricine,

O sabie pentru Alexandru Ioan

Documente descoperite recent în Arhivele Statului din Pitești aduc noi elemente privind popularitatea domnitorului Unirii.

Astfel, în semn de adeziune față de reformele înfăptuite și politica sa novatoare, 2 500 locuitori ai fostului județ Muscel — precizează un proces-verbal al Consiliului județean din 26 septembrie 1864 — au semnat o petiție prin care își exprimau hotărârea de a oferi o sabie de onoare domnitorului Alexandru Ioan Cuza, având ca inscripție următorul text: „Pentru proiectul de lege electorală și de lege rurală, prezentate de ministru Kogălniceanu în lunile de martie și aprilie care au fost respinse de desființatele Camere. Județul Muscel și orașul Cîmpulung recunoscători” (Arhivele statului, Argeș, Prefectura jud. Mușcel, Dosarul nr. 1/1864-1865, fila 23).

Pînă la acea dată se reușise a se strînge suma de 120 galbeni. Consiliul județean Muscel a hotărît ca diferența pînă la 220 galbeni, cit costa sabia — deja comandată la Paris — să fie completată din casa județului.

La 10 decembrie 1865 Nicolae Kretzulescu, președintele Consiliului de Miniștri și consilier al județului Muscel, în fruntea unei delegații din care făceau parte literatul și istoricul C.D. Aricescu și Dimitrie Negulici, fratele pictorului Ion Negulici, s-au prezentat la domnitorul Cuza și i-au înmînat sabia. Cu acea ocazie Nicolae Kretzulescu a spus printre altele: „Cîmpulungenii și toți muscelenii, locuitorii pămîntului de descălecătoare a lui Radu Negru se fălesc a putea astăzi să încingă cu sabia oferită de dîștii pe domnul României, [ale] cărui fapte mărețe vor face epocă în istoria țării și vor lăsa nemuritor numele lui Alecsandru Ioan”.

Mircea GÎLCA

indiferent de confesiune. Ierarhii greci au refuzat însă oferta și au cerut aplicarea protocolului XIII. Poarta a fost de acord și a luat inițiativa convocării unei conferințe a reprezentanților Puterilor Garante. Spre a împiedica o soluție din afară, Cuza și guvernul său, prezidat de Mihail Kogălniceanu, au recurs atunci la soluția **faptului împlinit**: s-a prezentat Camerei, la 13/25 decembrie 1863, proiectul de lege al secularizării bunurilor mănăstirești — a tuturor mănăstirilor, nu numai a celor închinat — proiect care a fost votat cu o mare însofletire: 93 voturi pentru și 3 contra. Generalizarea secularizării — și asupra bunurilor mănăstirilor neînchinat — a fost hotărîtă spre a se evita acuzarea că ar fi vorba de o măsură discriminatorie, nedreaptă.

Secularizarea a provocat protestul îndrjit nu numai al ierarhilor greci, ci și al Porții. S-a adăugat protestul Rusiei și al Angliei, dar, ulterior, ele și-au moderat atitudinea. Am fost în schimb, sprijiniți puternic de către Franța. Conjunctura ne era favorabilă: adusesem, nu cu mult în urmă, un serviciu Rusiei, organizînd și protejînd trecerea prin teritoriul nostru, a armelor rusești destinate Serbiei; pe de altă parte, atenția guvernelor europene era îndreptată asupra problemei polone (în 1863 polonezii s-au răscolit împotriva dominației țariste încercînd să-și refacă statul), problemă care punea în umbră chestiunea bunurilor mănăstirilor închinat.

După secularizare, Cuza și guvernul său au sporit despăgubirea oferită ierarhilor greci, mai întîi la 102 milioane lei, apoi la 150 milioane lei, depunînd chiar și un accont. Ierarhii au făcut însă marea greșală de a refuza generoasa ofertă, sperînd să obțină mult mai mult prin aplicarea protocolului XIII. În realitate, ei n-au mai obținut nimic, Parlamentul considerînd ulterior — domnia lui Cuza luase între timp sfîrșit — chestiunea închisă.

Și în problema secularizării, Cuza și colaboratorii săi imediați — Kogălniceanu și Negri — au dovedit spirit politic, abilitate și fermitate, făcînd să reintre în patrimoniul statului mai bine de un sfert din suprafața țării — exact 25,26% — și oprind trimiterea peste hotare a unei bune părți din venitul național.

„...slobozitorul neamului țărănesc“

Un și mai mare succes din punct de vedere național și internațional a obținut Cuza prin modificarea stipulațiilor Convenției de la Paris, modificare ce i-a dat putința să alcătuiască o nouă **lege electorală**, care a lărgit considerabil dreptul de vot și o **lege rurală**, care a desființat claca și a împroprietărit pe țărani.

Majoritatea din Cameră, alcătuită pe baza legii electorale censurate prevăzută de Con-

venție, din proprietari de moșii, s-a împotrivit din răspuneri la orice încercare de a atinge baza economică și politică. Această majoritate nu voia o lege electorală liberală și nici o lege care să împroprietărească pe țărani pe loturile pe care le lucrau din moșii strămoși. Nu rămânea altă soluție decât dizolvarea Camerei și modificarea stipulațiilor Convenției. Opinia publică era pregătită; tot mai numeroase erau glasurile care îndemnau pe Cuza să acționeze în acest sens. Așa găindeau Nicolae Kretzulescu, fostul prim-ministru, generalul Ioan Emanuël Florescu, Dimitrie Bolintineanu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, și însuși prim-ministrul în funcție Mihail Kogălniceanu. Girantul agenției noastre din Constantinopol, Nicolae Bordeanu scria, în noiembrie și decembrie 1863, lui Baligot de Beyne, secretarul lui Cuza, următoarele: dacă Adunarea persistă în opoziția ei, trebuie dizolvată și proclamată imediat noua Constituție.

Este ceea ce a făcut, la 2/14 mai 1864, Cuza, ca răspuns la refuzul majorității Camerei de a lua în discuție noua lege electorală și la încercarea ei de a vota o moțiune de blam. Îndată după dizolvarea Camerei, domnul a adresat poporului o proclamație în care arăta că dorința lui „de a duce România pe calea propășirii” s-a izbit de „neîmpăcătă opoziție” a unei „oligarhii turburătoare”. El a supus deci aprobării poporului, printr-un plebiscit ce a avut loc între 22 și 26 mai, **Statutul** său adică noua Constituție. Rezultatul plebiscitului a fost categoric: 682 621 voturi da, 1 307 voturi nu și 70 220 abțineri; nici măcar toți stăpînii de moșii n-au îndrăznit să voteze contra.

Rămînea acum ca **Statutul** și **Proiectul de lege electorală** să fie aprobate de reprezentanții Puterilor Garante. Aceste puteri fuseseră prevenite prin memoriul pe care Cuza, încă la 15/27 iunie 1863, îl trimisese lui Costache Negri la Constantinopol spre a informa Poarta și pe amintii reprezentanți, memoriu care indica dispozițiile viitorului **Statut**. Noua vizită pe care în iunie 1864 domnul a făcut-o la Constantinopol, unde a fost primit atît de sultan și oficialitatea otomană, cît și de ambasadori în mod cu totul remarcabil, a dus la rezultatul dorit: acceptarea **Statutului**. Legii electorale i s-au adus unele modificări, dar și în această formă ea a reprezentat un progres netăgăduit. Importantă era și dispoziția din **Statut** că „Principatele Unite vor putea în viitor modifica și schimba legile care privesc ocîrmuirea lor internă, cu concursul legal al tuturor puterilor statului și fără nici o intervenție externă, exceptîndu-se, firește, legăturile ce unesc Principatele cu Imperiul otoman”. Așadar o categorică recunoaștere a autonomiei țării. Cuza și Kogălniceanu decretară acum **legea rurală** care făcea pe țărani

Ultimul popas printre români

După abdicare*, domnitorul Alexandru Cuza, în drumul său de exil, a făcut un scurt popas la Timișoara, în zilele de 7 și 8 martie 1866.

Ziarul Temeszvarer Zeitung informase din timp publicul cititor despre reformele sociale și despre politica progresistă a domnitorului Alexandru Cuza în favoarea țăranilor lipsiți de pămînt. Populația Timișoarei a urmărit zilnic apariția în presă a telegramelor și articolelor despre cele petrecute în viața publică a României. În numărul său din 1 martie 1866, Temeszvarer Zeitung a consacrat un articol acestei probleme, menționînd că fostul domnitor Alexandru Cuza părăsise Bucureștii sub escortă, plecînd prin Brașov și Sibiu, spre Viena. În zilele următoare, cititorii au aflat că domnul va trece prin Timișoara. Știrea a produs mare vîlvă în rîndurile populației.

Drumul de la București la Timișoara, Alexandru Cuza l-a parcurs într-o diligență, iar de aici a călătorit cu trenul pînă la Viena. La Brașov s-a oprit să-și aștepte soția. Oprirea la Timișoara a fost prilejuită de oboseala doamnei, care nu putea suporta o călătorie atît de lungă în trăsuri de poștalion. Suita, formată din trei trăsuri, a sosit în după-amiaza de miercuri 7 martie 1866. Iată ce scria Temeszvarer Zeitung:

„Astăzi după-amiază, la ora trei și jumătate, a sosit aici fostul prinț Cuza însoțit de prințesa Elena și de cei doi copii adoptivi, Alexandru și Dimitrie, precum și de adjutantul colonel Pisoschi, apoi de trei cameriste și doi valeți, într-un poștalion special format din trei trăsuri, și a tras la Hotelul Der Trompeter**.” În continuare ziarul descria pe domnitor, pe doamna Elena și pe copii, evidențiînd faptul că Alexandru Cuza era un bărbat înalt și frumos, distins, fără să se poată observa pe fața și în toată comportarea lui vreo urmă lăsată de zilele grele prin care trecuse.

În seara zilei de 8 martie 1866, Alexandru Cuza, cu familia și suita sa, au părăsit Timișoara, plecînd cu trenul la Viena. În drumul său de exil.

Aurel COSMA

* Vezi Magazin istoric, nr. 10/1972.

** Cel mai vechi și cel mai elegant hotel din Timișoara.

Unirea definitivă reprezintă nevoia celor două Principate

Alexandru Ioan Cuza a întreținut strînse relații cu personalități marcante ale timpului. Scrisorile inedite din care reproducem fragmentele de mai jos, a fost adresată de domnitorul român lui Camillo Benso Cavour, căruia îi solicita sprijin pentru înfăptuirea deplină a unirii românilor.

„Iași, 17/29 mai 1859
Domnule Conte,

De la dubla mea alegere făcută de Adunările Moldovei și Valahiei, lucrurile în Principatele noastre au ajuns la un punct, care cere în mod imperios o soluționare. Guvernul piemontez a arătat în acești din urmă ani o solitudine atât de binevoitoare pentru țara noastră și a manifestat față de mine însumi un atât de veritabil interes cu prilejul conferințelor de la Paris, încît Excelența Voastră va binevoi să mă scuze dacă ți expun cu sinceritate situația.

Unirea completă, definitivă reprezintă mai mult decît oricînd nevoia celor două Principate. Nu este deci loc pentru iluzii. Nu ignorez că Unirea completă și așa cum și-o dorește țara nu este întru totul conformă cu Convenția din 19 august 1858”.

În continuare, în scrisoare se relevă că Imperiul habsburgic „dușman natural al oricărei naționalități care caută să se organizeze și să dezrobească, combătut prin intrigile sale unirea în care noi am găsi stabilitate și ordine. Dar în momentul solemn în care Sardinia își varsă sîngele și își riscă existența pentru a asigura unirea Italiei, noi avem convingerea intimă că nobilul său guvern nu va refuza să ne ajute să desăvîrșim Unirea României [...]”

Această scrisoare va fi adusă Excelenței Voastre de dl. Ion Bălăceanu, omul meu de încredere și unul din înalții funcționari ai Valahiei; el este în același timp însărcinat să dea Excelenței Voastre toate informațiile verbale pe care ați putea să le doriți. Rog ca Excelența Voastră să primească pe dl. Bălăceanu cu bunăvoință și să sprijine pe lângă împăratul Napoleon demersurile pe care le va face, din ordinul meu, pentru izbăvirea țării noastre [...]

Primiți, Domnule Conte, asigurarea înaltei mele considerații.

Alexandru Ioan Cuza”.

(Arhivele statului, București, Colecția microfilme-Italia, rola 21, c 304-306; originalul în limba franceză. Documentul ne-a fost pus la dispoziție de Sanda RACOVICĂNU)

stăpîni pe ogorul ce-l lucrau, desființînd claca, dijma și celelalte îndatoriri față de stăpînii de moșii, dar impunînd o răscumpărare în bani, care echivala cu aproape întreaga valoare a pămîntului. Cu toate acestea, ecoul legii a fost extraordinar în rîndurile țărănimii. Din mulțimea de adrese, scrisori și telegrame trimise lui Cuza, menționăm una singură, anume aceea a sătenilor din județul Fălciu: „Fapta pe care Măria Voastră ați isprăvit* — telegrafiau ei — slobozînd neamul românesc din boeresc, munca silită, ce era mai rea decît robia, este atît de mare, cît nu o poate scrie niminia. Dumnezeu! părinților noștri păstreze zilele Mării Tale ferice, neîntinute; îl rugăm să ia din zilele noastre și a [le] copiilor noștri și să adoaie pe ale Mării Voastre, să ne pui la cale pînă la sfîrșit. Rugăm-Te... dă-Ne voie ca de acum înainte să Te numim părintele cel bine voitor și slobozitorul neamului țărănesc”.

În total, au fost improprietăți pe temeiul legii din 14/26 august 1864, socotindu-se, în virtutea articolelor 5 și 6, și însurății de mai tîrziu, un număr de 511 896 familii de țărani, pe o suprafață de circa 2 038 640 hectare, revenind în medie 3,9825 hectare de familie.

Afirmarea diplomației românești a reprezentat una dintre preocupările constante ale domnitorului și sfetnicilor lui. În fapt, sub domnia lui Cuza începe dezvoltarea instituțiilor diplomatice moderne ale României. Momentele cele mai elocvente ale încadrării diplomației românești în circuitul european le constituie înființarea agențiilor diplomatice (cea de la Paris, unde a fost numit Iancu Alecsandri, cea de la Belgrad**), și încheierea mai multor convenții internaționale (cum a fost cea din 3 decembrie 1860 cu Rusia în legătură cu regimul telegrafic, sau convenția dintre România și Austria, încheiată la începutul lui iulie 1865).

Prin felul cum, ajutat de sfetnici luminați, Cuza a știut să rezolve, în împrejurări dificile, marile probleme ale națiunii: unirea deplină, secularizarea averilor mănăstirești, lărgirea dreptului de vot, desființarea clăcii și improprietățile țărănilor, precum și formarea unui cadru modern al statului prin legi speciale privind organizarea judiciară, militară, administrativă și culturală, — toate dezbaterate ale revoluționarilor din 1848, din rîndurile cărora a făcut el însuși parte — Cuza poate fi socotit ca un remarcabil — aș îndrăzni să spun chiar un admirabil — exponent al simțului politic românesc. Dintre oamenii de stat contemporani ai Europei, îi poate fi pus alături,

* Adică, „ați dus-o la bun sfîrșit”: sensul vechi al termenului „a isprăvit”.

** Se împlinesc 110 ani de la stabilirea relațiilor diplomatice permanente româno-srbe, prin înfi-

Cavour* iar dintre aceia ai Americii, **Abraham Lincoln**. Și unul și celălalt au asigurat unitatea politică a națiunii lor; și unul și celălalt au împărtășit concepțiile înaintate ale vremii, au mers pe calea progresului social. Au avut însă avantajul de a se sprijini pe formațiuni de stat **independente și suverane**: regatul Sardiniei pentru cel dintîi, republica Statelor Unite pentru cel de-al doilea, ei au fost deci mult mai liberi în acțiunile lor. Cu atît mai mare este — fără exagerare — meritul lui Alexandru Ioan Cuza care, într-o țară înconjurată de rivalități a trei mari puteri autocrate, acționînd într-o adevărată țesătură de interese ale tuturor puterilor europene în sud-estul continentului, a știut, ajutat de spiritele reprezentative ale generației lui, să-și croiască un drum propriu și să realizeze nobilele deziderate ale revoluționarilor patrioți de la 1848.

Dar gîndurile sale îl duceau și mai departe. Încă la începutul domniei, la 2 mai 1859, el declara agentului Sardiniei la Constantinopol că urmărește „a asigura soarta, buna stare și libertatea a tot ce poartă numele de român”. Iar în martie 1861, după proclamarea oficială a regatului Italiei, care cuprindea înăuntrul hotarelor sale cea mai mare parte a națiunii italiene, Cuza scria regelui Victor Emanuel II: „Italianii, care sînt frații noștri mai mari, și-au atins scopul înaintea noastră. Departe însă de a-i pizmui, salutăm, dimpotrivă, izbînda lor, ca o cheazășie și o nădejde pentru viitorul nostru”.

Actele arhivei sale, cercetate în totalitatea lor, ne arată în mod limpede că domnul Unirii de la 1859 n-a pierdut niciodată din vedere mărețul ideal care era unirea tuturor românilor într-un singur stat; el a acționat însă înțelept și priceput, potrivit conjuncturii și posibilităților vremii. O altă generație, peste decenții, avea să-i realizeze gîndul.

înțarea de reprezentanțe diplomatice. La 28 februarie 1863, a fost numit ca agent al Serbiei la București C. Magazinovici, iar ca reprezentant al României în Serbia a fost numit, la 13/25 martie același an, T. Callimachi. La acreditarea lui Callimachi s-a urmat ceremonialul diplomatic internațional: înainte de acreditare a avut loc schimbul de scrisori între cei doi șefi de stat, făcîndu-se abstracție de suzeranitatea otomană; după sosirea la Belgrad, agentul român a fost primit de către ministrul de Externe al Serbiei, Garašanin, iar a doua zi de către principele Serbiei, M. Obrenovici, căruia i-a remis scrisoarea de acreditare. Agenția diplomatică românească de la Belgrad a luat ființă în conformitate cu prevederile dreptului internațional modern, în sensul că se baza pe principiul reciprocității.

Procedura urmată în cazul acreditării agentului român în Serbia era aceea a două state independente, fapt criticat la Constantinopol.

* Vezi Magazin istoric, nr. 1/1972.

S-a împlinit voința națională

În preajma realizării unirii depline a celor două țări române, într-o scrisoare către președintele Consiliului de Miniștri și ministrul de Finanțe în guvernul Moldovei — Dimitrie Ghica — Al. I. Cuza își împărtășea cîteva gînduri de viitor. Ele relevă încă odată înaltul spirit civic și patriotismul marelui domnitor.

„Iași, 24 noiembrie 1861

PRINCIPE,

Unirea este un fapt cîștigat. Astfel s-a împlinit voința națională, ale cărei sufragii unanime îmi încredințaseră grija de a-i duce mai departe realizarea. Unirea și concursul nemijlocit al tuturor puterilor vor da eforturilor noastre o direcție sigură și o bază de nezdruccinat, pe care ne va fi cu putință să așezăm temelile edificiului nostru social. Nu vom mai avea, deci, a ne teme de toate elementele de dezordine despre care îmi vorbiți în scrisoarea dumneavoastră.

Eliberați de acum înainte de orice altă preocupare decît aceea a dezvoltării și a bunăstării interne a României, noi vom putea să ne consacram întreaga activitate problemelor practice. Aceasta va fi opera cu adevărat patriotică căreia i se vor devota, sînt sigur, toți adevărații români.

Nu mai trebuie să existe temeri zadarnice, principe Dimitrie, viitorul care se va deschide după unire ochilor noștri, eliberat de piedicile politice, este în întregime în mîinile noastre. El va fi bogat în rezultate folositoare; sper cu tărie acest lucru.

Vă trimit mesajul de deschidere.

Regret că nu pot deschide în persoană Camera, deoarece prezența mea aici este absolut necesară pentru noul guvern, dar în curînd vom face deschiderea celor două Camere reunite și ea va fi solemnă, ca și actual însuși.

Salutați pe colegi și credeți în afecțiunea mea pentru dumneavoastră.

Al. I. Cuza”.

(Arhivele statului, București, Fondul Al. I. Cuza, dosarul 35; originalul în limba franceză. Documentul ne-a fost pus la dispoziție de Valentina COSTAKE)

„IDEILE RODITOARE DE SOLIDARITATE ȘI DE ÎNȚELEGERE...”

L. BOICU

„Meritul cel mare al epocii noastre — spunea Alexandru Ioan Cuza în mesajul din 5 decembrie 1865 către Corpurile legiuitoare — este că ea a recunoscut și a pus în lucrare ideile roditoare de solidaritate și de înțelegere care leagă toate națiile lumii prin interesele lor și care le vor apropia și mai mult în viitorime prin sentimente de frăție și de stimă reciprocă. De aici vine acest mare concurs de la popor la popor, în care fiecare nație aduce tributul genului său și care permite tuturor să prețuiască și să admire progresele neîncetate ale spiritului omenesc.”

„Vechea ospetie românească este un dar sfânt de la strămoși”

Crearea statului național ca prim pas pe calea desăvârșirii unității național-statale a românilor și anii domniei lui Al. I. Cuza au coincis în timp cu momente de vîrf ale luptei popoarelor pentru eliberarea națională. O serie de popoare europene — germanii și italienii, polonezii și ungurii, sîrbii și bulgarii etc., fiecare în condiții specifice — se aflau în plin proces de emancipare națională. Unirea Moldovei cu Muntenia a dat un nou impuls acestei lupte, îndeosebi în estul continentului. „Exemplul Principatelor Unite întreține agitația în toate spiritele”, nota la 14 aprilie 1859 consulul Franței la Belgrad, pentru ca trei luni mai tîrziu tot el să comunice că Scupșcina Serbiei, urmînd exemplul românilor, voia să proclame în septembrie independența absolută a țării și să refuze plata tributului.

Principatele Unite au reprezentat pentru lupta de emancipare națională a popoarelor vecine nu numai un însuflețitor exemplu, ci și un reazim de nădejde. Deși confruntat la fiecare pas cu mari răspunderi și cu imense piedici de ordin intern și extern, domnitorul românilor și sfetnicii săi s-au manifestat consecvent în sprijinul popoarelor care se ridicaseră la luptă. Însuflețit de ideile generoase proprii întregii pleiadă de luptători pașoptiști și unioniști și continuînd tradițiile ospitalității poporului, despre care spunea că „Vechea ospetie românească este un dar sfînt de la strămoși: să-l păstrăm ca unul ce onorează caracterul nației și niciodată să nu-i pară rău străinului că

a venit de s-a așezat la vatra noastră”, Cuza a acordat un larg sprijin moral și material acestei lupte.

În anume condiții, el a mers, în acordarea sprijinului său, chiar pînă la încheierea unor alianțe și oferte de cooperare armată. Vorbim de anume condiții tocmai pentru că Principatele Unite erau atent supravegiate de cele trei mari imperii absolutiste vecine, ai căror consuli protestau și amenințau cu orice prilej socotit de ei ca generator de primejdii pentru statele pe care le reprezentau. Crearea statului național, pregătirea condițiilor cuceririi independenței impuneau o continuă prudență, acțiuni politice înțelepte. Domnitorul și sfetnicii săi erau mereu conștienți că orice întreprindere cu implicații externe insuficient de chibzuite ar fi putut oferi oricînd pretextul unei nemulțumiri a Puterilor Garante, care urmăreau îndeaproape evenimentele din Principate, în conformitate cu hotărîrile adoptate de ele la Paris. „Aduce-ți-vă aminte, domnilor — spunea Cuza — că aceea ce se poate lerta într-o pozițiune normală, nu se poate trece cu vederea într-o epocă de tranziție, fiindcă compromise țara [...] Dacă de astăzi nu deschid mina întreagă [...] este pentru că nu voiesc a expune la furtuni tinerele noastre instituții, înainte de a prinde rădăcini în pămîntul României”.

Aici se pot întreprinde mari acțiuni pentru eliberarea popoarelor

În acei ani, o serie de revoluționari din rîndul popoarelor vecine și-au găsit adăpost în țările române. Cuza a avut

strînse legături cu ei, le-a cunoscut și încurajat activitatea și le-a oferit un larg sprijin material. De o solitudine deosebită s-au bucurat din partea autorităților noastre și a lui Cuza Vodă personal emigrații bulgari care pregăteau lupta pentru eliberarea țării lor de sub jugul otoman. Curentul revoluționar al tinerilor, condus de G.S. Rakovski, care milita pentru formarea unui centru de conducere a luptei, pentru alcătuirea unor comitete secrete și a unei armate revoluționare în vederea eliberării patriei lor de sub turci prin forța armelor, a desfășurat o intensă activitate pe teritoriul românesc. Venind din Serbia în Principatele Unite în toamna lui 1863, G. S. Rakovski a fost primit călduros de însuși Cuza, care i-a promis armamentul necesar pentru crearea a 25 grupe de câte 31 luptători fiecare. Rakovski a organizat un corp de haiduci care a trecut Dunărea în 1864.

Revoluționarul bulgar a desfășurat în Principatele Unite o vie activitate publicistică, pentru care a avut, de asemenea, aprobarea autorităților române. În anii domniei lui Al. I. Cuza au apărut pe teritoriul românesc numeroase ziare, cărți, broșuri, au fost înființate tipografiile bulgărești. Numeroși emigrați bulgari au deținut importante poziții economice, au activat lesnicios pe țărm comercial, în școală, în presă, au alcătuit colonii, bucurându-se de solitudinea autorităților românești. Ajutorul a mers pînă la contribuția efectivă, dată formării și înarmării unor cete de luptători.

N-a fost deloc ușor. Agenții Porții urmăreau cu atenție fiecare acțiune în sprijinul revoluționarilor străini și raportau la Constantinopol. La 20 aprilie 1864, de exemplu, Aali Pașa, ministrul de Externe al Imperiului otoman a cerut agenției române din Constantinopol suprimarea ziarului bulgar *Vltorul*, care

apărea la București. Cuza n-a luat măsuri speciale împotriva acestei publicații. Ziarul a fost însă desființat, ca urmare a noii legi a presei, ce fusese alcătuită în așa fel încît să răspundă asprelor necesități ale unui moment de însemnătate crucială în lupta în care se angajase domnitorul pe calea înnoirilor structurale ale Principatelor Unite. La scurt timp, însă, bulgarii au obținut aprobarea să editeze alte ziare.

Referindu-se la colaborarea prietenească dintre revoluționarii bulgari și autoritățile române, Ivan Kassabov aprecia, în 1862, că „aici, în România, eu mă simt foarte liniștit și în toate privințele mulțumit. Spiritul libertății la români și la bulgarii ce trăiesc aici a făcut asupra mea o puternică impresie. Nici statul român, nici românii în general nu fac nici o greutate pregătirilor comunității bulgare privitoare la dezvoltarea națională pe terenul învățămîntului sau al activității revoluționare [...]. Eu încep să înțeleg că aici se pot întreprinde mari acțiuni pentru eliberarea Bulgariei”.

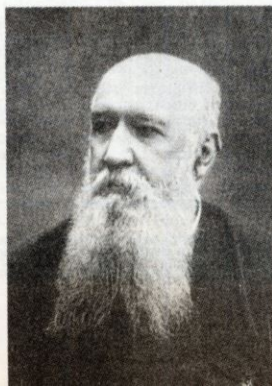
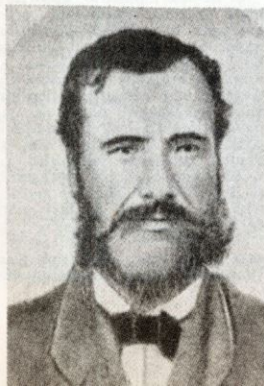
Cuza a acordat, după cum se știe, un larg sprijin revoluționarilor sîrbi.* Ajutorul său generos s-a manifestat și față de emigrații revoluționari maghiari** : le-a oferit adăpost, a acordat generalului revoluționar maghiar Klapka și colaboratorilor săi împrumuturi bănești de zeci de mii de franci, le-a îngăduit să creeze depozite de arme în țară și să se pregătească de luptă pentru eliberarea patriei lor de sub dominația habsburgică.

În 1859, Cuza a încheiat cu Klapka două convenții de alianță. În cea dintîi, teritoriul Principatelor Unite a fost pus la dispoziția revoluționarilor unguri pentru crearea unor depozite de arme și pre-

* Vezi articolul din acest număr semnat de C.C. Giurescu.

** Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1972.

Revoluționarul bulgar G.S. Rakovski...

...și generalul revoluționar maghiar, G. Klapka s-au bucurat din pînă de sprijinul domnitorului...

БЕДУЩНОСТЬ ВИТОРУЛУ.

...drept mărturie: ziarul revoluționar bulgar Vitorul, care a apărut la București

gătirea de luptă; în cea de-a doua, aceștia recunoșteau drepturile naționale ale românilor din Transilvania pînă la auto-determinare. În 1860, cîteva mii de emigrați maghiari trecuseră în Principatele Unite; în decembrie același an, consulul general țarist dezvăluia existența la Galați a unui comitet maghiar în frunte cu Lajos Bercenczey.

Cît de complicate au fost condițiile externe în care autoritățile române, în frunte cu domnitorul, au acordat acest sprijin și cîte riscuri au avut de înfruntat se vede și din faptul că arhivele de atunci conțin zeci de intervenții, cereri de extrădare, proteste ale consuliilor austriece și țariști, fiind vorba, într-un anume moment (martie 1861), chiar de amenințări cu ocupația armată a Principatelor Unite. Cuza Vodă n-a împiedicat însă activitatea emigrației maghiare în țară. Dimpotrivă, a sprijinit-o să se dezvolte. În 1862, de pildă, emigratul maghiar Buda Sándor făcea recrutări de „unguri, poloni și transilvăneni” la Bacău și Birlad, de unde și protestul internunțului austriac de la Constantinopol.

În mai 1863, generalul revoluționar maghiar Türr se afla la București și cerea lui Cuza să favorizeze insurecția poloneză pentru eliberarea națională din ianuarie 1863 printr-o diversiune împotriva Imperiului habsburgic. Acțiunea urma să fie executată de 700-800 unguri, pentru înarmarea cărora Türr solicita lui Cuza 1 000 puști. Domnitorul a răspuns că nu va refuza concursul său, dar că nu va contribui la ridicarea armată a Ungariei, înaintea ca maghiarii să se fi pus de acord cu românii transilvăneni.

Atitudinea mai mult decît prietenească a lui Cuza față de cauza dreaptă a popoarelor vecine s-a verificat și în cazul raporturilor cu emigrația poloneză, care socotea teritoriul românesc drept o bază de pregătire a luptei sale de eliberare națională. Al. I. Cuza socotea situația de atunci a Poloniei* ca o rușine la adresa secolului și a umanității. El a sprijinit moral și material lupta polonezilor, le-a pus la dispoziție fonduri (chiar

din caseta sa personală), a aprobat înființarea unor comitete de ajutorare și susținerea prin presă a cauzei poloneze, a îngăduit emigraților să se pregătească de luptă pe teritoriul românesc. Aceștia și-au continuat activitatea într-un ritm tot mai intens. Unul dintre ei (Sigmund Milkowski) nota că guvernul român „nu se agată” de oamenii săi, iar generalul Breanski, venit în Principatele Unite în toamna lui 1862, fiind primit și de domnitor, observa că a găsit la autoritățile române înțelegere și o bună ospitalitate.

Sub asemenea auspicii, emigrația poloneză din Principate și-a intensificat și ea pregătirile în vederea declanșării insurecției: aflux de oameni, grupe înarmate, depozite de arme etc. Dar toate preparativele au devenit, cîrind, cunoscute guvernelor de la Viena și Petersburg, care aveau în Principatele Unite o vastă rețea de agenți. Generalul Breanski a putut repede constata că fusese urmărit pas cu pas de agenții amintiți chiar din momentul intrării sale în țara noastră. În noiembrie 1862, guvernul țarist a trimis în Principate un locotenent-colonel special pentru supravegherea emigrației poloneze. Cuza a fost, deci, nevoit să ordone expulzarea unor polonezi vizati, nu înainte, însă, de a-i fi avertizat și de a-i fi încunoștiințat să-și pună la adăpost lucrurile compromițătoare.

Discreție și realism

Și în alte momente, autoritățile românești au fost nevoite să ordone unele expulzări din rîndul emigraților și dizolvarea unor organizații politice străine. Dar au făcut-o sub presiunea și la amenințările Porții sau ale unora din Puterile Garante care vedeau în sprijinirea mișcărilor de eliberare națională un izvor de mari primejdii pentru interesele acestor puteri. Cuza Vodă purta mari răspunderi pentru destinele poporului român, și — ca domn — el și-a desfășurat întreaga sa activitate în spiritul acestor răspunderi. El s-a opus oricărei aventuri, și-a calculat minuțios fiecare pas politic. Unirea Moldovei cu Muntenia se realizase peste capul Puterilor Garante, în timpînd dîrza rezistență a Austriei

* Polonia era împărțită între Rusia, Prusia și Austria: poporul polon a desfășurat o luptă activă pentru restabilirea statului său unitar independent — n.r.

și Turciei, care au recunoscut dubla alegere abia la 6 septembrie 1859; Unirea deplină a fost însoțită și urmată de un adevărat război diplomatic. Toate marile acte politice ale domnitorului au fost apoi realizate într-o neîntreruptă confruntare internă și externă, în condițiile cînd puterea suzerană și unele state garante nu încetau să pună piedici și să invoce chiar dreptul ce-l arogaseră prin art. VIII al Convenției de la Paris din august 1858 de a interveni cu forța armată în Principatele Unite.

În aceste condiții, Cuza și colaboratorii săi au trebuit să acționeze cu deosebită abilitate și prudență, servind cu devotament interesele țării în strînsă legătură cu cauza generală a luptei pentru libertate a popoarelor. Este semnificativ în această privință și următorul exemplu. La 16 mai 1859, consulul Franței la Iași, Victor Place, comunica ministrului de Externe francez Walewski că-i vorbise lui Cuza despre dorința unor polonezi și unguri aflați în Moldova de a se înrola ca voluntari în armata italiană; domnitorul îi asigurase că nuse va opune acelor înrolări, dar că nu va putea da un sprijin ostensibil pentru a nu avea dificultăți cu Austria și că „va închide ochii în privința acestor înrolări dacă vor fi practicate cu discreție”. Domnitorul se declara deci, gata să acorde tot sprijinul său, cu condiția să fie lăsat el însuși să calculeze riscurile ce ar fi decurs pentru țară dintr-o astfel de atitudine din partea sa. Acesta a fost un principiu de la care n-a abdicat niciodată în raporturile sale cu fruntașii luptei pentru emancipare națională a popoarelor vecine.

Pe de altă parte au existat și momente în care unii dintre emigrați n-au ținut seama de situația specială pe care o aveau atunci Principatele Unite, periclitînd astfel interesele fundamentale ale românilor, realizarea marilor țeluri naționale pe care le urmărea domnitorul. O astfel de situație s-a creat, de exemplu, în toamna lui 1860, în legătură cu cinci vase italiene încărcate cu arme, care urmau să fie trecute prin Principatele Unite în Ungaria*. Din acestea doar două au ajuns la destinație, celelalte trei fiind sechestrare de turci. Realitatea este că domnitorul nu considera realiste noile proiecte de atac contra Austriei, dîndu-și seama că ungurii se opuneau unei participări active a românilor la o eventuală campanie militară antihabsburgică. În plus, acțiunea ar fi provocat noi și grave încurcături tocmai în ajunul plecării lui Cuza la Constantinopol. Era evident că emigrații depășiseră limitele stabilite, acționînd fără știrea domnitorului. Cuza a făcut cunoscută această

acțiune lui Gödel Lannoy — consulul Austriei la Iași — dar numai în momentul cînd „afacerea” amenința să devină publică, încercînd astfel să prevină noi proteste și grave acuzații la adresa sa din partea Marilor Puteri. De altfel, referindu-se la cele două vase, Gödel Lannoy raporta la Viena că armele fuseseră oprite de autoritățile române, domnitorul comunicîndu-i că nu putea împiedica descărcarea vaselor, căci armele erau venite ca oricare altă marfă și urmau a fi preluate de case comerciale și că, nedorînd „să se strice” cu Sardinia, le va lua el însuși.

S-a afirmat de către unii istorici că la sfîrșitul anului 1860, după întoarcerea de la Constantinopol, văzîndu-și poziția consolidată, Cuza ar fi devenit mai dur în raporturile sale cu emigrații străine, că s-ar fi îndepărtat de ideile din 1859, admiînd chiar unele extrădări. În realitate, nu se poate constata o modificare de concepție și atitudine a lui Cuza în această privință. Cel mult poate fi vorba de o înăsprire a conduitei sale față de cei ce desăfușau o activitate de pregătire armată zgomotoasă, care, în ultimă instanță, nu făceau altceva decît să compliceși mai mult lucrurile. La 20 noiembrie 1860, Cuza a declarat public că „vom împiedica aglomerația de oameni ce ar putea amenința liniștea dinlăuntrul și a compromite neutralitatea, fără însă a-i preda acolo unde poate sînt supuși penalității pentru răstăcirii politice”. Dar nici în acel moment, nici înainte și nici după, Cuza n-a extrădat pe nimeni. Mai mult, la 8 ianuarie 1861, la Iași, Cuza a încheiat cu generalul Klapka un acord care prevedea un nou transport de arme în Principatele Unite; în schimb, emisarul maghiar a făgăduit îmbunătățirea situației românilor din Transilvania și ajutor în lupta pentru dobîndirea de către România a independenței. Cuza a rămas deci consecvent: a sprijinit efectiv lupta ungarilor pentru emanciparea națională în condițiile cunoscute și stabilite de comun acord.

Începînd din 1859, partida democratică poloneză a dezvoltat o puternică activitate în scopul provocării unui conflict european în sud-estul continentului, conflict menit să înlesnească ridicarea la luptă a Poloniei. În acest scop, colonelul polonez Sigmund Milkowski venise în Moldova pentru a organiza un detașament armat, depozite de arme etc. În acele împrejurări, mai mulți polonezi (în frunte cu Nieczwieja Wierbicki-Murat Bey) au fost atrași de Grigore Sturdza într-un complot îndreptat împotriva lui Cuza. Polonezii implicați în complot au acționat însă fără știrea conducătorilor emigrației poloneze. Și deși totul n-a fost decît o aventură, acțiunea putea

* Vezi raportul consulului englez la Iași, publicat în acest număr.

deveni deosebit de primejdioasă, dat fiind momentul în care urma să se producă. Cu toate acestea, domnitorul s-a dovedit și de astădată deosebit de generos. Polonezii implicați în complot au fost arestați și condamnați mai mult de formă, iar la scurtă vreme, domnitorul i-a grațiat, văzând în ei niște... rățaciți.

Cuza s-a situat în continuare pe poziția ajutorării polonezilor, atita timp cit aceștia, prin activitatea desfășurată de ei în Principate, nu primejdiau opera

pe care o înfăptuia domnitorul în propria sa patrie. Astfel, în iulie 1863, când un detașament de polonezi, condus de colonelul Milkowski, a intrat pe teritoriul român, încercînd să străbată Moldova, fără aprobarea domnitorului, acesta a luat măsuri energice, deoarece fusese încălcată neutralitatea țării.

Se știe că articolul VIII al Convenției de la Paris din august 1858 prevedea cazurile unei intervenții armate a Puterilor Garante în Principatele Unite. Expediția condusă de Milkowski se încadra

EPILOG LA O LEGENDĂ...

CLAUDIA CLEJA-GIRBEA

Sfîrșitul trist și însingurat în străinătate a exilului, departe de țara pe care a iubit-o atît de mult, nu a însemnat, așa cum se așteptau dușmanii lui Cuza, sfîrșitul legendei sale...

Astăzi la Heidelberg, pe poarta unui hotel renumit, se află o inscripție care amintește trecătorilor :

„În această clădire a locuit în ultimele zile ale vieții sale marele om politic și patriot român, Alexandru Ioan Cuza, primul domnitor al Principatelor Unite Române, militant de seamă pentru făurirea statului român modern, stins din viață aici la Heidelberg la 15 mai 1873”.

Încă de pe atunci, zările locale ale timpului au consemnat trecerea fostului domnitor român prin pitorescul oraș de pe Neckar, unde venise să-și înscrie pe cei doi fii la renumita Universitate locală.

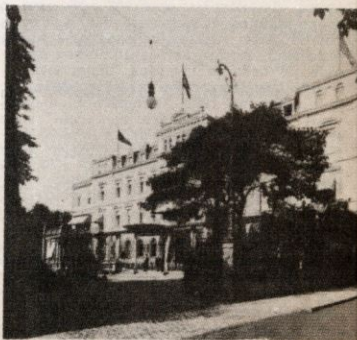
Heidelberger Zeitung, din 13 mai 1873, menționa în lista „prezențelor străine”: „La Hotelul Europa (*Europäischer Hof*): Prințul Cuza împreună cu familia și urmașii”.

La numai trei zile după acest scurt anunț, același ziar publica vestea tristă a morții fulgerătoare. „Heidelberg, 15 mai. Astăzi s-a stins aici, în urma unei răceli contractate în cursul călătoriei prin tunelul Mont-Cenis, în plină putere a vîrstei, 53 ani, prințul Alexandru Ioan Cuza, care din 1866 și-a pierdut tronul. După îmbălsămare, trupul neînsuflit va fi dus în patria sa. Disparut și-a însoțit cei doi fii veniți pentru continuarea studiilor și sosiți abia de curînd în orașul nostru”.

Cauza decesului pare să nu fi fost însă atît răcoala contractată pe drum, ci o complicație cardiacă.

În ziua de 20 mai 1873, același ziar consemna prezența în Heidelberg și a Elenei Cuza, venită grabnic din România, pentru a însoți trupul neînsuflit al soțului pe drumul reîntoarcerii în țară. Este semnificativă și notița din 21 mai 1873, publicată de *Heidelberger Zeitung*, în care se vorbește despre modul în care a fost primită trista veste în România:

„Întreaga presă română dedică prințului Ioan Cuza un necrolog omagial și îi relevă meritele în legătură cu România”.

Hotelul Europa din Heidelberg, unde a murit Cuza

perfect între aceste cazuri. Este ușor de bănuat ce s-ar fi întâmplat dacă domnitorul ar fi îngăduit trecerea ostentativă pe teritoriul românesc a celui de detașament înarmat, într-un moment când polonezii și trupele țariste se aflau în război. De altfel, la 18 iulie, C. Negri i-a scris lui Cuza că dacă el n-ar fi împiedicat acea expediție „Rusia și Austria îndeosebi, fără să mai spunem și altele, ar fi pretins că nefiind deloc în stare de a-l apăra [teritoriul românesc] contra agresiunilor externe, lor le-ar reveni misiunea

de a lua măsuri la noi contra acelor ce vin să le atace”.

După neinspirata sa întreprindere, Mil-kowski a fost primit de domnitorul Cuza la București. Oamenii săi au fost bine tratați. După depunerea armelor, ei au fost întâmpinați chiar cu onoruri militare.

Prieten convins al cauzei poloneze, Cuza s-a arătat gata să sprijine Polonia chiar și în condițiile în care Marile Puteri nu ar fi ajutat-o. Pentru a-l determina pe Napoleon III să-și explice fără

Și dacă ziarele din Heidelberg conțin vești despre ultimele clipe din viața lui Cuza, tot aici se păstrează în Arhiva primăriei, actul de deces al domnitorului român.

Iată, în traducere, textul integral al documentului:

„La 15 mai 1873 s-a prezentat în fața ofițerului stării civile al localității Heidelberg, chirurgul Gustav Dobelmann, domiciliat în Heidelberg, care s-a declarat a fi un cunoscut al decedatului și a arătat că la 15 mai a anului una mie

Declarant,

G. E. Dobelmann

Secretar — N. V. Schmidt, pentru secretarul absent din motive profesionale.

Taxe: Pentru ofițerul stării civile și secretarul primăriei cîte 7 coroane.

În partea stîngă s-a făcut următoarea completare:

„Cu aprobarea judecătorei de primă instanță a Palatinatului de Heidelberg, din 23 mai una mie opt sute șaptezeci și trei, anexa nr. 52, se rectifică înregistrarea alăturată, în sensul că în loc de «București» să se citească «Birlad», iar în loc de «contesa de Rossetti» numai «de Rossetti»”.

opt sute șaptezeci și trei, dimineața, la ora unu și jumătate, a murit la Heidelberg: Alexander Johann Cousa născut la București, domiciliat la Florența în Italia, în vîrstă de 53 ani, Prinț al României și soț al Helenei Cousa, născută Contesa de Rossetti, domiciliată la Florența.

După citire și încuviințare, acest document a fost semnat de către declarant, de ofițerul stării civile și de către secretarul primăriei.

Ofițerul stării civile,

Krausmann

Din document rezultă clar, deci, data exactă și ora la care a avut loc decesul, preum și localitatea nașterii domnitorului, chestiune disputată în istoriografia română. Au existat discuții și în legătură cu data nașterii, majoritatea cercetătorilor admitînd ziua de 20 martie 1820, deși în diploma de bacalaureat se află trecută data de 12 septembrie 1818. Era, probabil, o eroare intenționată, în scopul evitării unei dispense de vîrstă cerută de dispozițiile în vigoare. Actul de deces, prezentat mai sus, vine să confirme această ipoteză, menționînd ca vîrstă a decedatului 53 ani. Informația a fost furnizată de medicul curant al lui Cuza, Gustav E. Dobelmann, care — mai mult ca sigur — a știut vîrstă exactă a pacientului său. Nu este exclus ca acest medic să-l fi cunoscut anterior pe Cuza, căci domnitorul a urmat la Ems, în Germania, de două ori cîte o cură balneară, în 1865 și în 1867. De altfel și din actul de deces reiese că numitul medic ar fi fost un cunoscut al prințului român.

Actul de deces al domnitorului român, prezentat în arhiva primăriei din Heidelberg.

Actul de deces al domnitorului român, prezentat în arhiva primăriei din Heidelberg.

Actul de deces al domnitorului român, prezentat în arhiva primăriei din Heidelberg.

echivoc poziția față de Polonia, domnitorul român i-a adresat o scrisoare, la 11 noiembrie 1863, prin care promitea să pună la dispoziția Franței resursele și armata României, **în cazul unui război pentru Polonia**. Răspunsul dat de Napoleon la această scrisoare confirmă rapoartele lui Iancu Alecsandri de la Paris, potrivit cărora francezii nu intenționau să meargă în chestiunea poloneză mai departe de vorbe, o angajare totală a României putând să se încheie cu o catastrofă. M. Kogălniceanu, referindu-se la problema poloneză, spunea: „... nu ni se poate pretinde ca noi să facem [...] ceea ce Franța, mare și puternică, n-a făcut încă”. De fapt, la 18 aprilie 1864, într-o convorbire cu Wł. Czartoryski, Napoleon III pune capăt speranțelor poloneze: „Cum o vărsare de sînge ar fi fără folos și fără țel [...], nu există nici o șansă”.

Înăbușirea insurecției poloneze pentru eliberarea națională din ianuarie 1863 a determinat un mare număr de oameni

să ia drumul exilului. Ca și în alte ocazii, cel mai mare număr de emigrați au găsit adăpost în țara noastră. Ospitalitate, posibilități de muncă, chiar funcții publice au fost oferite polonezilor cu directa aprobare și încurajare a domnitorului: bani din bugetul țării au fost destinați unor anume categorii de emigrați, au fost înființate noi comitete de ajutorare, proiecte poloneze de concesiile economice au găsit ecoul cel mai favorabil la domnitor; Cuza vădea față de „nefericiții polonezi” o solidaritate cu adevărat frățească.

Dacă ar fi să caracterizăm în câteva cuvinte poziția domnitorului român față de lupta popoarelor vecine pentru emancipare națională, putem spune că a fost consecventă și pozitivă: cea mai mare solicitudine acordată luptătorilor pentru eliberarea națională a patriei lor, sprijin moral și material, în măsura în care acțiunile lor se dovedeau temeinice, realiste.

Cuza în exil

PUTEREA DRAGOSTEI DE ȚARĂ

D. GH. VITCU

Cea dintîi etapă a durerosului exil al lui Alexandru Ioan Cuza a fost un popas la Viena. Conștient însă că prezența sa în capitala Austriei era neindicată, într-un moment cînd împrejurările politice internaționale erau defavorabile intereselor naționale românești, a hotărît să rămînă aici puțină vreme, așteptînd doar momentul prielnic plecării la Paris — ținta finală a călătoriei. Pînă la ivirea acestui moment, împreună cu familia, a întreprins un scurt voiaj în Italia, la Milano, unde cel puțin clima era prielnică sănătății sale zdruncinate. Întîrzierea conștientă a deplasării spre capitala Franței s-a datorat — după cum este știut — conferinței diplomatice ce fusese convocată la Paris spre a examina situația nou creată în România. „Nu voiam să am aerul ducelui de Toscana venit să-și reclame coroana — a mărturisit Cuza poetului Alecsandri — sau să fiu acuzat de intrigă...”. De altfel, din aceleași rațiuni și sentimente patriotice, Cuza recomandase însoțitorilor săi o tăcere desăvîrșită în „relațiile cu țara”, atîta timp „cît Principatele nu vor avea un steag”. Abia după desemnarea succesorului, în persoana principelui Carol de Hohenzollern, legăturile cu cei de acasă aveau să fie reînnoate.

„...Redevenit simplu cetățean...”

Ajuns la Paris, în aprilie 1866, s-a instalat în preajma frumosului parc Bois de Boulogne. În pofida intenției mărturisite de a duce o viață retrasă în anii cît s-a aflat în exil, lui Cuza i s-au făcut o serie de oferte ispititoare, de care însă, fostul domnitor nu s-a lăsat atras.

În vara lui 1866, principele Cuza s-a îngrijit de sănătatea sa și a copiilor,

deplasîndu-se în cunoscuta stațiune balneară de la Ems, apoi pe țărmul Mării Nordului, la Ostende (Belgia). Nevoile materiale, probabil, cum și incertitudinea revenirii pe pămîntul natal îl determinară, să arendeze cu anticipație moșia de la Ruginoasa pentru o perioadă de 6 ani (începînd de la 23 aprilie 1869) cu prețul de 5 000 galbeni anual. Spre sfîrșitul anului îl regăsim din nou la Paris, alături de familie, preocupat mereu mai insistent de ideea reîntoarcerii în țară. Ascunsă inițial, această dorință

a răbufnit în primăvara anului 1867, când Cuza, prin mijlocirea lui Baligot de Beyne și a lui Pisoschi, i-a comunicat-o principelui Carol, însoțindu-și cererea de motivarea „căutării” unor interese particulare rămase nerezolvate din pricina grabnicei și silnicei sale emigrări. Pentru a evita răstălmăcirea intenției de către răuvoitorii, Cuza a considerat de datoria sa să facă unele precizări nu lipsite de semnificație: „...devenit simplu cetățean în țara mea, aspir numai la fericirea de a găsi în ea, împreună cu familia mea, existența pacinică și rezervată care convine deprinderilor și pozițiunii mele...”. Carol însă, din motive lesne de înțeles, n-a dat curs cererii legitime a fostului domnitor.

În țară, în rindurile populației și ale armatei, curentul de opinie era favorabil partizanilor lui Cuza. Mulți dintre foștii săi colaboratori dobândiseră mandatul de deputat în noua Cameră, unde formaseră **centrul**, contribuind prin voturile lor la răsturnarea guvernului condus de Ion Ghica. În ceea ce privește atitudinea armatei, este semnificativ și demersul făcut de un numeros grup de ofițeri, în frunte cu generalii I. Em. Florescu și Savel Manu, care înaintase domnului nou înscăunat o petiție, cerându-i să reabiliteze onoarea armatei grav știrbită de către militarii* care participaseră la detronarea lui Cuza, declarînd, totodată, că se desolidarizează de cei implicați în complot. Carol a eludat însă răspunsul așteptat de petiționari, prin invocarea disciplinei militare, ceea ce echivala cu acoperirea vinovăției celor ce-și călcaseră jurământul de credință. Era, deci, ușor de presupus că fie și numai simpla prezență în țară a fostului domn putea reactiva noi sentimente, cu consecințe nedorite pentru cercurile politice dominante, în frunte cu Carol.

Împărtășind aceeași soartă ca altădată N. Bălcescu, Cuza a trebuit să se mulțumească doar cu călătoria pînă la Lvov, însoțindu-și membrii familiei — care reveneau pentru o scurtă vacanță la Ruginoasa; de la Lvov, s-a reîntors la Paris. Prezența sa în această localitate a fost speculată de către unele gazete străine, vienezе dar și pariziene, care-i atribuiau intenția de a se reinstaura ca domn. Lipsită de vreun temelie real, această nouă calomnie l-a determinat pe Cuza să abandoneze tăcerea de pînă atunci și să scrie lui Napoleon III, imediat după revenirea în capitala Franței: „... Starea treburilor mele, neglijate forțat de la plecare, trebuința de a urmări un proces născut din pasiunile politice și care amenință modesta avere a copiilor mei, mă silește să intru în Principatele Unite... Re devenit simplu cetățean, nu am altă

ambție decît să-mi duc în Moldova viața liniștită și retrasă pe care o duc de la abdicarea mea”.

Nu mult după remiterea amintitei scrisori, în septembrie 1867, Cuza a părăsit Parisul, pentru a se stabili în mica localitate Ober-Döbling din preajma Vienei. De aici a urmărit evoluția noilor raporturi internaționale, în cadrul cărora România trebuia să joace — prin forța împrejurărilor — un rol deloc neglijabil.

„Dacă ar fi să plătesc cu persoana mea”

Accentuarea rivalității franco-germane, la începutul anului 1868, l-a determinat pe Napoleon III să se gîndească la posibilitatea înlăturării influenței prusace la Dunărea de Jos, prin îndepărtarea principelui de Hohenzollern de pe tronul României și aducerea unui domn devotat intereselor politice ale Franței. Cum Alexandru Ioan Cuza oferise și înainte multiple probe de loialitate pentru cauza franceză, se înțelege că Napoleon III s-a gîndit la el. Și, într-adevăr, la 24 aprilie 1868 ducele de Grammont, ambasadorul Franței la Viena, a venit la Döbling pentru a sonda gîndurile lui Cuza în caz de vacanță a tronului României. Întrevederea, care a durat două ore și jumătate, a constituit un fericit prilej de verificare și, în același timp, de evidențiere a înaltului patriotism care însușește acțiunile fostului domnitor. În cursul întrevederii, Grammont a încercat să orienteze discuțiile în direcția analizării situației politice interne din România. Cu abilitatea-i cunoscută, nu i-a fost greu lui Cuza să înțeleagă rațiunea acestui sondaj și, în consecință, între cei doi s-a angajat o discuție deschisă avînd ca obiect tronul României. Întrebat dacă ar fi dispus să accepte reîncăunarea cu ajutor francez, principele a răspuns fără ezitare: „Orice s-ar întîmpla nu voi consimți niciodată a reîntro în România prin o intervenire străină [...] Nu aș voi să ajung altfel decît prin țară”. Grammont a perseverat în a-l convinge pe Cuza să-și reia locul în viața politică a României, subliniînd că, în conflictul ce se profila cu Prusia, Franța avea nevoie de „un punct de sprijin” în această parte a lumii. Insistențele diplomatului francez s-au dovedit, în cele din urmă, zadarnice. Neclintit în hotărîre, Cuza a pus capăt discuțiilor printr-o declarație semnificativă: „...Nu voiesc cu nici un preț să reîncep misiunea de altă dată; dar dacă aș vedea țara mea amenințată de o mare primejdie, dacă un mare interes românesc ar cere colaborarea mea, dacă ar trebui să plătesc cu persoana mea, în acea zi aș fi gata, orice s-ar putea întîmpla”.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1972.

Curînd după aceea, probleme de ordin politic cu rezonanță mai largă pe plan internațional ca, de pildă, vacanța tronului spaniol și candidatura principelui Leopold de Hohenzollern (fratele lui Carol I), au polarizat atenția cercurilor diplomatice europene, încît chestiunea tronului României a ieșit din actualitate. Numai astfel Cuza a putut să-și vadă liniștit de interesele particulare pe care le avea în țară și să se îngrijească de sănătatea sa și a familiei. În tot acest timp, legăturile cu foștii colaboratori din țară, ori cunoscuții statorniciți sau în trecere prin Capitala imperiului, n-au conținut. A fost vizitat la Döbling de Iancu Alecsandri, s-a întîlnit în parcul Volksgarten cu prietenii de odinioară, Constantin și Alecu Hurmuzachi. Referindu-se la această întîlnire, ultimul remarcă „deosebita amabilitate” a gazdei, „tonul glumatic, dar cît se poate de amical”. Chiar și pe foștul său colaborator apropiat, Mihail Kogălniceanu, a avut Cuza prilejul să-l revadă în Piața Graben din Viena, în vara lui 1868; numai că relațiile dintre cei doi — aflate încă sub semnul rezervelor personale — n-au îngăduit atunci decît „doar o singură salutare de pămînt”. Concomitent, din țară a fost ținut la curent cu noutățile de ordin politic, de către foștii săi miniștri, Alexandru Cantacuzino și generalul I. Em. Florescu, fiind în repetate rînduri asigurat de devotamentul și dragostea nestrămutată ce i-o păstra mitropolitul Calinic Miclescu.*

De la Döbling, Cuza și familia — mînați de aceleași motive de sănătate — s-au deplasat spre mica localitate bavareză Reichenhall, recomandată de medici îndoeșbi principesei Elena; de aici, principele și-a continuat drumul în Franța, pînă la Biarritz (Bayonne), în timp ce familia a plecat spre Baden. Din Reichenhall, unde aveau să revină cu regularitate pînă în 1872, principele, strîmătorat de greutăți materiale, a scris în țară cumnatului său, Iordache Lambrino, rugîndu-l să se ocupe îndeaproape de administrarea ori vinderea unor bunuri de la Ruginoasa, Barboși și Nănești. Era îngrijorat mai cu seamă de faptul că arendașul celei dintîi moșii, vărul său Panaite Docan, împreună cu soția sa, Smărăndița, izbutiseră, prin mijloace abuzive, „să flămînzească Ruginoasa”. O oarecare ordine în starea de lucruri a fost înfăptuită odată cu revenirea principesei în țară, în cursul anilor următori.

* Calinic Miclescu (1822-1886) mitropolit al Moldovei — n.r.

„...multe inimî il doresc iarăși ca domnitor”

Puținele satisfacții de ordin material au fost compensate, în ianuarie 1870, de mulțumirea sufletească provocată de primirea celei mai sincere dovezi de recunoștință din partea poporului său: în alegerile parțiale care au avut loc în județul Mehedinți, fostul domnitor a fost ales, în lipsă, deputat la Colegiul IV (al țărănilor) și, nu peste multă vreme, senator la Colegiul II din Turnu Severin.** Pe temeiul mandatului validat de Cameră, el a fost invitat în țară de către însuși Carol I, care a dorit, prin chemarea fostului domn, să potolească agitația ce cuprindea cercuri tot mai largi ale opiniei publice contra dinastiei de Hohenzollern și a susținătorilor ei interni sau externi. Cuza a considerat, însă, că în împrejurările istorice de atunci, cînd izbucnirea războiului franco-prusac redeșteptase patimile politice și atitudinile antidinastice, prezența sa în țară ar fi fost inoportună. În răspunsul său către Carol, fostul domn arăta că surghiunul, ce singur îl ceruse, trebuia înțeles ca un sacrificiu datorat țării, operei și convingerilor sale, nicidecum unor necesități de ordin constituțional. Prin urmare, apelurile la „lealitate” și patriotism ce însoțeau invitația — evidente dovezi de îngrijorare din partea suveranului —, nu-și aveau rostul. „Patriotismul meu, Principe, este deopotrivă cu a mea demnitate — conchidea Cuza; el îmi interzice un demers care ar putea crea, este loc de a se teme, serioase încurcături Alteței Voastre și lealitatea mea mă osîndește la surghiun. Nu pot da scumpei mele țări o dovadă mai reală a iubirii adînci ce am către ea și Alteței Voastre o mărturisire mai curată a simpatiilor mele pentru fericirea și dănuirea ei”.

Rămînerea lui Cuza în străinătate, în pofida insistențelor partizanilor săi, ori a schimbării de atitudine a unora dintre foștii adversari, n-a diminuat puternicul curent de opinie ce se formase în juru-i, ci dimpotrivă. „Adepții lui Cuza sînt numeroși în România — scria din Brăila, la 27 ianuarie 1872, consulul austriac J. Hanswenze lui Andrassy*** — în cadrul

** Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1967.

*** Contele G. Andrassy, președintele Consiliului de Miniștri al Ungariei în 1867, iar între 1871-1879 ministru de Externe.

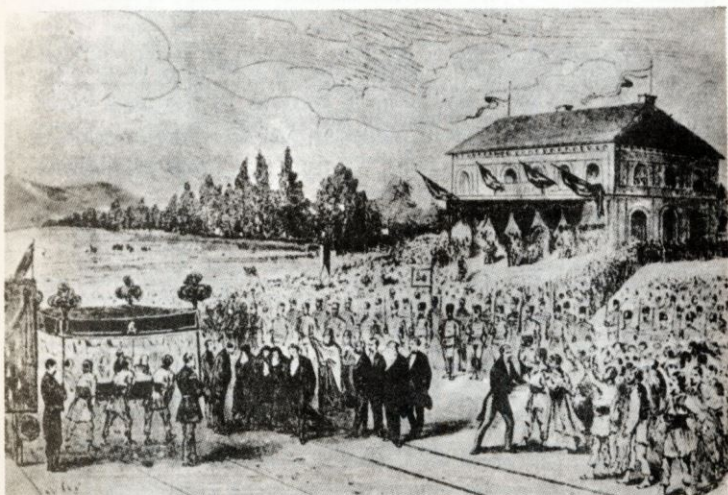
armatei, printre boierii deveniți militari, precum și în rândurile unei mari părți din populația rurală. Cuza este de neuitat și nu este întâmplător că se vorbește atât de des de el; acest lucru se datorește faptului că multe inimi îl doresc iarăși ca domnitor”.

Din pricina iernilor prea aspre pentru starea sa fizică, în primăvara anului 1870 a plecat din Austria în Italia. Din răstimpul peregrinărilor — recomandate de medici ori voluntare — la Reichenhall, Hale sau Paris, datează și interesanta scrisoare expediată lui Petre Grădișteanu, împreună cu „niște arme” ce le dăruia vechiului prieten. Este interesantă, mai ales, semnificația pe care Cuza o dădea retrospectiv actului istoric de la 2 mai 1864, acestei „mari și frumoase” date din istoria țării, pe care o asocia satisfacțiilor vieții acceptându-i etichetarea de „lovitură de stat”, doar „în folosul neatinării noastre naționale”. Pe plan intern, însă, 2 mai 1864 fusese, după aprecierea sa, „o revoluție ... plecată de la tron ... cu nobilul program al Divanurilor ad-hoc”.

De aici încolo, manifestările sale au devenit tot mai sporadice. În afara scrisorilor trimise, mai întâi, împărătesei Eugenia, văduva lui Napoleon III, la 25 ianuarie 1873 — în care și exprima regretul pentru moartea împăratului, și,

apoi, lui Iordache Lambrino, la 14 aprilie același an — căruia îi comunica intenția de a-și duce fiii la Heidelberg pentru instruire — consemnăm doar întocmirea testamentului. Gestul său ar părea surprinzător pentru cel care parcurge rândurile unei scrisori adresate de el cunatului, amintind de „perfecta-i sănătate”, dar vine să confirme faptul că, mai ales în ultimii ani, și-a ascuns, cu încăpăținare, suferințele. Condiționată de primirea arenzii din țară, după cum rezultă din aceeași scrisoare, plecarea spre Heidelberg a avut loc pe la începutul lunii mai, încît în ziua de 12 a lunii, ziarul **Heidelberger Zeitung** i-a menționat prezența în vechiul oraș universitar de pe malurile Neckarului. Schimbînd însă clima blîndă a Florenței cu alta mai aspră, specifică țărilor nordice, în timpul trecerii Alpilor „prin tunelul Mont-Cenis”, Cuza a contractat o puternică răceală, „ale cărei efecte — mărturisea la 28 mai Elena Cuza într-o scrisoare trimisă la Paris fostului domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza — a surprins pe medicii cei mai experimentați”. Boala mai veche (astmă), la care se adăugau în ultima vreme tulburări ale ficatului și ale inimii, au făcut ca, în foarte scurt timp, la 15 mai 1873, ora unu și jumătate noap-

Inmormîntarea la Ruginoasa

tea, să se stingă pretimpuriu din viață, departe de țară, unul dintre cei mai credincioși fii ai ei, Alexandru Ioan Cuza.

De la Hotelul Europa din Heidelberg, care-l găzduise până în ultima clipă a vieții, corpul neînsuflit al principelui a fost transportat la cimitirul orașului spre îmbalsamare, unde i s-a oficiat și convenita slujbă de către duhovnicul lui Mihail Sturdza, chemat special de la Baden-Baden. După o staționare impusă de formalități — pașaportul fiind obținut de agentul diplomatic al României la Berlin, Theodor Rosetti, abia la 24 mai — rămășițele pămîntești ale fostului

domn au fost urcate în trenul mortuar, care a sosit în țară la 27 mai. Peste alte două zile, în prezența miilor de țărani veniți la Ruginoasa din toate colțurile țării, a prietenilor devotați din rîndul cărora nu lipseau Vasile Alecsandri, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Petre Grădișteanu, Petru Poni a avut loc ceremonia funebră cu prilejul căreia au fost rostite emoționante cuvinte de despărțire. Omagiindu-i memoria, cei prezenți au dat glas sentimentelor de înaltă prețuire și adîncă recunoștință ale poporului față de cel care simbolizase „renașterea României”.

Documente străine despre români

„...NU VOI AVEA ÎN VEDERE DECÎT BINELE ȘI FERICIREA NAȚIUNII ROMÂNE”

Marele eveniment al Unirii din 1859, programul de reforme înfăptuit de Cuza s-au bucurat de comentarii și aprecieri elogioase și dincolo de hotarele țării. Multe din rapoartele consulilor străini în Principatele Unite conțin bogate informații, unele inedite, privitoare la personalitatea și activitatea lui Cuza. Toate exprimă interes și o curiozitate evidentă pentru noua istorie a românilor.

Iată cîteva documente inedite, extrase din arhivele consulatelor Belgiei și Marii Britanii.

Sanda RACOVICANU

Consulatul Belgiei
în
Principatele Moldovei și Valahiei
București, 10/22 februarie 1859

*Domnule ministru,**

Așa cum am avut onoarea să înformez pe Excelența Voastră prin ultimul meu raport, domnitorul Alexandru Ioan I și-a făcut intrarea în București duminică 8/20 curent, la orele 1 după amiază, fiind însoțit de cîțiva ofițeri moldoveni.

De la orele 10 dimineața, întinsa cîmpie de la Băneasa, situată la una din barierele Capitalei, era invadată de lume, trăsuri și o mulțime de călăreți. Se ridica un cort, în care autoritățile militare și civile, membrii municipalității și conducătorii diferitelor corporații îl așteptau pe domnitor pentru a-i oferi, potrivit vechiului obicei, „pîine și sare”. Șase sute de milițieni erau sub arme. Toate casele din oraș erau pavozate, pretutindeni drapele, ghirlande de flori, peste tot această deviză scrisă cu caractere mari: Unirea face puterea.

La sosire, domnitorul s-a întreținut cîteva clipe cu ministrul de Interne, dl. Golescu, apoi după ce a adresat cîteva cuvinte șefilor de corporații, s-a urcat într-o

* Arhivele statului, București, Colecția microfilme-Belgia, rola 3, Ministerul de Externe și al Comerțului Exterior, *Arhivele diplomatice*, vol. II, pp. 169-171 (originalul în limba franceză).

calească de gală avînd la dreapta sa pe dl. Golescu (fără îndoială printr-o stîngăcie a acestuia din urmă)* și a traversat astfel întreg orașul escortat de armată, boierime și populație, în cele mai vii aclamații și în mijlocul unei ploii de buchete aruncate în caleașca sa din toate părțile, îndreptîndu-se direct spre Camera Legislativă, unde a fost primit de cler, miniștri și deputați.

Mitropolitul, bătrîn și firav, i-a adresat un mic discurs pe care nu l-a înțeles nimeni. Domnitorul i-a mulțumit cu politețe și a depus următorul jurămint:

„Jur în numele prea Sfintei Treimi și în fața țării, că voi apăra cu sfinșenie drepturile și interesele Principatelor Unite, că în timpul domniei mele voi veghea cu respect legile întru totul și pentru toți, că nu voi avea în vedere decît binele și fericirea națiunii române. Fie ca Domnul și compatrioții mei să mă ajute!“

Apoi, cu o voce fermă, adresîndu-se deputaților, a mulțumit Camerelor, care au fost organul națiunii române în actul salutar pe care l-a desăvîrșit în 24/5 februarie, act pe care îl consideră ca o consacrare a principiului regenerării națiunii, adăugînd că se declară gata să facă toate eforturile pentru a susține țara și drepturile cetățenilor, chiar cu prețul vieții sale.

Înainte de a părăsi Adunarea, domnitorul a fost condus cu același ceremonial la palatul de stat, unde i-a primit pe miniștri și pe cîțiva ofițeri superiori.

Numărul persoanelor care au urmat cortegiul pe tot parcursul se poate evalua la 100.000. A domnit cel mai mare entuziasm, jandarmeria și poliția nu au putut ține mulțimea la respect. Uralele de „Trăiască Cuza“, „Trăiască domnul nostru“, „Trăiască Alexandru“, „Trăiască Unirea“ etc., etc, nu au încetat nici o clipă. În sala deputaților, salve de aplauze au acoperit cuvintele domnitorului, în fine, peste tot, i s-au făcut cele mai vii demonstrații, poporul fiind mai ales într-o stare de surescitare fără egal.

Seara, Alteța Sa a fost la teatru, unde s-a jucat, în limba română, o piesă ocazională, cu care prilej prezența sa a fost aplaudată cu cel mai mare entuziasm [...].

Primiți vă rog, domnule ministru, asigurările celei mai deosebite considerații cu care rămîn al dv.,

Jacques Poumay.

Consulatul Belgiei

în

Principatele Moldovei și Valahiei

Domnule ministru,**

Prințul, în vîrstă doar de 38 ani, este înalt, zvelt, blond, cu ochi luminoși și privire hotărîtă, cu maniere alese și cu un fel de a fi spiritual, original, agreabil, deși mai tot timpul serios. Este un soldat minunat, care poartă cu grație uniforma și vorbește cu multă acuratețe italiană și franceză. Face asupra tuturor o impresie excelentă; este sincer în conversație și nu ascunde de fel de dificultăți poziției sale [...]. Este un om al ordinei și plin de energie, așa cum o dovedesc cu prisosință funcțiile sale anterioare [...]. El declară în mod deliberat celor ce vor să-l asculte că nu dorește decît independența țării sale. Acest lucru mi l-a spus cu cea sinceritate care îl caracterizează: „Domnule consul, nu poate fi stăvilit elanul unei națiuni, cînd această națiune este modernă, cînd ea reclamă un drept și cînd este bineintenționată; pînă acum țara a suferit destul [...], aceasta trebuie să ia sfîrșit — Marile Puteri în adîncă lor înțelepciune vor sfîrși prin a înțelege și aprecia nefericita noastră situație [...]“

Jacques Poumay

Secret, confidențial

Diplomatic

My Lord.***

Ieri am avut onoarea să raportez Excelenței Voastre, prin telegraf, că prințul Cuza, la scurt timp după sosirea sa la Iași, a dat dispoziții ca armele și munițiile debarcate la Galați să fie reîncărcate și scoase afară din Principate.****

[...] Cu toate că informația pe care am avut onoarea să o transmit ieri Excelenței Voastre îmi fusese dată oficial de către primul ministru al guvernului din acest principat, am considerat necesar să-l vizitez pe prinț și să-i comunic rezoluția fermă a guvernului Majestății Sale [regina Marii Britanii] de a nu concepe nici un subterfugiu din partea Principatelor în această problemă. De aceea, l-am căutat astăzi pe Înălțimea Sa [Cuza], care a vrut să mă facă să înțeleg că mi-a făcut o deosebită favoare primindu-mă, întrucît fixase, pentru a doua zi, primirea corpului consular [...].

* După regulile protocolului, Golescu trebuia să-l aibă la dreapta pe Cuza.

** Arhivele statului, Colecția microfilme-Belgia, rola 63/3, pp. 180-183 (originalul în limba franceză).

*** Arhivele statului, București, Colecția microfilme Anglia, rola 75, Foreign Office, F.O. 178, dosar 1584, pp. 19-26 (originalul în limba engleză).

**** Vezi articolul din acest număr semnat de L. Boicu.

N-am pierdut nici o clipă și i-am împărțit prințului scôpului vizitei mele, citindu-i, în traducere, telegrama lui Sir Henry Bulwer*. Făcînd aceasta, am menționat primirea altor numeroase mesagii telegrafice, atît din partea Excelenței Sale cît și a guvernului Maiestății Sale, referitoare la aceste arme, pe care am avut deseori prilejul să le comunic domnului Kogălniceanu.

Înălțimea Sa, cu o expresie de deosebită seriozitate [...] a răspuns că a fost încunostiințat de dl. Green** despre mesagiile la care m-am referit și că deși ultimul este nou pentru el, nu-l surprinde totuși, după cele ce i-au fost citite de dl. Green, provenind de la ambasador și guvernul Maiestății Sale. „Prima frază a acestui mesaj — a adăugat prințul Cuza — arată că v-ași îndoit de dreptul nostru de a cumpăra arme, o îndoială pe care nu o pot împărțasi, deoarece nu pot să-i recunosc nici unei puteri dreptul de a controla dorințele fării mele în această problemă. Dar să presupunem o clipă, de dragul discuției, că Principatele nu aveau dreptul să cumpere arme; credeți că n-aș putea în timp de o lună, dacă vreau, să umplu țara cu arme? [...]”

Înălțimea Sa a continuat, pe același ton, că, după ce a trebuit să facă pe placul Angliei, sperînd să obțină, eventual, unele concesii pentru Principate, după ce a acceptat sfaturile, diferite de ale celorlalți, oferite de ambasadorul britanic de la Constantinopol, de a face ceea ce-i era mai neplăcut și ceea ce era considerat, în general, ca umiliător pentru întreaga națiune, anume, omagiul față de Poartă; după tot ce a făcut ca să convingă guvernul Maiestății Sale de sinceritatea și buna lui credință și cînd, în sfîrșit, aștepta cu nerăbdare rezultatul scontat pentru țara sa, ca să poată anticipa un rod al comportamentului său, se pomeneste dintr-o dată hărțuit, poate chiar suspectat de Anglia și amenințat de ambasadorul ei într-un mod în care îi lasă prea puțină speranță pentru viitor. „Toată nădejdea mea — a spus el — a fost concentrată în guvernul britanic, nu că aș fi crezut că Anglia îmi poartă vreo simpatie deosebită sau interes pentru Principate, ci pentru că politica ei fiind și a noastră, consideram că nu puteam decît să fiu de acord că fericirea fării mele depinde în mare măsură de bunăvoința guvernului reginei [...]”. Am încercat să dovedesc puterilor occidentale, prin atitudinea pe care am impus-o Principatelor, că în caz de nevoie [ele, puterile occidentale] pot conta pe ajutorul românilor, că provinciile moldo-valahe pot deveni un bastion puternic în calea Imperiului otoman. Și cu toate acestea, neînîndu-se seama de toate strădanile mele [...], mi se cere să renunț la ceea ce am tot dreptul, iar Principatele sînt deposedate de orice mijloc de rezistență care ar constitui singura lor tărie în caz de nevoie; și de către cine sînt obligat să fac aceasta? de Anglia! Franța m-a sfătuit doar, Rusia a interzis în mod secret trimiterea acestor arme la Constantinopol. Anglia este singura putere care a insistat să le preda turcilor. Am trimis — a adăugat prințul — cîțiva ofițeri în Italia să studieze arta militară în armata lui Victor Emmanuel; am cerut cîțiva ofițeri francezi să-mi instruiască și să-mi organizeze armata, mi s-a acceptat ca un număr mic de studenți să-și desăvîrșesc studiile la Universitățile de la Torino și fiecare din aceste lucruri a fost o sursă de nemulțumire pentru Anglia. Românii li s-a permis, prin tratat, să aibă armată, dar se pare că politica Angliei vrea să facă această armată neputincioasă, de teamă că s-ar putea întoarce, eventual, împotriva Turciei. Apoi, mai sîntem încă suspecți [...] cînd v-am declarat dv. și lui sir Henry Bulwer că voi trage în orice armată care ar încerca să ocupe această țară fără concursul Puterilor Garante”.

Am răspuns la aceasta că Înălțimea Sa se pare că a înțeles greșit motivele care au determinat pe Excelența Sa*** și guvernul Maiestății Sale să se exprime atît de hotărît în problema acestor arme. Am spus că Înălțimea Sa nu trebuie să vadă în cele spuse de guvernul Maiestății Sale nici o intenție de a slăbi Principatele sau de a le deposeda de vreunul din drepturile lor, atîta vreme cît stau liniștiți, dar că nu se va permite acestor provincii să se amestece în vreo mișcare revoluționară avînd drept scôp dezmembrarea Imperiului austriac sau cel al Turciei. Orice ar putea spune Înălțimea Voastră contrariu — am adăugat — Anglia are în vedere un fapt, un fapt care nu poate fi negat și anume, că cinci vase încărcate cu tunuri, arme mici și muniții au fost trimise din Italia în Principatele Dunărene cu intenția de a fi trecute prin teritoriul moldo-valah, în Austria și nu se poate concepe cum ar fi putut intra aceste arme în Ungaria fără știința prințului și a guvernelor sale de la Iași și București. „Nu, domnule — a replicat prințul — n-au trecut prin țară fără știința dv. sau a colegilor dv., dar cine spune că au încercat vreodată să treacă prin Princi-

(Continuare în p. 67)

* Ambasadorul britanic la Constantinopol.
** Consulul britanic la București.
*** Ambasadorul britanic de la Constantinopol.

ARMATELE MARILOR REVOLUȚII MODERNE

General-maior CONSTANTIN ANTIP

Ascensiunea burgheziei la putere, consolidarea pozițiilor cucerite și apărarea împotriva pericolului extern sînt indisolubil legate de acțiunea populară, reflectată pe plan militar în formarea armatelor revoluționare, cu o largă bază socială de masă.

Cromwell și cazangiu colonel

La mijlocul secolului XVII în Anglia, spre a asigura revoluției burgheze forța necesară pentru a înfrînge reacțiunea feudală și puterea regală, Oliver Cromwell

a cerut Parlamentului să organizeze detașamente de voluntari, iar personal și-a îndreptat atenția spre țărani liberi, cu care a constituit vestitele detașamente ale **Ironsides** („coastelor de fier”) numite astfel din cauza armurii purtate. Criteriul fundamental, atît pentru recrutarea trupei cît și pentru constituirea corpului de

comandă: devotamentul față de revoluție; soldatul să se bată nu pentru plată, ci pentru cauză, comandantul să-și merite numirea, nu în virtutea vechiului privilegiu al originii nobiliare, ci datorită calităților personale.

„Eu prefer, spunea Cromwell într-o scrisoare, un căpitan ceva mai simplu îmbrăcat, într-un veston grosolan lucrat de mână, dar care să știe pentru ce luptă și să îndrăgească cauza de care este conștient, unuia pe care-l numiți gentlemen și care nu reprezintă nimic mai mult“. Pe acest temei a și fost promovată o pleiadă de comandanți din rîndul oamenilor de jos, ca, de pildă, colonelul Fox, cazangiu, colonelul Hewson, cismar, colonelul Pride, vizitiu.

Referindu-se la calitățile „coastelor de fier“, un martor al evenimentelor, istoricul Clarendon, scria: „Trupele regelui, după ce efectuau un atac, nu se aranjau niciodată din nou și nu erau capabile să pornească iarăși la atac în aceeași zi, în timp ce ostașii lui Cromwell, indiferent de faptul dacă obținuseră victoria sau erau înfrinți și urmăriți, se așezau imediat în ordine de bătaie, așteptînd noi dispoziții“. Cu o astfel de armată, Cromwell va reuși, la 14 iunie 1645, izbîndă de la Naseby, hotărîtoare pentru soarta războiului dintre parlamentul burghez și monarhia feudală. „Cînd am văzut cum se așează în linie de bătaie inamicul și cum se îndreaptă spre noi într-o ordine desăvîrșită — conștența mai tîrziu Cromwell — și cînd mă gîndeam că noi nu sîntem decît o adunătură de oameni nepriecuți [...] am zîmbit și am mulțumit domnului, căci eram sigur că Dumnezeu fi va face de rușine pe cavaleri“. Desigur, nu lui Dumnezeu, ci atacului impetuos al armatei revoluționare i s-a datorat completul dezastru al regalistilor: cinci mii de cavaleri au depus armele, iar în mîna învingătorilor a căzut întreaga artilerie și bagajele adversarilor, inclusiv arhiva personală a regelui Carol I Stuart. Naseby, operă a maselor populare înarmate, a pecetluit biruința revoluției burgheze din Anglia

„Lumea s-a întors pe dos!“

Rezultat strălucit al unui război revoluționar purtat de masele populare înarmate este și independența Americii de Nord. După primul Congres continental de la Philadelphia (septembrie 1774), locuitorii coloniilor nord-americane au inițiat măsuri concrete de rezistență împotriva trupelor britanice, activizînd comitetele asociației „Fiii libertății“ și alte organizații radicale, înființînd comitete de securitate, constituind și echipînd miliții populare și detașamente de voluntari

minutemen („gata în orice minut“). „Fiecare comitet înarmează o companie cu scopul neascuns de a apăra comitatul său și, dacă va fi cazul, de a o folosi împotriva guvernului“ — raporta la Londra, în decembrie 1774, lordul Dunmore, guvernatorul regal al Virginiei.

La 18 aprilie 1775, la Lexington și Concord, patrioții americani au început războiul împotriva regelui și autorităților britanice. Primul foc de pușcă tras în această zi de cetele de țărani americani — va scrie Emerson — a fost auzit de jur împrejurul lumii. Nu peste mult timp au fost supuse unui asediu în regulă trupele engleze din Boston. „Cum? zece mii de țărani țin în loc cinci mii de ostași ai regelui?“ se miră, stupefiat, generalul Burgoyne, venit în sprijinul celor încercuți. Lîngă orașul Charlestown, la Bunker-Hill, în prima mare bătălie a războiului de independență, 3 500 americani, apărați doar de niște întărituri improvizate peste noapte, au înfruntat curajos, la 17 iunie 1775, atacul frontal a 2 200 englezi perfect instruiți și cu o superioritate tehnică covârșitoare. Evocînd momentul, istoricii Nevins și Commager notează: „În uniformă de gală, cu raniță, hrană pentru trei zile, muniție și puști, o povară totală de circa șaiszeci de kilograme, soldații englezi au înaintat încet în perfectă ordine. Cînd au ajuns la patruzeci de metri de fortificații, americanii, ochind în plin, au deschis focul cu rezultate cumplite; englezii s-au retras, au fost însă puși din nou în formație și au pornit încă o dată pentru a fi întîmpinați, la douăzeci de metri, de un alai trîuicîtor, s-au retras o dată mai mult, au fost din nou regrupați și, de rîndul acesta, au trecut peste fortificații, în timp ce patrioții trăgeau ultimele lor două salve“. Chiar ofițerii englezi, după cîștigarea bătăliei, declarau că acești țărani neciopliți s-au dovedit mai redutabili decît trupele franceze regulate pe care le cunoșteau din atîtea confruntări anterioare. De menționat că în forțele britanice ce acționau în America au fost recrutați numeroși mercenari din Europa. Pe tot parcursul războiului, de exemplu, în trupele Angliei de peste ocean s-au găsit 30 000 germani. Numai landgraful von Hessen-Kassel furnizase personal 17 000 mercenari, iar ducele von Braunschweig — 6 000.

Ținînd seama, totuși, de necesitățile de organizare, disciplină și pregătire militară, sub autoritatea unui comandant de prestigiu, cel de-al doilea Congres continental, întrunit în mai 1775, a decis înființarea armatei continentale, al cărei comandant suprem a fost numit George Washington. Și Washington, pe calul său, a pornit prin colonii pentru a uni detașamentele de insurgenți într-o armată. Cu toate că sub ulmii de la Cambridge, lîngă

Boston, unde a ajuns la 3 iulie, a fost întâmpinat de vreo 17 000 oameni doar pe jumătate înarmați, fără uniforme, care habar n-aveau ce-i disciplina, Washington putea să aprecieze că „există aici material pentru o bună armată: un mare număr de oameni viguroși, activi, devotați cu totul cauzei și de un curaj irezistibil”. Aceștia și alții ca ei au învățat în focul luptei ceea ce nu știuseră niciodată: minuirea rapidă a armelor, mișcările în formație, folosirea baionetei, a șarjelor de cavalerie, a terenului etc.

Executând marșuri grele, hărțuind permanent pe adversar, atacându-l și retrăgându-se, retrăgându-se și atacându-l, aceste

de baltă”, pentru iscusința cu care știa să folosească mlaștinile din Carolina de Sud ca ascunzători pentru partizanii detașamentului său și drept curse în care atrăgea și nimicea prin surprindere forțe dușmane.

După un război aspru și de lungă durată, a avut loc capitularea grosului forțelor engleze la Yorktown; la 19 octombrie 1781, generalul Cornwallis își trimitea sabia lui Washington, iar trupele engleze depuneau armele în acordurile propriilor lor fanfare care intona cîntecul „Lumea s-a întors pe dos”. Într-adevăr, pe continentul american, pentru Imperiul britanic lumea se întorsese complet pe dos. Regele

Adoptarea „Declarației de independență” (iulie 1776) a coloniilor engleze din America de Nord

„regimente zdrențăroase, păduchioase, goale” vor înscrise în istorie campanii ca aceea din New-Jersey (iarna 1776-1777) sau victoria de la Saratoga (toamna lui 1777), măcinînd într-un război de aproape opt ani forțele engleze, net superioare ca pregătire și dotare. Acțiunilor armatei li se adăugau luptele de guerilă pe tot spațiul controlat de forțele metropolitane. Alături de generalii Washington, Gates, Morgan, Montgomery, Schuyler, Lincoln, și-au înscris numele comandanți de partizani ca Francis Marion, Thomas Sumeter, Andrew Pickens sau Ethan Alen. Francis Marion a fost supranumit „bătrîna vulpe

și guvernul de la Londra erau constrînși să recunoască, prin Tratatul de pace din septembrie 1783, situația nou creată. Revoluția așeza națiunea americană în comunitatea mondială, în condiții de independență și suveranitate.

Mobilizați: bărbați, femei, copii, bătrîni

Înarmarea generală a poporului ca mijlocul cel mai eficace pentru a înfrînge comploturile aristocrației și a respinge invaziile militare străine a reprezentat

Popoarele cotoprite au opus diviziilor lui Napoleon I o aprigă luptă de guerilă

una din principalele devize ale revoluției burghezo-democratice franceze, din 1789. În vreme ce o parte din ofițerii armatei vechiului regim luau drumul emigrației, iar alții călcau în picioare cocarda tricoloră, doar unele regimente, sub impulsul ostașilor patrioți jurînd ascultare organelor reprezentative ale națiunii, forțele revoluționare au trecut la formarea de batalioane de voluntari, de miliții înarmate, unități ale gărzii naționale. În numele iacobinilor, Robespierre proclama dreptul fiecărui cetățean de a fi înarmat pentru a apăra cauza revoluției și a patriei.

Cînd în vara celui mai primejdios an pentru revoluție — 1792 — ducele prusian von Braunschweig amenința capitala Franței cu „execuția militară”, Comuna insurecțională a Parisului înălța steagul cu lozincă „Patria e în pericol!”. Răspun-

zînd apelului, cetățenii se înrolau în unități luptătoare, autoritățile rechiziționau cele necesare ducerii războiului de apărare, comisarii cu imputerniciri excepționale erau trimiși în departamente și la cele patru armate existente.

Contînd pe dezagregarea armatei regale, trupele străine invadatoare nu se așteptau la o rezistență îndîrjită. Dar în afara forțelor organizate — regimente ale armatei sau batalioane de voluntari — trupele prusiene au avut în față ca adversari și pe țărani francezi constituiți în detașamente de partizani, de francotirori, care foloseau cu succes tactica guerilei. „Nici un francez nu venea la noi și răutatea locuitorilor făcea tot ce era posibil pentru zădărnicierea planurilor noastre — nota atunci secretarul regelui Prusiei. Țăranii fugeau în păduri, își ascundeau avuțul de noi și dădeau totul francezilor pe care li ajutau să ne creeze piedici și să ne dezorganizeze transporturile”.

La 20 septembrie, hotărîrea luptătorilor francezi a oprit înaintarea prusienilor la Valmy, moment care, cum pe bună dreptate apreciază istoricul francez Albert Bayet, a reprezentat pe plan extern ceea ce a însemnat căderea Bastiliei pe plan in-

tern. Sesizînd tocmai această semnificație, marele Goethe, care era de față, avea să exclame: „Din acest loc și din această clipă începe o epocă nouă în istoria lumii”.

În anul următor, 1793, cauza salvărdării republicii a impus adoptarea principiului mobilizării generale. „Din acest moment și pînă în clipa în care dușmanii vor fi izgoniți de pe pămîntul republicii — se spunea în decretul emis în acest scop — toți francezii sînt mobilizați în mod permanent pentru a servi în armată. Cei tineri vor merge la luptă; oamenii căsătorii vor fărăi arme și vor aproviziona trupele; femeile vor confecționa corturi, îmbrăcăminte, vor sluji în spitale; copiii vor scămășa rufărie veche pentru pansamente; bătrînii vor merge în piețele publice ca să ridice moralul celor care pleacă la război, propovăduind ura față de regi și preamărînd unitatea republicii”.

Realitatea demonstra însă necesitatea perfecționării organismului militar, ceea ce s-a realizat în 1794, prin contopirea regimentelor din armata regulată cu batalioanele de voluntari. Caracterul revoluționar al acestei armate naționale cerea noi procedee în privința ducerii războiului. „Artă militară a monarhiei nu ne mai convine — declara Saint Just. Sistemul de luptă al armatelor franceze trebuie să fie pozitivul de șoc”. La 2 februarie 1794, Comitetul salvării publice sublinia: „Regulile generale sînt următoarele: acțiunea să se desfășoare totdeauna în masă și ofensiv; disciplina cea mai strictă — deși nu excesivă — să fie menținută în armată; trupele să fie ținute mereu în stare de alarmă, dar fără a fi oboseite peste măsură; în orașele întărite să nu fie cantonați decît soldații absolut necesari pentru pază; [...] să se folosească toate prilejurile pentru a porni lupta la baionetă, iar inamicul să fie urmărit pînă la nimicirea totală”. Se cerea iușeală în mișcare, energie în atac, dirigenie și curaj pe cîmpul de luptă: „Să surprindeți ca fulgerul și să loviți ca trăsnetul!”

Înflăcărate de chemarea „Victoria sau moartea!”, de versurile și inspirata melodie a „Marseizei”, cele 14 armate revoluționare, conduse de comandanți tineri, slab înarmate și prost echipate, au reușit un adevărat miracol: salvarea Franței de trupele marilor puteri străine coalizate și de pericolul reacțiunii din interior.

Acolo s-a născut cuvîntul guerila

Realizările Marii Revoluții Franceze în domeniul militar — armata de masă, viguroasă, dinamică, mobilă, rapidă, energică și îndrăzneată în acțiuni, cu o mare capacitate de manevră și de adaptare la diversele situații ale luptei — au fost preluate și folosite de Napoleon în direcția transformării revoluției continue din interior într-un război permanent în afară, pentru asigurarea cadrului extern indispensabil consolidării puterii marii burghezii franceze.

Cursul imprimat evenimentelor de cezarismul și politica de cucerire promovată de Napoleon a determinat o reacție legitimă din partea popoarelor amenințate, lupta de eliberare națională devenind unica alternativă față de cîmpul de război. Aceasta a căpătat o puternică expresie în guerila spaniolă, în mișcarea de Rezistență națională din statele germane, în războiul patriotic popular al poporului rus.

Diviziile marii armate trecute peste Pirinei, spaniolii le-au opus o aprigă luptă de guerilă*. Apărută spontan, mișcarea de partizani a antrenat în timp

scurt sute de mii de țărani și păstori, muncitori, cetățeni de condiție modestă, devenind nucleul mobil și nervul rezistenței antinapoleoniene, pentru independența Spaniei. De la cete compuse inițial din 10-20 oameni s-a ajuns la detașamente cu efective pînă la 1 000 luptători, tot mai bine înarmate, organizate și conduse. Sub ocrotirea munților și a terenului frământat al Spaniei, aceste detașamente, în frunte cu viteji ca Juan Martín Díaz El Empecinado (Încăpățînatul), Jeronimo Merino, Francisco Javier Mina, Julian Sanchez și alții, loveau inamicul cu repeziciune în momentul, locul și împrejurările care împiedicau o reacție adecvată din partea acestuia. Concomitent cu organizarea de ambuscade, atacarea forturilor, garnizoanelor, transporturilor și coloanelor franceze (atacuri care angajau chiar și cîte două-trei batalioane inamice), partizanii spanioli duceau un adevărat război împotriva cailor unităților ocupante, deoarece fără aceștia cavaleria și artileria, în care era superioară armata invadatoare, nu reprezenta nimic.

Mareșalii și generali Imperiului francez erau obligați să-și fracționeze și să-și disperseze trupele pe un teritoriu extrem de vast, făcîndu-le vulnerabile. Războiul popular spaniol l-a determinat pe Napoleon să ordone măsuri crunte de reprimare contra localităților răscolite.

Despre înverșunarea confruntării dintre patrioții spanioli și ocupanți ne putem face o imagine evocînd cele două asedii ale orașului Zaragoza. În iunie 1808, insurgenții din Aragon au fost siliți să se fixeze în acest oraș. Lipsită de întărituri, Zaragoza nu era aptă pentru a face față unui război de asediu. Dar întreaga populație s-a mobilizat pentru apărare. Cu mic cu mare, cei din Zaragoza au săpat tranșee și au improvisat adăposturi, au pus în funcțiune cîteva tunuri străvechi, au folosit cu iscusință puținele puști de care dispuneau, s-au înarmat cu topoare, coase, cuțite și orice unealtă care putea fi folosită ca armă. Rezistent bombardamentelor artileriei, atacurilor cavaleriei și infanteriei franceze ei au determinat, după o lună și jumătate, retragerea asediatorilor. În timpul celui de-al doilea asediu al Zaragozei (20 decembrie 1808-21 februarie 1809), toate casele au fost transformate în fortărețe, trupele invadatoare trebuind să le cucerească una cîte una, punînd stăpînire pe un oraș în ruine, a cărei eroică rezistență costase viața a peste 50 000 spanioli.

Purtată cinci ani la rînd, lupta de guerilă a fost factorul decisiv al eliberării Spaniei de sub dominația franceză. Din 520 tunuri și 670 000 soldați și ofițeri aduși succesiv în Peninsula Iberică, au făcut cale întoarsă în Franța doar 250 000

* De la *guerilla*, în limba spaniolă diminutiv al cuvîntului *guerra* („război”).

oameni și 220 tunuri. Războiul din Spania a marcat începutul sfârșitului invincibilității armatelor lui Napoleon.

„Pentru a se elibera de dușman, toate mijloacele sînt sfinte“

Nu numai în Spania, ci și în alte țări ale Europei, trupele regulate ale lui Napoleon au fost puse în situația să înfrunte forțe neconvenționale, purtătoare ale războiului de partizani.

În 1809, mareșalul Lefèvre a fost nevoit să dea înapoi din fața țăranilor tirolezi ai vestitului Andreas Hofer, victorioși în luptele de la Bergisel.

În Prusia, reprezentanții partidului militar progresist Scharnhorst, Gneisenau, Blücher, au sesizat că pentru izgonirea trupelor franceze din statele germane era necesară îmbinarea acțiunilor armatei permanente cu a unei miliții naționale, militînd pentru legiferarea **Landsturmului** (detașamentele populare). Inspirîndu-se din exemplul spaniol, un decret prusian din 28 aprilie 1813 recunoștea legitimitatea luptei de guerilă și făcea precizări privitoare la modul cum trebuia dusă. Potrivit acestui decret, fiecare locuitor avea obligația să se opună invadatorului cu orice fel de armă — flinte, topoare, coase, furci, să nu dea ascultare organelor administrative impuse de puterea ocupantă. Au fost organizate detașamente care au dus acțiuni de mic război în legătură cu armata permanentă, precum și detașamente care au purtat lupte de partizani în mod independent. Dintre acestea din urmă, un loc de seamă în istoria războiului de guerilă și l-a cîștigat detașamentul de partizani al vestitului căpitan Colomb. Mărșăluind ziua și noaptea, pe căi întortocheate, cu halte scurte prin locuri ferite și păduri, acest detașament, format doar din 90 luptători, a operat cu mult succes în spatele armatelor franceze. De pildă, la 29 mai 1813, la Zwickau, Colomb cu oamenii săi a capturat, prin luptă, un convoi inamic de 24 tunuri, 36 chesoane cu muniții, 72 trăsurii, 400 cai, luînd totodată, și 300 prizonieri. După părerea lui W. Rüstow, teoretician militar de seamă din secolul trecut, asemenea rezultate le dobîndeau cu greu o divizie sau un corp de armată într-o bătălie clasică. Participarea activă a elementului popular la mișcarea de rezistență națională antinapoleoniană i-a permis lui Engels să tragă concluzia că războiul purtat de Prusia între 1813-1815 „a fost pe jumătate insurrecțional“.

Procesul declinului ireversibil al marii armate a lui Napoleon a atins punctul critic în timpul campaniei din 1812. Șase

sute de mii de oameni au fost concentrați pentru invadarea Rusiei; dintre ei s-au reîntors doar treizeci de mii. De la început trupele franceze au întîmpinat o ostilitate generală. La apropierea soldaților inamici, țăranii ruși dădeau foc izbelor, proviziilor de grîne și furaje, luau drumul pădurilor, al partizanatului.

În culmea furiei, împăratul francez s-a adresat comandamentului rus cu pretenția de a se pune capăt războiului de partizani, „barbar și inuzitat“, și a se proceda „conform regulilor admise“. Dar răspunsul generalului Kutuzov a fost net: „Poporul socotește acest război (întreprins de Napoleon — n.n.) ca o invazie tătarască și din această cauză consideră că pentru a se elibera de dușman toate mijloacele sînt sfinte, demne nu de blam, ci de elogi“.

Retragerea francezilor din Rusia, începută la 18 octombrie 1812, s-a transformat pentru ei într-un dezastru datorită „atît urmăririi tenace de către armata rusă regulată, cît și deselor și surprinzătoarelor atacuri efectuate de partizani“.

Cronica anului 1812 înscrie la loc de onoare personalitatea de talentat comandant și organizator de partizani a lui Denis Davidov, vitejia lui Ermolai Cetvertakov sau a Vasilisei Kojina. Felicitîndu-l pentru acțiunile sale temerare, bătrînul Kutuzov îi spunea tinărului hussar poet Davidov: „Reușitele tale experiențe mi-au dovedit foloasele războiului de partizani, care a provocat, provoacă și va provoca enorme necazuri dușmanului“. Denis Davidov și-a consemnat experiența în lucrarea **Schiță asupra teoriei acțiunii partizanilor**, în care arăta că lupta de partizani, care îmbrățișează și taie tot spațiul din spatele armatei inamicului pînă în pozițiile sale cele mai avansate și-l lovește în punctele sale cele mai vulnera-

bile, va juca un rol important în viitoarele războaie de eliberare.

* * *

Din amplul perimetru al problematicii războiului popular în ciclul de articole care se încheie în acest număr al revistei **Magazin Istoric** am surprins doar cîteva secvențe referitoare la apărarea populară a libertății și independenței împotriva cîmpitorilor străini, din antichitate pînă la începutul epocii moderne, adică pînă în momentul în care guerila, lupta de partizani, insurecția populară, depășind caracterul episodic și local, s-au impus pe un plan larg ca o nouă soluție în cadrul conflictelor armate.

Vastitatea temei ne-a impus limitarea la acest aspect, ceea ce explică de ce n-au fost abordate procedeele prezente în războaiele și războaiele țărănești care au zguduit lumea medievală, cum au fost Jacqueria franceză (1358)*, răscoala lui Watt Tyler** (Anglia, 1381) sau aceea de la Bobilna (1437), războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja (1514) și marele război țărănesc german (1524-1525), răscoala lui Emilian Pugaciov din Rusia (1773-1775) sau răscoala țărănească în frunte cu Horea, Cloșca și Crișan (1784), răscoala taipinilor (1851-1864) din China și atîtea altele; din aceleași motive nu ne-am putut asuma sarcina de a contura măcar geografia mondială a războaielor populare de eliberare națională. De aceea, studiul de față se vrea doar o propunere pentru o

viitoare abordare mai profundă și mai largă a războiului popular în istoria universală și un îndemn pentru recitirea acestei istorii din unghiul de vedere înfățișat aici.

În istoria modernă și contemporană afirmarea mișcărilor naționale pentru libertate și unitate, situarea proletariatului în fruntea luptelor sociale pentru transformarea revoluționară a societății au făcut ca ideea ridicării generale la arme a poporului să fie luată în considerație de forțele progresiste ca un mijloc principal pentru obținerea victoriei.

Teoreticianul militar prusian Clausewitz, de exemplu, acorda insurecției populare o însemnătate excepțională, socotind că poporul care o folosește cu pricepere dobîndește, în chip corespunzător, o superioritate evidentă asupra celor ce-l privesc cu dispreț. După el, insurecția populară, al cărei element de rezistență se află peste tot și nicăieri, are o mare eficacitate, căci „ca un foc mornit ce înaintează încet, ea distruge stîlpul de susținere al armatei inamice”.

Într-o vreme cînd revoluția națională devenise o dominantă în Europa, tinerii Marx și Engels, pornind de la evenimentele anilor 1848-1849, subliniau: „Un popor care vrea să-și cucerească independența nu trebuie să se rezume la mijloacele obișnuite de ducere a războiului. Răscoală de masă, război revoluționar, guerilă pretutindeni — iată singurul mod în care un popor mic poate să o scoată la capăt cu un popor mare și o armată mai slabă este în stare să țină piept unei armate mai puternice și mai bine organizate”.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1972.

** Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

În 1812 marea armată napoleonică a fost înfrîntă în campania din Rusia

Iar după trei ani, în 1852, apreciau că „...insurecția este o artă, ca războiul sau ca oricare altă artă...”

Marx, Engels și Lenin au ridicat teoria și practica războiului popular pe o treaptă superioară, văzând în lupta poporului înarmat un mijloc indispensabil pentru victoria revoluției. Teza înarmării generale a poporului a devenit un principiu programatic al partidelor socialiste din Europa. Înarmarea poporului era unul din dezideratele cuprinse în studiul **Ce vor socialisții români**, publicat de Constantin Dobrogeanu-Gherea în 1885, idee pe care o vom regăsi și în programul din 1893 al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, precum și în alte documente ale mișcării socialiste din țara noastră. Analizând momentul revoluționar 1905 din Rusia, Lenin arăta că social-democrației îi revenea sarcina „...să asigure o mai mare coeziune și organizare a forțelor sale, să propage cu mai multă energie lozinka de mult lansată de ea: insurecția armată a întregului popor”.

Istoria războaielor populare din ultima sută de ani pune în evidență cu pregnanță influența hotărâtoare asupra acestora a ideologiilor marxist-leniniste, a partidelor comuniste, care abordează într-o intimă conexiune revoluția proletară și mișcările de emancipare, de eliberare națională ale popoarelor din diferite părți ale globului.

Exemplele memorabile ale secolului nostru — războiul revoluționar al popoarelor sovietice împotriva albgardiștilor și intervențiștilor imperialiști în anii următori Marelui Octombrie, războiul revoluționar al poporului chinez împotriva militarisților japonezi cotoptori și a reacțiunii gomindaniste, rezistența popu-

lară republicană din 1936-1939 din Spania, lupta antifascistă a popoarelor din Europa împotriva dominației hitleriste în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, în cadrul căreia se situează insurecția națională antifascistă armată a poporului nostru, războiul de apărare al poporului R.P.D. Coreene din 1950-1953, acțiunea armată generalizată a poporului algerian împotriva jugului colonial între 1954-1962, lupta eroică dusă de poporul vietnamez împotriva agresiunii americane — sînt o strălucită confirmare a adevărului exprimat de Lenin că „numai poporul înarmat poate fi un reazim efectiv al libertății poporului”.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Herodot, *Istori*; Caesar, *Războiul gallic*; Th. Mommsen, *Histoire romaine*; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*; Henry Thomas Buckle, *Histoire de la civilisation en Angleterre*; Augustin Thierry, *Histoire de la conquête de l'Angleterre par les normands*; André Maurois, *Istoria Angliei*; Camil Mureșan, *Revoluția burgheză din Anglia*; M.A. Barg, *Cromwell și epoca sa*; Albert Waddington, *Histoire de Prusse des origines à la mort du grand électeur*; Allan Nevins și H.S. Commager, *Istoria Statelor Unite*; Alexandru Vianu, *Năsterea S.U.A.*; Woodrow Wilson, *George Washington fondateur des États-Unis*; Albert Bayet, *Istoria Franței*; M. Mignet, *Histoire de la révolution française*; Albert Soboul, *La 1-ère République*; Erich Zöllner, *Histoire de l'Autriche*; A. Pankratova (sous la direction), *Histoire de l'U.R.S.S. (deuxième partie)*; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Trăiană*; Miron Constantinescu, *Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu ș.a.*; *Istoria României-compendiu*; C. Căzănișteanu, *Tradiții ale războiului popular în istoria românilor*; Carl von Clausewitz, *Despre război*; H. Stegemann, *La guerre — son caractère et ses aspects à travers les siècles*; Général Frédéric Canonge, *Histoire et Art Militaires*; Claude Chambard, *Histoire mondiale des maquis*.

PLANȘELE NOASTRE

- ① Numărul din martie 1973 al revistei spaniole *Historia y Vida* („Istoria și viața”), publicație lunară care apare la Barcelona și Madrid, cu un tiraj de peste 100 000 exemplare, publică un amplu studiu al prof. dr. doc. C.C. Giurescu, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, intitulat *Dracula cel din istorie — originea unei legende*. Reproducem coperta revistei *Historia y Vida*.
- ② Retragerea armatei lui Napoleon din Rusia (1812) a îmbrăcat forme tragice. Victorioase în prima etapă a războiului, trupele franceze (ai cărei reprezentanți sînt înfățișați în stînga sus) au fost hărțuite neîncetat de armata rusă, mai cu seamă de unitățile de cazaci (dreapta sus) ajungînd, în 1815, pînă la Paris. Planșele sînt reproduse după lucrarea *Histoire universelle des armées*, aflată la Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale (*Armatele marilor revoluții moderne*, p. 25).
- ③ Obiecte care au aparținut domnitorului Unirii, păstrate cu grijă în fondurile Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România (*Personalitate europeană*, p. 2).
- ④

**DRACULA
HISTORICO**

origen
de una leyenda

Foto
Const. C. Giurescu
Comisia de Istoria din București

Historia y vida

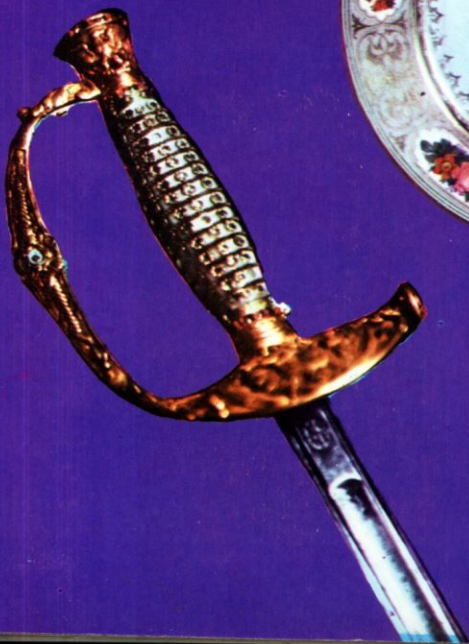
AÑO VI
NUMERO 60
35 PTAS.
BARCELONA - MADRID

Origen de una leyenda
DRACULA

1848-1973

NICOLAE BĂLCESCU — un sfătuitor al națiunii sale

Nicolae Bălcescu a acționat totdeauna ca un patriot înflăcărat în sensul larg, cuprinzător al acestei noțiuni. Patria, în viziunea sa, includea într-un tot întreg spațiul locuit de națiunea căreia i-a aparținut și i s-a consacrat până la ultima suflare. Prin lecturile sale, prin călătoriile întreprinse atât la românii de dincolo de Carpați, cit și în Moldova, prin contactele umane stabilite, Bălcescu a trăit ca român și a militat pentru ca națiunea sa, în ansamblul ei, să-și capete „rangel” ce i se cuvenea „în marea familie a națiilor europene”. Nu întâmplător două studii le-a dedicat puterilor armate a Țării Românești și a Moldovei, publicându-le, pe cel dintâi în Moldova, și pe cel de-al doilea în Țara Românească, vrînd ca și prin aceasta să reliefeze unitatea celor două țări. Și aceeași convingere în unitatea națiunii l-a făcut să îndemne pe românii transilvăni, în toamna anului 1848, „a organiza Transilvania ca o țară românească și a o declara astfel”. Credea fervent — așa cum scria în vara anului 1849 — că „nația română din toate națiile Orientului are cel mai frumos viitor” și considera că aceasta avea de împlinit „o misie” față de umanitate.

După revoluție, în anii de exil, convingerile sale privind necesitatea unității au căpătat un caracter și mai accentuat; considera acum „unimea națională” drept „singurul principiu de viață, singurul principiu de mintuire”. Bălcescu îndemna pe conaționali săi să-și strîngă „inimă lângă inimă”, pentru a realiza unitatea statală — asupra căreia avea o viziune integrală, dar în etape —, care nu era numai „visarea iubită a voevozlilor viteji”, ci în primul rînd „chezășul libertății” poporului român. În ultimii ani ai vieții, luptînd cu nemiloasa boală care-l măcina, Bălcescu s-a consacrat realizării operei sale capitale Români sub Mihai Vodă Viteazul, prin care, așa cum a scris-o, voia să pună „piatra de temelie a unității naționale”. Prin claritatea ideilor sale ardente privind unitatea și necesitatea constituirii statului național, prin credința neștrămutată în realizarea efectivă a acesteia, prin convingerile sale referitoare la rolul pe care românii trebuiau să-l dobîndească în lume, Bălcescu este și astăzi un sfătuitor al națiunii sale, un exemplu însoțitor.

Dan BERINDEI

23 ianuarie 1847

„...Viteazul print [Mihai Viteazul — n.r.] priimi acea pace, care îi era trebuincioasă, căci, acum planurile sale se măriseră și el lucra la crearea naționalității românești, la unirea tuturor românilor într-un stat politic. Ideile mărețate și singurătă mintuitoare pentru noi, pe care din orbirea acelor veacuri, părinții noștri n-o putură realiza statornic, și care singură trebuie să fie ținta politică a românilor de astăzi... Fie ca aducerea aminte a nenorocirilor și a luptelor eroice ale părinților noștri, să poată realța [reînălța — n.r.] demnitatea noastră națională! Fie ca noi să ne încredințăm că o nație care are trecut așa de glorios, o nație pe care providența o păstrează în curs de 18 veacuri, fără îndoială pentru un scop oarecare, nu poate fi ursită să piară acum în al XIX-lea veac, în veacul luminilor și al libertății...”

(Campania românilor în contra turcilor la anul 1595, în *Opere*, ediția G. Zane, vol. I, partea I-a, București, 1940, p. 250)

8 martie 1849

„Gemînd supt aceeași crudă soartă, suferînd aceeași chinuri, simțînd aceeași trebuințe, românii din toate părțile României se sculară într-acest an strigînd înaintea lumii: «libertate vrem». Era însă o strigare care ar fi trebuit a o arunca mai înainte de orice altă; aceasta era: «uniunea noastră națională vrem». Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic. Unimea națională dar e singurul principiu de viață, singurul principiu de mintuire pentru noi. Telul acesta către care aținta părinții noștri trebuie să-l

avem și noi; și fiindcă noi îl uitarăm, fiindcă nu lucrăm împreună, nu ne înțelesăm împreună și nu ne scularăm cu toții deodată strigând împreună: «unire națională și libertate vrem», strigările noastre succesive, izolate, slabe, fură înăbușite sau întoarse într-alte direcții și dușmanii nației întină sfântul pământ al patriei noastre... Astăzi dar e vreme ca, moldoveni și munteni, să ne aducem aminte că suntem români, să ne strângem împreună inimă lângă inimă, să ne organizăm, să ne concentrăm puterile, toate voințele într-o singură putere, într-o singură voință..."

(*Circulară către emigrația moldo-română din Paris, în Opere, ediția G. Zane, vol. IV, București, 1964, pp. 135-136*).

16 septembrie 1850

"...Aceste condiții de putere, de cari avem nevoie, nu le putem găsi decât în solidaritatea tuturor românilor, în unirea lor într-o singură nație, unire la care sînt meniți prin naționalitate, prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, simțimente, prin poziția geografică, prin trecutul lor și în sfîrșit prin nevoia de-a se păstra și de-a se mîntui.

Dacă naționalitatea este sufletul unui popor, dacă cită vreme el păstrează acest semn caracteristic al individualității sale, acest spirit de viață, el este investit cu dreptul neprescriptibil de-a trăi liber, unitatea națională este chezușuirea libertății lui, este trupul lui trebuincios ca sufletul să nu piară și să amortească, ci din contră să poată crește și a se desvolta.

Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari, cari intrupară în sine individualitatea și cugețarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră. Pentru dînsa Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare se luptară toată viața lor îndelungată și traseră asupra-le năvălirea îngrozitoare a turcilor, pentru dînsa Mihai cel Viteaz cade ucis în cîmpul Turda, pentru dînsa Șerban Cantacuzino bea otravă, pentru dînsa Horia moarte cumplită pe roată suferă... Dar din nenorocire domnii și boierii țărilor, inspirați de simțimentul egoist și individual, nu își ziseră: sîntem cu toți români, sîntem frați, hai să ne unim țările împreună, ci ziseră: sîntem moldoveni sau munteni, să ne supunem nouă țeara Muntenescă sau țeara Moldovei. De-acîi iscară susceptibilități și împerechieri fatale, care împiedecară unirea de

obște dorită. Aceea ce **concuista** n-a putut isprăvi, **frăția** o va face. Aceea ce voievozii noștri cei mari cu vitejia lor n-au putut, poporul armat și întărit de un **principiu** o va putea.

Este vremea astăzi, cînd naționalitatea și existența politică ne sînt tăgăduite, cînd vedem că de la 1848, mai cu seamă, cuvintele **unitate** și **naționalitate** sînt în toate gurile în Europa, simțimentul lor în toate inimile, și au armat toate brațele, au vărsat atîta sînge în acești doi ani din urmă, sînge ce va curge mereu, pînă ce cartă Europei se va prefăce, staturile întemeiate pe concuistă, pe călcarea drepturilor națiilor se vor sdrobi, națiile se vor reîntregi în libertatea lor și sfînta alianță a popoarelor se va întocmi; astăzi... este vremea, zicem, ca și nația română să ridice stîndardul unității sale, stîndardul mărimii și vitejiei trecute a părinților, stîndardul lui Mircea, Ștefan și Mihai, stîndardul de viață și mîntuire..."

(*Mersul revoluției în istoria românilor, în Opere, ediția G. Zane, vol. I, partea a II-a, București, 1940, pp. 105-106*)

mai 1851

"...Știm toți cine fură cei dintîii apostoli ai românismului. Cine nu cunoaște numele glorioase ale lui Iorgovici, Șincai, Cichindeal, Klain, Lazăr, Petru Maior, cari prin școli, prin cultivarea limbii și a istoriei, puseră stilpii de temelie ai naționalității române și propagară ideia unității sale? Ideile răspîndite prin aceste lucrări literare și istorice izbucniră îndată în fapte. Horia luă secura în mînă și... scrise cu dînsa drepturile nației române și programul politic și social al revoluțiilor ei viitoare..."

...Numai poporul și poezii, acești fii ai inspirației divine, avură la 1848 conștiința împlîrărilor viitoare, numai ei cetiră și destăinuiseră aceea ce era scris în fundul inimii fiecărui român: **mîntuirea de orice domnire străină prin unitatea națională!**...

...Revoluționarii de la 1848 din Țeara Românească deși crezură că trebuie a urma după pilda ardelenilor și că împrejurările politice nu-i ertară a pune din început în programul lor chestia unității naționale, dar n-au pierdut un minut din vedere solidaritatea ce-i leagă cu toate ramurile nației române..."

(*Mîscarea românilor din Ardeal la 1848, în Opere, ediția G. Zane, vol. I, partea a II-a, București, 1940, pp. 125-126, 127, 130*)

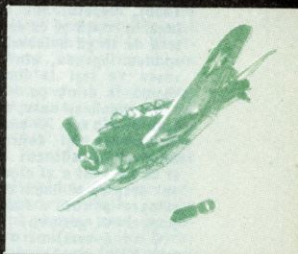
DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

OPERAȚIA „BARBAROSSA”. O legendă medievală despre împăratul Frederic și un plan hitlerist cu toate variantele posibile minus una — eșecul. În dreapta: trupele naziste trec granița U.R.S.S.

RADIOGRAMA „DE PE CUIRASATUL YAMATO.” „Camera neagră” cîștigă o bătălie în războiul codurilor secrete. În dreapta: bombardier american în acțiune

JURNALUL LUI CIANO. Fostul ministru de Externe al Italiei ne oferă o adevărată „galerie a monștrilor” din vârful piramidei fasciste. În dreapta: Mussolini, în cușca altei fiare

OPERAȚIA

„BARBAROSSA“

L. BEZÎMENSKI

Urcăm spre Muntele Kiehhäuser, lăsînd în urmă satele pitorești ale Turingiei, înșirate de-a lungul șoselei și undeva, mai departe, orașelul Bad Frankenhausen. Aici, la începutul secolului XVI, a avut loc ultima mare bătălie a războiului jărănesc, în timpul căreia a fost luat prizonier Thomas Müntzer, luptător pentru libertatea

poporului german. La răscruce de drumuri, două săgeți indicatoare: una ne invită spre culmea muntelui, alta, spre „Birlogul lui Frederic Barbarossa“.

În evul mediu, împăratul Frederic I Barbarossa (1152-1190), întrușia speranțele feudaților germani de a reînvia gloria lor de altădată. O bună bucată de timp a circulat legenda cum că un oarecare călugăr descoperise că împăratul Frederic II (1220-1250), nepotul lui Barbarossa, mai era încă în viață și că se ascundea într-o peșteră de lângă Salzburg. Va veni însă o zi, spunea legenda, cînd nepotul lui Barbarossa va leși la lumina zilei, pentru a chema la arme pe victorioșii lui soldați.

Legende se nasc, mor, se transformă. O cronică din sec. XV scrie că însuși Frederic I Barbarossa își doarme somnul de veci undeva în adîncul Muntelui Kiehhäuser și că va veni o zi cînd stîncile muntelui se vor despică și împăratul va leși din ascunzătoare pentru a face să renască marea Imperiului german.

O nouă versiune a legendei a apărut în sec. XIX, secol spre sfîrșitul căruia militarismul prusac a reînviat, o dată mai mult, figura lui Frederic I Barbarossa, de data aceasta pentru a justifica acțiunile Kaiserului Wilhelm I. Iar în 1896, pe Muntele Kiehhäuser a fost inaugurat un uriaș monument închinat legendarului împărat. Un monument din piatră, înfățișîndu-l pe Frederic I Barbarossa cu o barbă lungă pînă la pămînt, iar alături, statuia ecvestră a lui Wilhelm I — amîndouă dominate de un turn (în care hitleriștii aveau să păstreze drapelul regimentelor care au cucerit Franța). Meticulos, ghidul ne informează că: volumul complexului este de 25 000 metri cubi, greutatea — 125 000 tone, costul — 1 452 000 mărci și 37 pfennigi...

Curiozitatea ne-a împins să vizităm și „Birlogul lui Frederic Barbarossa“. Cu aceeași conștiințiozitate profesională, ghidul ne-a atras atenția că „Birlogul Barbarossa“, „masa și banca de piatră a lui Barbarossa“, ca și tot acest splendid subteran, amenajat pentru turiști, nu are comun cu împăratul decît legenda. Mai mult, aceste grote au fost descoperite abia în sec. XIX.

Evident, ghidul nu ne spunea o noutate. Frederic I Barbarossa, se știe, a murit înecat într-un rîu din Asia

Mică, în timpul Cruciadei a III-a.

Cînd Adolf Hitler căuta un nume de cod pentru planul de agresiune împotriva Uniunii Sovietice, el și-a amintit nu întîmplător de Barbarossa. Complăcîndu-se în postura de continuator al tradițiilor străvechi, Hitler a ales-o pe cea ale cărei rezonanțe i-au convenit de minune, renunțînd la alte variante anterioare: „Aufbau Ost“, „Otto“, „Fried“.

Începînd din 1940, la Marele Stat Major al armatei germane au început să apară dosare, purtînd denumirea codificată „Barbarossa“, în care erau incluse toate documentele legate de atacul plănuît împotriva U.R.S.S. Banda roșie, aplicată de-a curmezișul lor, însemna: „Strict secret“. Cei care s-au ocupat de elaborarea și rînduirea acestor documente nu și-au putut închipui, evident, că lucrau de fapt pentru un viitor tribunal militar internațional. Criminalii nutresc întotdeauna convingerea că vor scăpa de pedeapsă.

Ar fi imposibil să redăm conținutul tuturor acestor dosare „Barbarossa“, ca și al altor altor documente ale conducerii SS și partidului nazist, care, fără să poarte această denumire, au avut cea mai strînsă legătură cu planul de agresiune în răzărît. De altminteri, nu ne-am propus decît să alegem din ele cîteva aspecte ca mai apoi, confruntîndu-le cu mărturiile unor participanți la eveniment, să le adunăm într-un „Dosar special „Barbarossa““. În acest scop am folosit materialele procesului de la Nürnberg, diferite arhive din U.R.S.S., R.D.G., R.F.G., numeroase memorii și

publicații istorice, precum și declarațiile unor martori oculari, cu care am stat de vorbă*.

Tăcerile baronului von Hersdorf

Cu doi ani înainte de atacul Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, la Berlin, într-un cerc foarte restrâns, a fost discutat pentru întâia oară planul de cucerire și împărțire a U.R.S.S. Pe teritoriile ocupate urmau să fie create patru Reichskommissariate: Baltenland (sau Ostland), Ucraina, Caucaz și Rusia.

Acum, pe baza documentelor, cunoaștem mai multe amănunte despre intențiile hitleriștilor. Nici unul dintre documente, trebuie să o spunem, nu se referă la eventualitatea unei înfringeri. Marele Stat Major german n-a întocmit nici un plan care să prevadă eșecul operației „Barbarossa”. În schimb, încă la începutul lunii iunie 1941 hitleriștii au avut grijă să elaboreze un plan „post-Barbarossa”, bazat pe Directiva nr. 32. Dar despre aceasta mai tirziu.

Așadar, cu doi ani înainte de declanșarea agresiunii, conducerea nazistă „a hotărât” ca Reichskommissariatul Rusia să fie condus de Siegfried Kasche, Ostland — de Heinrich Lose, Ucraina — de Erich Koch, Caucaz — de Arno Schieckedanz.

Să ne oprim, în câteva cuvinte, asupra Reichskommissariatului Rusia. El urma să se întindă, la nord, pînă la Oceanul În-

* Titlul și subtitlurile fragmentelor din volumul: L. Bezimanski, *Osobaia papka „Barbarossa”* („Dosarul special al operației „Barbarossa”). Ed. Agenția de Presă Novosti, Moscova, 1972, aparțin redacției Magazin Istorie.

În p. 40: Împăratul Frederic Barbarossa

Discuție înfierbîntată pe marginea proiectului de agresiune

ghețat, la est — pînă la Novosibirsk, la sud — pînă la Turkmenia. Deși acest gigantic comisariat n-a ajuns niciodată o realitate, deși Obergruppenführer SA Siegfried Kasche, prieten intim al lui Goering, a așteptat mult și bine să intre în stăpînirea lui, există totuși mărturii că în 1944 el încă mai rivnea la acest post. Drept care, în acest an, a încredințat citorva prieteni diferite funcții în cadrul „Statului major al Reichskommissariatului Rusia”**.

Dar să revenim la realitate. În afara acestor planuri generale au fost elaborate și măsuri concrete, strîns legate de declarația lui Hitler din 16 iulie 1941: se ivise — spunea Führerul — ocazia „de a împărți avantajos o uriașă plăcintă, pentru a putea, în primul rînd, s-o stăpînim, în al doilea — s-o cîrmuim, în al treilea — s-o exploatăm”***.

Asigurarea ordinii pe teritoriul rusesc „stăpînit și cîrmuit” de hitleriști urma să fie încredințată unui număr de 12 divizii de tancuri, 6 de motorizate, 34 de infanterie, 3 de vinători de munte, 1 de cavalerie. În total, 56 divizii, nici mai mult, nici mai puțin. Denumirea de Uniunea Sovietică trebuia să dispară de pe hartă, ca și Moscova, de altminteri.

Ce intenție aveau hitleriștii la adresa Moscovei?

... Încercam să-mi imaginez cum arăta în anii războiului generalul maior baron Rudiger Christoph von Hersdorf. Acum, în fața mea se afla un bătrîn într-un fotoliu pe rotile (călăreț pasionat, baronul von Hersdorf n-a abandonat nici la bătrînețe sportul lui preferat, de pe urma căruia s-a ales cu o infirmitate).

Pe șeful lui, feldmareșalul Fedor von Bock — omul care trebuia să cucerească Moscova — îl cunoscuse la Poznan în primăvara anului 1941. La rugămintea mea, interlocutorul meu l-a caracterizat astfel:

— În „constelația” feldmareșalilor germani Rundstedt, Manstein, Bock, acesta din urmă a fost, după părerea mea, personajul cel mai strălucit. Un excelent strateg, un om punctual, corect, fin; într-un cuvînt, un feldmareșal prusian tipic. Din păcate, peste aceste însușiri s-au suprapus vanitatea, cruzimea, ambiția de a face carieră. De altfel, s-a și spus despre el că era omul care călca pe cadavre...

În preajma agresiunii împotriva U.R.S.S., cariera militară a lui von Bock se îmbogățise cu luarea Parisului și Varșoviei. El se număra printre generalii Wehrmachtului avansați de Hitler la gradul de feldmareșal într-un cadru neobișnuit de solemn: însemnele noii sale poziții în ierarhia militară — printre care și bastonul

** E. Kordt, *Wahn und Wirklichkeit* („Iluzie și realitate”), Stuttgart, 1948.

*** Nurnberger Dokument L-221.

cu vultur și zvastică — i-au fost înmînate în sala de marmură a cancelariei imperiale. Nu încăpea îndoială că pentru a cucerii Moscova, Hitler își pusese speranța într-un ofițer superior care, din punctul de vedere al militarismului german, era capabil să îndeplinească una din principalele misiuni ale planului „Barbarossa”.

— Bock era de părere, a continuat von Hersdorf, că el era cel care trebuia să dispună de principalele forțe ale armatei și că sectorul lui trebuia să aplice lovitura principală. În august 1941, cînd Bock a fost nevoit să transfere o parte din diviziile sale de tancuri în sud, nu-și găsea locul de furie.

— Prin ce mijloace intenționa Bock să ia Moscova?

— Avea de ales între două variante. Prima, numită de el „marea hotărîre”, presupunea două atacuri puternice cu tancurile: la nord de oraș, undeva în regiunea Rjev-Kalinin, și la sud, în zona Oriol-Tula. Înaintarea urma să se facă întii pe direcții aproape paralele, apoi cele două forțe trebuiau să se întîlnească la est de Capitală.

— Unde anume?

— Nu-mi mai aduc aminte denumirile unor localități. Cred că era vorba de Gorki.

Într-adevăr, după 30 ani generalul german avea tot dreptul să uite unele denumiri rusești... Lacunele din memoria lui pot fi însă completate cu date din documente, în care se spune: se va atinge linia Riazan-Vladimir-Kaleazin-Kalinin.

După cîteva clipe de tăcere, interlocutorul meu a continuat.

— Pentru a aprecia acest plan, nu trebuie să uităm că Hitler ordonase ca armatele noastre să nu intre în Moscova, ci doar să încercuiască orașul.

— Armatele să nu intre în Moscova?!

— Da, așa ordonase Führerul...

Din relatarea lui Hersdorf, iată cum s-au petrecut lucrurile: înainte de declanșarea ofensivei asupra Moscovei, la statul major al lui Bock s-a înfățișat un înalt personaj din conducerea nazistă (Hersdorf nu-și amintea numele lui), care a declarat că se află în posesia unui ordin al lui Hitler ca armatele să nu pătrundă în oraș, lui Bock revenindu-i misiunea de a desemna unitățile menite „să asigure securitatea” Hersdorf cerînd precizări în legătură cu această formulare, înaltul oaspete din Berlin s-a mulțumit să răspundă că era vorba de „securitate politică”.

— Musafirlul dv. a fost SS-ist?

Von Hersdorf a tăcut din nou cîteva clipe înainte de a răspunde:

— Nu îmi amintesc că purta uniforma partidului nazist...

Datați 12 iulie 1942, această hartă a fost intitulată de hitleriști: Deutsche Verwaltung im Osten („Administrația germană în Răsărit”)

Întii un „super-Auschwitz”

După spusele lui Hersdorf, Bock a refuzat să-l primească pe vizitator. Dar dacă interlocutorul meu a încercat — prin ceea ce a spus și prin ceea ce nu a spus — să arunce asupra conducerii naziste întreaga răspundere a bestiei ideii de încercuire și blocare a Moscovei, efortul lui a fost zadarnic, căci ea figura și era amplu comentată într-o directivă a Statului major al înaltului comandament al armatei. În ordinul nr. 441675 din 7 octombrie 1941, se spunea că Wehrmachtul nu trebuie să pătrundă nici în Leningrad, nici în Moscova, ci doar „să le blocheze” ermetic. La 12 octombrie, ordinul a fost dublat prin documentul nr. 1571/41. Trei zile mai tirziu, statul major al lui von Bock a adus la cunoștința armatei acest ordin criminal. După cum se vede, generalii lui Hitler nu se deosebeau prin nimic de „înaltele personaje” din conducerea nazistă. Mai mult, ofițerii de stat major au făcut eforturi pentru a realiza o strînsă colaborare între Wehrmacht, SS și SD, cu scopul de a transforma Moscova, într-o primă etapă, într-un imens lagăr de concentrare. În etapa următoare, undeva în răsărit urma să fie creat un „super-Auschwitz”, pentru exterminarea, în ca-

merele de gazare, a locuitorilor Moscovei, copii, femei, bătrâni, fără alegere...

Dar ce soartă au hărăzit hitleriștii orașului propriu-zis?

Acum cîtiva ani am făcut parte dintr-un grup de consultanți, condus de mareșalul K.K. Rokossovski, pentru filmul lui K. Simonov și V. Ordinski „Dacă ți-e dragă casa ta”. Stînd de vorbă cu mareșalul, l-am întrebat ce crede despre o afirmație a lui von Schlabrendorff (fostul aghiotant al șefului Direcției operative de pe lângă statul major al Grupului de armate „Centru”) cum că hitleriștii intenționau să inunde Moscova. Cîțiva consultanți prezenți la discuție și-au exprimat neîncrederea în existența unui asemenea plan. Din punct de vedere tehnic — spuneau ei — inundarea orașului prin revărsarea canalului Moscova-Volga era, practic, imposibilă. În ceea ce îl privește pe mareșal, el a fost de părere că spusele lui von Schlabrendorff trebuiau verificate. La indicația lui, am rugat niște prieteni din Bonn să-l viziteze pe von Schlabrendorff și să-l întrebe dacă și menținea afirmația. Da, și-o menținea întocmai, specificînd că Hitler îi vorbise lui von Bock despre acest plan cu prilejul vizitei în localitatea Borisov. Atunci m-am apucat să scotocesc prin arhive, reușind să descopăr însemnările unui SS-ist, prezent la discuțiile lui Hitler cu suita sa. Între altele, SS-istul scria, la 9 octombrie 1941:

„Führerul a dat dispoziție ca nici un soldat german să nu intre în Moscova. Orașul va fi inundat și șters de pe fața pămîntului”.

La 17 octombrie, o altă însemnare: „Germanii nu trebuie să intre în marile orașe rusești, dacă acestea vor supraviețui războiului. Dar Petersburgul și Moscova nu vor supraviețui”.

Comparați aceste însemnări cu ceea ce călăul SS-ist Heydrich îi scria lui Himmler, la 20 octombrie 1941:

„Reichsführer!
Respectuos vă atrag atenția asupra faptului că ordinele stricte în legătură cu orașele Petersburg și Moscova nu vor putea fi aduse la îndeplinire, dacă de la bun început nu vor fi adoptate cele mai drastice măsuri.

Brigadeführer SS Stahlecker, comandantul Einsatz-grupeii „A”, mi-a raportat că, potrivit informațiilor culese de agenții care s-au întors din Petersburg, orașul a suferit distrugerii neînsemnate [...] Sînt de părere că ar trebui folosite masiv bombe incendiare și explozive. Vă rog să binevoiți a-i aminti Führerului, cu o primă ocazie, că dacă Wehrmachtul nu va primi ordine dintre cele mai stricte, cele două orașe nu vor putea fi distruse.

Heil Hitler!
Heydrich”*

Moscova trebuia deci să piară — aceasta însemna pentru hitleriști o etapă importantă a planului „Barbarossa”.

Dincolo de linia „A-A”

Logic vorbind, elaborarea operației „Barbarossa” sau, mai precis, a planului militar și strategic cu acest nume, ar fi trebuit să fie încheiată în ziua de 22 iunie 1941, cînd trei grupe de armate germane și-au început acțiunea împotriva U.R.S.S. În realitate, lucrurile s-au petrecut altfel. Procesul de elaborare a operației a continuat și după această dată, întrucît lăcomia hitleriștilor nu putea fi îngrădită

* „Reichsführer!” Briefe an und von Himmler („Scrisori către și de la Himmler”) Stuttgart, 1968.

Incontestabil, o parte din Wehrmacht a rămas definitiv în bazinul Doneșului

În 1943, în Donbass eliberat, muncitorii distrug firma pe care Krupp s-a grăbit s-o afișeze la intrarea Uzinei constructoare de mașini din Kramatorsk

de acea linie virtuală „A-A” (de la Arhanghelsk la Astrahan), trasată tot de ei pe harta Uniunii Sovietice, într-o etapă anterioară agresiunii. *

În istoria „dezvoltării ulterioare” a operației „Barbarossa” au existat câteva săptămâni în care impertinența hitleriştilor s-a apropiat de apogeu. Ele se situează în vara anului 1941, când Hitler și consilierii lui militari (ca să nu mai vorbim de conducătorii partidului nazist) erau ferm convinși că U.R.S.S. se afla în pragul prăbușirii. Astfel, la 4 iulie, Hitler declara: „Practic, Uniunea Sovietică a pierdut războiul”. Spre sfârșitul aceleiași luni, într-o discuție cu generalul Halder, Führerul „a prezis” că „peste o lună armatele noastre vor ajunge la Leningrad și la Moscova, la începutul lunii octombrie — pe Volga, iar în noiembrie — la Baku și Batumi”. Tot în luna iulie 1941, Hitler a vorbit și despre un alt obiectiv: Uralul. Și tot atunci, generalul Halder a hotărât să creeze — în afara celor 56 divizii care urmau să asigure ordinea pe teritoriul ocupat — alte câteva unități speciale cu aceleași misiuni:

- a) o unitate de tancuri pentru Transcaucazia
- b) două unități de tancuri pentru Delta Volgăi
- c) o unitate de tancuri pentru sudul Uralului și una pentru nordul Uralului.

Încă atunci, în primele luni de război, generalii lui Hitler se îngrijeau de „asigurarea ordinii” pe... teritoriul încă neocupat al Uralului! De altminteri, acaparării acestei regiuni i-a fost consacrat un document special, intitulat „Operația în zona industrială Ural” și datat 27 iulie 1941. Primele lui două puncte prevedeau:

1) Operația va fi efectuată de 8 divizii de tancuri și 4 motorizate. În funcție de necesități, vor participa și divizii de infanterie, care vor avea misiunea de a proteja căile de comunicație din spatele frontului.

2) Particularitatea acestei operații constă într-o amplă acțiune a unităților mecanizate în regiuni dispunând de un număr restrins de căi de acces, se impune o riguroasă verificare a structurii organizatorice a unităților de tancuri, eliminând tot ce le-ar putea diminua forța de izbire. Operația va fi efectuată [...] în cel mai scurt termen posibil. În funcție de comportarea inamicului, zonele cucerite vor fi menținute sau cedate, dar numai după distrugerea tuturor obiectivelor de importanță vitală, în care scop vor exista unități speciale.

În august, deci în luna imediat următoare, în documentele Cartierului general al armatei germane nu mai găsim însă nici o referire la Ural. Ceea ce nu înseamnă

însă că obsesia Uralului a dispărut cu desăvârșire. Astfel, fostul ministru al Armamentului și Industriei de Război, Albert Speer relatează, în *Memoriile sale*, că în 1943 a insistat pe lângă Hitler să facă tot posibilul pentru a „scoate din funcție” Uralul, unul din principalii furnizori de armament către armata sovietică. Deși sprijinită de Goering, propunerea lui Speer a rămas fără ecou. Dacă în iulie 1941 căpeteniile hitleriste au crezut că 12 divizii pot străbate „în cel mai scurt termen posibil” întreg teritoriul european al U.R.S.S., în 1943, Uralul le-a părut, subit, mult prea departe...

Dar după „Barbarossa“?

[...] În planurile militare germane, ținutul Uralului a jucat însă și un alt rol. Calculându-și expansiunea spre răsărit, naziștii nu pierdeau din vedere faptul că, mai devreme sau mai târziu, s-ar fi ciocnit de interesele imperialismului japonez. Întâlnirea dintre diviziile Wehrmachtului și samurarii niponi urma să aibă loc prin preajma Novosibirskului, Uralul revenind deci Germaniei. Astfel, la sfârșitul anului 1941, agresorii au întreprins o tentativă de împărțire a sferelor de influență: în luna decembrie, generalul Osima, ambasadorul Japoniei la Berlin, a transmis lui Ribbentrop un proiect de convenție în acest sens, alcătuit din trei părți. Prima, intitulată **Împărțirea zonelor de operație**, propunea ca linia de delimitare între interesele nipone și germane să fie meridianul 70 grade longitudine estică, care străbate continentul asiatic din nordul Siberiei pînă la Oceanul Indian, trecînd prin Asia Centrală (în ceea ce privește bazinul Oceanului Indian, operațiile erau admise de amîndouă părțile liniei despărțitoare). Partea a doua a proiectului de convenție, denumită **Șchiță generală a operațiilor**, menționa că Japonia urma să acapareze bazele și teritoriile anglo-americane din Asia de Est și să stăpînească zona vestică a Oceanului Pacific. Germaniei și Italiei îi reveneau teritoriile din Europa, din bazinul Mării Mediterane, precum și regiuni din Orientul Apropiat și Mijlociu.

La Berlin, proiectul a fost supus unei analize minuțioase și o seamă de „experti” au avut obiecții la unele prevederi. Amiralii germani, de pildă, au declarat că era imposibil să se dea japonezilor asigurări în ce

privește delimitarea intereselor pe mări și oceane. La rîndul lui, Marele Stat Major al trupelor de uscat a propus ca meridianul 70 longitudine estică să fie înlocuit de o „frontieră naturală”, situată mai spre est, cum era Fluviul Ienisei (ceea ce ar fi permis stăpînirea de către Germania și a complexului industrial din Siberia)*.

În cele din urmă, convenția a fost totuși semnată în forma propusă de japonezi. Firește, în acel moment Hitler era mult mai interesat să-și consolideze alianța cu Japonia, „cedîndu-i” Siberia, decît să-și înțărte partenerul cramponîndu-se de un teritoriu de care nici măcar nu dispunea.

După cum știm însă, meridianul 70 străbate Oceanul Indian. Din această împrejurare geografică a fost legat așa-numitul capitol sudic al planului „Barbarossa”, care prevedea înaintarea Wehrmachtului prin Caucaz în Orientul Apropiat și chiar mult mai departe. Iată ce prevedea Directiva nr. 32, elaborată de hitleriști în iunie 1941 și revizuită ulterior la indicația expresă a Fîhrerului: înaintarea armatelor hitleriste de-a lungul Africii de Nord spre Peninsula Arabică, unde trupele lui Rommel urmau să facă joncțiunea cu un corp expediționar venit prin Bulgaria și Turcia și cu o a treia forță, cea din Caucaz; după acapararea acestei peninsule, Wehrmachtul trebuia să ocupe India și, în treacăt, Afganistanul. Nimic de zis: viziunea „post-Barbarossa” a căpeteniei naziste, încolțită în momentul în care „Barbarossa” propriu-zisă căpăta primele lovituri, era cel puțin fantasmagorică. „Toate planurile referitoare la Afganistan, de altfel ca toate celelalte măsuri prevăzute în Directiva nr. 32 — scrie istoricul vest-german Andreas Hillgruber** — au fost calculate pentru perioada „post-Barbarossa”. Principala premisă a înfăptuirii lor, prăbușirea rapidă a Uniunii Sovietice, nu a fost însă realizată”.

Într-adevăr Directiva nr. 32 nu a putut fi realizată, după cum nu au fost realizate nici operațiile „Tannenbaum” (ocuparea Elveției), „Silberfuchs” (ocuparea Suediei), „Felix”, „Isabella” (ocuparea Spaniei și Portugaliei). Pentru că, înainte de orice altceva, planul „Barbarossa” a suferit un eșec total.

* Probleme des zweiten Weltkrieges („Probleme ale celui de-al doilea război mondial”) Köln, 1967.

** A. Hillgruber, *Hitlers strategie, Politik und Kriegsführung 1940-1941*. („Strategia, politica și tactica militară a lui Hitler”) Frankfurt am Main, 1965.

Un episod din războiul codurilor secrete

RADIOGRAMA DE PE CUIRASATUL YAMATO

M. VIȘAN

Bătălia pentru Insula Guadalcanal (Arhipelagul Solomon) era pe sfârșite. O lungă și teribilă bătălie pentru acest petec de pământ din Oceanul Pacific, pe care și astăzi, după treizeci de ani, americanii o numesc „insula sângeroasă”. La începutul lui februarie 1943 japonezii au fost nevoiți să abandoneze Guadalcanalul, lăsând în urma lor aproape 15 000 morți. Dar cu o lună înainte de evacuarea armatelor nipone, o navă neozeeleandeză reușise să captureze în apele insulei un submarin japonez, la bordul căruia au fost descoperite documente de cea mai mare importanță.

Generalul și amiralul

Trei luni mai târziu, la 18 aprilie 1943, înainte de ora 10, pe covorul verde al junglei din Kahili — o insulă din Oceanul Pacific, aparținând Japoniei — s-au prăbușit două mari bombardiere japoneze, atacate, cu puține minute în urmă, de avioane de vânătoare americane. Din resturile fumegînde ale unui bombardier, rămășițele carbonizate ale unui ofițer superior și sabia sa de samurai au fost culese cu grijă și trimise la Tokio, unde s-au organizat funeralii naționale.

Cel care se bucura, postum, de asemenea onoruri, era comandantul suprem al marinei imperiale japoneze, amiralul Ysoroku Yamamoto. O ilustră victimă a războiului codurilor secrete.

Se născuse în 1884, în Insula Honshu. Urmas al unei vechi familii de marinari și soldați, a îndrăgit marea, ca și strămoșii săi, de la vîrsta de 20 ani, urcînd, treptat, întreaga ierarhie a marinei japoneze; funcționar în Ministerul de Război, a participat la Conferința dearmării de la Washington (1921); a fost atașat naval în Statele Unite, comandant al unui cruciător, apoi al primului port-avion japonez, în fine, contra-amiral la 45 ani. În 1933, a fost numit comandant al aviației navale japoneze și ministru adjunct al Marinei.

Cunoștințele bogate pe care Yamamoto le avea despre Statele Unite, ca și prietenia cu prințul Konohe — devenit prim-ministru în 1934 — l-au determinat pe

acesta din urmă să-l desemneze pe amiral, în 1939, în funcția de comandant șef al flotei japoneze.

Nu era un secret pentru nimeni că Japonia acelor ani se îndrepta spre război; alinierea ei alături de Axă Roma-Berlin era doar o chestiune de luni. În adevăr, la 27 septembrie 1940, Japonia, angajată de mai mulți ani într-un război imperialist în China și Indochina, a semnat cu pute-

rile Axei Pactul tripartit de alianță militară.

Amiralul Yamamoto nu era, însă, un adept ferm al războiului, nu din sentimente pacifice, ci temându-se că o dată început ar dura prea mult. Yamamoto era convins că, oricât de deznădăjduită ar fi fost la început situația americanilor ei puteau rezista un timp destul de îndelungat și în cazul prelungirii ostilităților, puteau ieși totuși învingători, grație bogăției resurselor și puterii de care dispuneau Statele Unite.

Dar această părere a amiralului nu era împărtășită de generalul Hideki Tojo, care, din octombrie 1941, cumula funcțiile de prim-ministru și ministru de Război.

Întrucât generalul nu era cituș de puțin înclinat să ia în serios cuvintele amiralului, acesta din urmă, pentru a nu se sustrage obligațiilor impuse de înaltele sale funcții, a pus la cale un plan de război-fulger care i se părea singurul în stare să servească realmente și cu folos interesele Imperiului nipon. Aplicarea acestui plan a dus la intrarea Japoniei în cel de-al doilea război mondial printr-o lovitură răsunătoare: atacul efectuat de forțele aeriene ale unei escadre de portavioane japoneze asupra bazei navale americane de la Pearl Harbor, la 7 decembrie 1941, a provocat marinei Statelor Unite una din cele mai mari pierderi. În zilele următoare, forțele navale japoneze și-au continuat acțiunile agresive în Pacific, ocupând Malaezia și Thailanda (8 decembrie), Insulele Gilbert (9 decembrie), Insula

Guam (10 decembrie), Birmania (11 decembrie) și așa mai departe, până spre mijlocul anului 1942, când japonezii au suferit o gravă înfrângere la Midway (3-6 iunie).

Amiralul Yamamoto a preluat atunci comanda personală a operațiilor din zona Arhipelagului Solomon, angajând șase lupte navale, în a doua jumătate a anului 1942, dintre care patru au avut rezultate defavorabile pentru S.U.A., fără ca aceste succese izolate să poată schimba evoluția situației. A venit apoi victoria americanilor de la Guadalcanal.

Explozie pe cerul Pacificului

Curînd după Guadalcanal, în aprilie 1943, amiralul a hotărît să facă o inspecție amănunțită a bazelor navale japoneze din zona pe care o supraveghea. Programul, foarte încărcat, al acestei inspecții a fost stabilit cu deosebită minuțiozitate, Yamamoto fiind extrem de exigent și de o exactitate care friza pedanteria. În mod paradoxal, tocmai această ultimă calitate i-a fost fatală.

La 17 aprilie, cu aproape o oră și jumătate înainte de plecarea de la baza navală Truck, de la bordul navei amiral — cunoscutul YAMATO — a fost transmis prin radio un mesaj codificat, prin care se anunța celorlalte baze navale din Pacific orarul precis al inspecției întreprinse de Yamamoto, ca și componența escortei militare a acestuia. La ora 8, de pe aerodromul din Truck au decolat opt aparate de zbor: două bombardiere și șase avioane de vînătoare. Yamamoto era însoțit de alți cîțiva ofițeri superiori, călătorind în același avion cu șeful statului major — viceamiralul Ogaki — și cu încă doi amirali.

Prima zi a inspecției s-a scurs fără nici un fel de incidente. A doua zi, aceeași formație aeriană s-a îndreptat spre Insula Kahili; cele două bombardiere — de culoare cenușie, vopsite cu dungi verzi și purtînd pe aripi însemnele aviației japoneze — zburau alături, escortate pe flancuri, de cîte trei avioane de vînătoare.

La ora 9.35 cînd escadrila se apropia de Insula Kahili, iar pasagerii își fixau centurile de siguranță, și-au făcut apariția avioane purtînd însemnele aviației americane. Amîndouă bombardierele au fost lovite în plin, motoarele au explodat și aparatele, lăsînd pe cer dire negre de fum, s-au prăbușit spre insulă: cel în care se afla Yamamoto a căzut în inima pădurii, iar celălalt s-a zdrobit de bariera recifilor de corali.

Bombardier japonez doborît în bătălia pentru Insulele Solomon

Amiralul Yamamoto: o carieră strălucită și un sfârșit neașteptat

De aici și-au luat zborul avioanele americane ce aveau misiunea de a intercepta aparatul amiralului Yamamoto

Funeraliile naționale organizate rămășițelor lui Yamamoto au fost grăitoare pentru dimensiunile pierderii suferite de Japonia. Yamamoto, care în ochii niponilor intrunise atâtea calități militare, era de neînlocuit. Cel care i-ar fi putut fi un succesor potrivit — Yamaguchi — fusese ucis în bătălia de la Midway.

În acel moment, atacarea de către americani a avioanelor japoneze a părut de neînțeles: cum au putut ști americanii, cu atâta precizie, traseul și orarul înspecției lui Yamamoto?

Punctuale la întâlnire

Să ne amintim că, înainte cu trei luni, în apele Guadalcanalului fusese capturat un submarin japonez cu importante documente la bord.

Ajunse în posesia serviciului secret american, aceste documente s-au dovedit a fi, nici mai mult nici mai puțin, decât cheia codului secret japonez! Plăcuta surpriză a agenților serviciului secret al S.U.A. ar putea părea exagerată celor care știu că, încă la sfârșitul anului 1920,

codurile cifrate folosite de japonezi încetaseră să mai fie o enigmă pentru americani. Descifrarea lor în acel an a făcut ca în 1921, la Conferința de dezarmare de la Washington, americanii să cunoască adevăratele poziții ale părții nipone. Dar în 1929 activitatea „Camerei negre” — cum era numit corpul de descifrați ai serviciului american secret — a fost interzisă.

Înteruperea a durat aproximativ un deceniu, răstimp în care codurile secrete japoneze au suferit modificări. Începând din 1941, anul atacului nipon de la Pearl Harbor, „Camera neagră” a reușit, totuși, să descifreze cea mai mare parte a mesajelor diplomatice și navale transmise de Japonia, inclusiv pe cele care prevesteau atacul de la Pearl Harbor. Dar dacă atunci S.U.A., neținând seama de avertismentul propriului serviciu secret, au primit o lecție usturătoare, nu același lucru s-a întâmplat în anul următor, la Midway, când grație mesajelor descifrate, americanii au reușit o primă mare victorie din seria ce avea să urmeze.

Ginerele lui Mussolini se spovedește

JURNALUL LUI CIANO

În acea zi de primăvară, luminările electrice ale străvechilor candelabre de bronz străluceau orbitor în saloanele cu pereții îmbrăcați în lemn de cedru, în vreme ce asupra loggiilor se revărsau discret culorile irizate ale globurilor din cristal de Murano. Până și în parcul uriaș și sumptuos, care se întinde de-a lungul unei bune părți din Via Nomentana, surse invizibile de lumină învăluiau boschetele tunse cu îngrijire, arbuștii exotici și palmierii pitici într-o vaporeasă aureolă, care dădea peisajului aspectul fantomatic și ireal al unui decor de basm.

Data: 25 aprilie 1930, adică la aproape opt ani după venirea la putere a fascismului în Italia. Locul: vila Torlonia, luxoasă reședință a prințului cu același nume, care o pusese la dispoziția familiei Mussolini, pentru o chirie de ... 0,20 lire pe lună. Împrejurarea: fastuoasa recepție oferită cu ocazia unei căsătorii care a avut loc în cursul după-amiezii. Mireasa: fiica cea mare, Edda, prima venită pe lume (1911) dintre cei șase copii ai lui Mussolini. Mirele: Galeazzo Ciano, născut în 1903, de profesie „bărbat bine”; nobil de dată recentă (Mussolini obținuse fără nici o dificultate pentru ginerele său titlul de conte de la docilul rege Victor Emanuel III, același care îl ridicase pe el însuși la rangul aristocratic suprem de duce). Participanții: cele mai înalte virtuți ale aristocrației (pe temeiuri de vîrstă veche sau de capital nou), cele mai suspuse căpetenii fasciste, cei mai distinși reprezentanți diplomatici acreditați la Roma.

Tatăl lui Galeazzo, Costanzo Ciano, luase parte în februarie 1918, ca ofițer de marină, la o acțiune împotriva unor submarine austriece din Marea Adriatică, ceea ce-l făcea să se considere un erou al primului război mondial. Politician conservator și mare capitalist, el se raliase mișcării fasciste cu puțin înainte de „marșul asupra Romei” din 1922*, servind drept intermediar între Mussolini și diverși lideri ai partidelor de dreapta. La data căsătoriei fiului său era ministru al Comunicațiilor, funcție pe care o deținea din 1924. În 1934, a devenit președintele așezelor Camerei de deputații, transformată în 1939 (an în care Ciano-senior a și murit) în Camera fasciilor și corporațiilor.

Odată cu nunta, pentru Galeazzo a început lunga serie a succeselor dintr-o carieră uluitoare de rapidă pînă și în regimul fascist, unde parvenitismul era în floare. Numit imediat consul general al Italiei la Șanghai, el a petrecut acolo trei ani, în cursul cărora a uimit întreg corpul diplomatic prin fastul balurilor și seratelor ce se țineau lanț la reședința sa. Reîntors la Roma în 1933, a devenit șeful serviciului de presă al dictatorului, pentru a fi avansat, peste numai un an, în postul de subsecretar la Ministerul Presei și Propagandei, al cărui titlular a ajuns în 1935.

Tot atunci, el a participat, în calitate de căpitan de aviație și alături de fiul duceului, Vittorio și Bruno, la sălbaticele bombardamente aeriene executate asupra populației civile în cadrul războiului de agresiune al Italiei fasciste împotriva Etiopiei. Încă pe atunci, baronul Pompeo Aloisi, șeful de cabinet al lui Mussolini, nota plin de dispreț în jurnalul său: „Galeazzo Ciano e de un orgoliu și de o vanitate turbată. Costă scump Italia”.

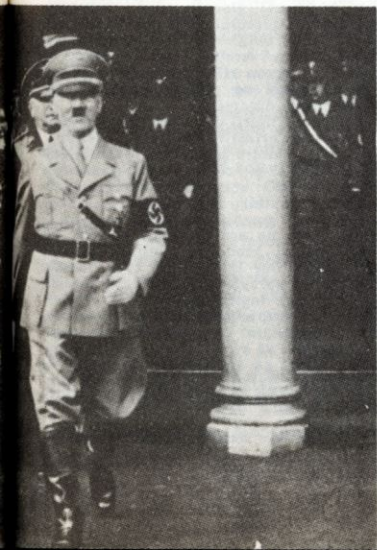

* Vezi Magazin istoric, nr. 3/1969.

Dar veritabilele proporții ale vanității și orgoliului său au lăsat la iveală abia peste câteva luni: la 9 iunie 1936, socrul lui i-a cedat Ministerul de Externe, unul dintre cele opt portofolii pe care le deținea personal. Din acea clipă, toată lumea a căpătat convingerea că tinărul ginere — monden și elegant, dar superficial și leneș, sprinten la minte, dar fără o inteligență lucidă și profundă, excelent dansator și vinător de potirnici, dar lipsit de cultură, de tact și de intuiție politică, meșter în șantajele executate împotriva țărilor mici, dar incapabil să ducă o convorbire diplomatică serioasă, cu un partener egal sau mai puternic — va fi succesorul lui Mussolini la conducerea statului.

Ciano a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a confirma acest pronostic. Imitând cu rivna unui actor de varietăți ținuta, tonul și gesturile ducelui, coplindu-i expresia feței, împrumutându-i formulele retorice, întorsăturile de frază, ba chiar și ticurile verbale, el s-a transformat într-o adevărată sosie a dictatorului, din ce în ce mai asemănătoare, pe măsură ce grăsimia îl îngroșa trăsăturile chipului. Lucrurile nu s-au oprit, însă, la asemenea aspecte exterioare. Pentru a curma din față orice concurență potențială la succesiune, pentru a cunoaște și a controla cât mai multe sectoare de activitate,

Împrumutându-i gesturile și formulele retorice, Ciano (stînga, planul II) încercă din răspuneri să-l imite pe duce, aici, alături de Hitler...

Ciano și-a creat propria sa rețea de informatori și spioni, a acordat posturi importante celor din anturajul său, a ținut intrigă și a întreținut legende sau zvonuri favorabile lui, și, mai ales, a lovit fără cruțare în cei care cutezau să-l conteste calitatea de „penultim factor decisiv” în cele mai variate probleme.

În mod paradoxal, exact în domeniul său de acțiune prin excelență, politica externă, Ciano a jucat rolul de executant obedient al Inconsecvențelor și adesea contradictoriilor indicațiilor pe care le căpăta de la Mussolini. Într-o primă și masivă parte, jurnalul politic, pe care a început să-l redacteze oarecum sporadic din 1936 și mult mai sistematizat din 1939*, oglindește perfect această situație: în ciuda eforturilor de a-și atribui din cînd în cînd o pondere fictivă, din fiecare pagină răzbat foarte clar poziția subalternă pe care o ocupa, absența — cu rare excepții — nu numai a inițiativelor personale, ci și a opiniilor personale. În esență, gine-rele nu făcea altceva decît să pășească servil și zelos, pe zigzagurile uneori neverosimile ale liniei trasate de socru, aderînd cu entuziasm la fiecare nouă cotitură, la fiecare nouă răzgîndire, la fiecare nouă improvizație capricioasă a dictatorului în materie de relații internaționale.

Mai tirziu lucrurile aveau să se schimbe, jurnalul consemnînd tot mai frecvent rezervele și criticile autorului său la adresa ducelui. Asupra sincerității acestor atitudini, unii istorici își manifestă justificate îndoieli, considerînd că cele scrise atunci erau menite să servească lui Ciano drept pledoarie pro domo în perspectiva, din ce în ce mai netă, a unei înfringeri a fascismului german și italian în cel de-al doilea război mondial. Chiar și așa, însă, notațiile lui își conservă valoarea de document, reflectînd panica și deruta crescînde care puseseră stăpînire pe unii dintre membrii cîlcii conducătoare de la Roma.

Dar să ne întoarcem la anii debutului lui Ciano în fruntea Ministerului de Externe. Au fost anii în care situația maselor muncitoare din Italia s-a înrăutățit vertiginos, salariile rămînînd cu mult în urma prețurilor și șomajul înregistrînd o creștere marcată; anii în care Mussolini a intervenit în războiul civil din Spania, angajînd acolo efective mai numeroase și mai bine dotate cu tehnică militară decît cele trimise de Hitler, dar suferînd o umiltoare înfrîngere la Guadala-jara; anii în care s-au stabilit și consolidat complicitatea dintre cei doi dictatori fasciști, sub indulgentele priviri ale concilia-torilor din Franța și Anglia, Roma trecînd tot mai vădit la remorca Berlinului pentru

* Vezi Magazin istoric, nr. 5 și 6/1968.

a-l secolului în pregătirea și declanșarea războiului.

Fără a schița cea mai mică rezistență, ba dimpotrivă, supralicitând față de duce, Clano a împins și el Italia pe fatalul tobogan al aservirii față de Reichul nazist. La cîteva luni după ce și-a luat postul în primire, în octombrie 1936, o vizită la Berchtesgaden i-a prilejuit peste două ore de discuție cu Hitler, de la care a plecat foarte măgălit: „Führerul s-a arătat deosebit de prietenos cu mine, nota el în jurnal, a telefonat de două ori la München pentru a i se da detalii cu privire la primirea ce mi s-a făcut“. A doua zi, Clano a semnat cu von Neurath, omologul său german, un protocol secret, definind o politică externă comună a celor două state. Făcînd aluzie la acest acord, într-un discurs ținut la 1 noiembrie, ducele l-a denumit „o axă“: botezul funestei cîrdășii era oficială.

Baletul politicii externe fasciste a continuat însă să ofere un spectacol plin de surprize, pe versatila coregrafie a lui Mussolini și cu Clano în rolul principal. În ianuarie 1937, un gentlemen's agreement încheiat de Anglia și Italia recunoștea interesele ambelor țări în Mediterana. Cam tot pe atunci, insinuările lui Goering, referitoare la o iminentă anexare a Austriei, au stîrnit furia ducelui și naziiști s-au grăbit să facă marșurier. Dar în septembrie, Mussolini a întreprins, în compania lui Clano, prima sa călătorie oficială în Reich, de unde s-a întors — ca și ginerele lui — copleșit de o admirație fără margini pentru Hitler. La 6 noiembrie, Italia a aderat la agresivul tandem germano-japonez, cunoscut sub numele de „pactul anticomintern“. În aceeași seară, Clano transcria în jurnal o replică a ducelui către Ribbentrop: „Chestiunea austriacă nu trebuie să fie considerată ca o problemă între Italia și Germania. M-am săturat să tot veghez la independența austrieilor“. Două fraze care anulau definitiv toată politica de pînă atunci a Romei față de vecinul său din nord, pavid astfel drumul primei invazii hitleriste într-o țară europeană.

Ce-i drept, dansul pendulului se desășura mai departe, cu aceleași ample oscilații: la numai o lună după Anschluss-ul din 12 martie 1938, Italia semna noi acorduri cu Marea Britanie iar Clano înregistra pentru posteritate fanfaronada socrului său: „Dacă nemții ăștia își închipuie că pot muta borna frontierei, fie și numai cu un metru, voi coaliiza întreaga lume împotriva germanismului. Și vom doborî Germania pentru cel puțin două secole“. Dar în septembrie 1938, Mussolini a acționat ca misit al lui Hitler în infamul tîrg de la München, prin care Cehoslovacia a fost mutilată cu binecuvîntarea lui Chamberlain și Daladier. În aceeași toamnă, Clano a orchestrat o

furibundă campanie propagandistică împotriva Franței, revendicînd nu numai două colonii — Tunisia și Somalia franceză —, ci și două teritorii metropolitane — Corsica și Savoia, cu orașul Nizza. Cît de convins era el că ține în mîni cărțile câștigătoare o dovedesc însemnările din jurnal în perioada respectivă, ca de exemplu cea de la 12 ianuarie 1939: „Reînarmarea germană îl strivește pe englezii ca un capac de plumb. Profunda neliniște a englezilor ne-a convins de necesitatea alianței în trei (Italia, Germania, Japonia). Cu un asemenea instrument, vom putea obține tot ce vrem“.

Deocamdată, însă, un asemenea instrument slujea numai Reichului: la 15 martie 1939, Hitler îl informa pe Mussolini despre cîmpirea Cehoslovaciei. Iritat de aroganța cu care „aliații“ îl anunțau, ca și în cazul Austriei, un fapt împlinit, Clano nota: „Axa nu funcționează decît în favoarea unuia dintre parteneri, care capătă o importanță preponderentă și acționează exclusiv din inițiativa sa“. Această reflecție nu l-a împiedicat, șase zile mai tîrziu, în ședința Marelui consiliu fascist, să aperse cu înverșunare politica de secundare a Berlinului, împotriva lui Italo Balbo care, deși vechi cîrac al lui Mussolini, nu se sîfia să strige: „Lingeți tăpile Germaniei!“.

În felul lui, Clano și-a luat totuși „revanșa“ față de hitleriiști, punînd în practică la 7 aprilie una dintre puținele inițiative care-i aparțineau pe de-a întregul: invadarea prin surprindere a Albaniei, vîltoare trambulină, în concepția lui, împotriva Greciei și Iugoslaviei. Hăturile nu au rămas însă mult timp în mîinile sale: la 22 mai, ginerele semna la Berlin, din ordinul socrului, așa-zisul „pact de oțel“, o alianță militară germano-italiană, despre care el însuși spusese în jurnal, cu cîteva zile mai înainte: „N-am citit niciodată un pact asemănător, este o adevărată dinamică“.

Așa cum cititorii noștri au avut prilejul să afle din articole publicate anterior*, nici unul dintre semnatarii pactului nu intenționa să-și respecte angajamentele asumate. Italiei cel puțin, îi era materialmente imposibil să se lanseze într-o confruntare armată de mari proporții, pentru care nu era pregătită pe nici un plan, fie el economic, politic, militar sau moral. Dar în vara lui 1939, temuta scadență se apropia, judecînd după potopul de telegrame îngrijorătoare, trimise de Bernardo Attolico, ambasadorul Italiei la Berlin. Înspăimîntat de perspectiva ca jocul de-a războiul să se transforme în realitate, Clano refuza să dea crezare informațiilor primite: „Stăruința lui Attolico mă uluiește, se contia el jurnalului. Sau acest

* Vezi, de ex. Magazin istoric, nr. 6/1972.

Propaganda fascistă s-a dezlănțuit împotriva Franței în 1939-1940. În fotografie, două afișe: „Corsica — pământ italian” și „Bizeria (port din Tunisia) în mâinile francezilor e un pistol îndreptat împotriva Siciliei”

ambasador și-a pierdut de tot capul, sau el vede și știe ceva care nouă ne scapă cu desăvârșire. Aparențele mă fac să înclin pentru prima ipoteză, dar evenimentele merită să fie urmărite cu atenție”.

Curînd, însă, Ciano s-a văzut nevoit să opteze pentru ipoteza numărul 2. Iată cîteva însemnări din acea epocă:

„6 august [...] Trebuie neapărat să găsim o ieșire. Căci, tot luîndu-ne după germani, ne îndreptăm direct spre război — și încă în condițiile cele mai defavorabile pentru Axă și, îndeosebi, pentru Italia. Am dat de fundul rezervelor noastre de aur, al stocurilor noastre de metale [...] Trebuie să evităm războiul. Propun ducelui să am o întrevedere cu Ribbentrop [...], în cursul căreia voi încerca să relau proiectul mussolinian al unei conferințe internaționale [un fel de reeditare a Mîunchenului de astă dată în problema Poloniei — n.a.].

9 august. Ribbentrop e de acord să ne întîlnim. Mă hotărâsc să plec mîine seară la Salzburg. Ducele ține mult să demonstrez germanilor, pe bază de documente,

că războiul ar fi o nebunie în clipa de față.

10 august. Ducele e mai convins ca oricînd de necesitatea evitării unui conflict [...] Înainte de a se despărți de mine, îmi recomandă încă o dată să insist pentru ca Germania să evite un conflict cu Polonia [...]”.

După eșecul tentativelor sale, în discuțiile purtate cu Hitler și Ribbentrop, înțelegînd în sfîrșit că războiul era iminent, Ciano nota la 13 august: „Mă întorc la Roma dezgustat de Germania, de șefii ei, de comportarea lor. Ne-au înșelat și ne-au minșit. Iar acum, sînt pe cale să ne tirească într-o aventură pe care n-am dorit-o și care poate compromite regimul și țara”. În aceeași seară, el adăuga: „Reacțiile ducelui sînt contradictorii. La început, îmi dă dreptate. Apoi declară că onoarea îl obligă să lupte alături de Germania. În sfîrșit, afirmă că vrea partea lui de pradă în Croația și Dalmția”.

Evenimentele care au urmat se cunosc. La 25 august, teama fiind mai puternică decît lăcomia, Mussolini s-a decis să nu se amestece în conflict (aprobări energice în jurnalul lui Ciano). La 10 iunie 1940, cînd prăbușirea Franței* înlăturase teama lăsînd doar lăcomia, ducele s-a grăbit să declare război aliaților occidentali (aprobări și mai energice în jurnalul lui Ciano). Gîurile și-a pus iar uniforma de aviație, bombardînd cîteva localități corsicane lipsite de protecția artileriei antiaeriene. Dar la 24 iunie, semnarea armistițiului găsea trupele fasciste din Alpi bătînd pasul pe loc: întîmele avantaaje obținute pe seama Franței nu puteau compensa cei peste 7 000 soldați italieni, pierduți în cîteva zile.

Războiul ducelui a continuat pe aceeași notă de farsă tragică, în care quiproquourile se plăteau cu vieți omenești: la 28 iunie, un crucișător italian a doborât aparatul lui Italo Balbo, mareșal al aerului; la 9 iulie, o escadră navală a fost

* Vezi Magazin istoric, nr. 9/1971.

bombardată șase ore în șir de avioanele trimise s-o protejeze; la 19 iulie, supraviețuitorii crucișătorului COLLEONE, scufundat în luptă, nu au mai putut fi salvați de navele engleze, din cauza unui atac al ... bombardierelor italiene.

Cu o națională siguranță de sine și cu o monumentală ignoranță, Mussolini conducea personal operațiile militare, acumulând erori după erori. Prost pregătită, ofensiva sa din Libia (septembrie 1940) s-a împotmolit după primii 100 km parcurși pe teritoriul egiptean. Înconjurat de generali incompetenți, slugarnici și intriganți („Invidiile lor reciproce sînt mai cumplite decît rivalitățile dintre femei”, scria Ciano), ducele emitea ordine grandilocvente dar absurde, care dezorganizau complet armata, semănînd haosul. De o impulsivitate frizînd inconștiența, el a reacționat violent la vestea intrării trupelor naziste în România, cu complicitatea lui Antonescu. „Hitler mă pune mereu în fața unui fapt împlinit, l-a declarat lui Ciano la 11 octombrie. De data asta îl voi plăti cu aceeași monedă. Va afla din ziare că am ocupat Grecia”. Gînerile a găsit genială această idee.

Atacul a început din Albania, la 28 octombrie 1940. Ca și în precedentele agresiuni, Ciano s-a suit în avion și a bombardat un oraș fără apărare — Saloniciul. Dar dirza rezistență a grecilor, flagrantele carențe ale comandamentului fascist, moralul foarte scăzut al soldaților italieni, gravele deficiențe din sistemul de transport și aprovizionare (din 1750 camioane necesare, nu parvin decît 107, în timp ce 666 sînt trimise înapoi!) au transformat triumfală promenadă visată de duce într-o catastrofă militară. Înfrînte pe toată linia, trupele sale au început să se retragă în dezordine, suferind pierderi grele.

O vreme, Ciano ascunde ducelui situația reală, debitîndu-i minciuni sfîrșite — de pildă, citîndu-l fals pe ambasadorul Grazzi, de față cu acesta. Cînd Grazzi încearcă să protesteze, ministrul de Externe îl liniștește: „Ai să vezi... în cincisprezece zile, totul se va sfîrși cu bine”. Dar campania durează mult mai mult și se soldează pentru Italia cu 13 755 soldați morți, 50 784 răniți, 12368 degerați și 25 067 dispăruți.

La 10 decembrie, forțele britanice din Africa de Nord au declanșat la rîndul lor contraofensiva, dînd peste cap trupele italiene și pătrunzînd adînc în Libia. Noua lovitură a zdruncinat și mai tare edificiul fascist, spulberînd înșelătoarele zorzoane de ipsos ale fațadei și lăsînd să se vadă fisurile nefertătoare ale zidurilor.

Pentru primul extras pe care-l publicăm din jurnalul lui Ciano, am ales tocmai această perioadă de criză. Cititorul cunoaște acum, fie și în linii sumare, profilul moral al autorului, căruia nu i-a lipsit nici una dintre odioasele trăsături tipice tuturor

căpeteniilor fasciste. Devenită o a doua natură, necinstea se face simțită pînă și în însemnările sale, uneori prin falsuri directe, cel mai adesea prin omisiuni. După părerea istoricului italian Gaetano Salvemini, Ciano nu a ezitat să rupă din jurnal pagini întregi care ulterior nu-i mai conveneau, ca de pildă cele despre rolul său în pregătirea agresiunii împotriva Greciei. De asemenea, el s-a străduit să estompeze sau să treacă sub tăcere manifestările sale de servilism față de nașiști. Nicăieri nu vom găsi o scenă ca cea descrisă de William Shirer, corespondent la Berlin al posturilor de radio americane, care l-a întîlnit cu prilejul unei sedințe a Reichstagului din 19 iulie 1940: „Ministrul de Externe italian a avut o comportare de palat [...], sculîndu-se și așezîndu-se, ca un drac cu resort dintr-o cutie, pentru a face salutul fascist, ori de cîte ori Hitler își trăgea răsufierea”.

Dar dacă autoportretul are simțitoare lacune, fresca e în schimb mult mai fidelă: față de ceilalți, Ciano a fost înfînt mai puțin indulgent decît cu sine însuși, oferîndu-ne o adevărată „galerie a monștrilor” din virful piramidelor fasciste. Și nu numai atît. Poate involuntar, ba chiar împotriva voinței autorului, în notațiile lui laconice transpar și dramaticele realități fundamentale ale Italiei de atunci — inutila sacrificare a sutelor de mii de soldați pe altarul setei de glorie a lui Mussolini, cruntele suferințe abătute asupra milioanele de locuitori pașnici ai orașelor și satelor, ura masivă largi față de dușmanul nazist degizat în „aliat”, refuzul categoric al populației de a se lăsa antrenată de frenetica propagandă războinică a ducelui, și îndeosebi, lupta tot mai hotărîtă a poporului, avînd în frunte clasa muncitoare condusă de comuniști, împotriva regimului fascist și a cotropitorilor hitleriști, pentru pace, democrație, libertate și independență națională.

Începîm așadar, cu reproducerea însemnărilor din prima zi a anului 1941. Spațiul ne-a obligat să renunțăm la aspectele de ordin secundar sau de interes limitat; traducerea este făcută după Galeazzo Ciano: *Journal politique*, 1939-1943, vol. II, Neuchâtel, 1946. Subtitlurile aparțin redacției.

Nicolae MINEI

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Colectiv de autori: *Marea conflagrație*, București, 1971; M. Gallo: *Italia lui Mussolini*, București, 1969; F. Chabod: *L'Italia contemporanea (1918-1948)*, Torino, 1963; R. Paris: *Histoire du fascisme en Italie*, I, Paris, 1962; A. de Monzie: *Cl-devant*, Paris, 1942; Sumner Welles: *The Time for Decision*, New York, 1944; P. Badoglio: *Italy in the Second World War*, Londra, 1948; L. Salvatorelli, G. Mina: *Storia d'Italia nel periodo fascista*, Torino, 1969; *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 87, iulie 1972.

1.I. [...] Ducele a primit o lungă scrisoare de la Hitler: un tur de orizont complet. Führerul privește cu seninătate evoluția viitoare a războiului, dar consideră indispensabil să mai ia încă numeroase hotărâri, pe care le enumeră cu obișnuita sa precizie.

[...] Cavallero¹ anunță că va declanșa probabil un atac de-a lungul coastei.

3.I. Prințul de Hesse² a primit de la Hitler însărcinarea să se informeze asupra adevăratelor sentimente ale ducelui față de el, deoarece, prin conduita lor, cercurile militare italiene au dat germanilor impresia că între cei doi aliași ar fi survenit o răceală. Am răspuns că niciodată nu a fost ducele mai recunoscător lui Hitler pentru solidaritatea și prietenia sa. Răspuns care, de altfel, corespunde pe de-a întregul adevărului.

În cursul întrevederii mele cu Hesse, Guzzoni³ îmi telefonază că o ofensivă a englezilor împotriva Bardiei⁴ pune această localitate într-o situație extrem de precară. E un lucru trist, dar întru nimic surprinzător. A crede că atacul englez și-a epuizat elanul după un suc-

ces inițial era, după părerea mea, o idee recomfortantă dar complet falsă [...]

4.I. Consiliu de miniștri. Ducele face un lung expozu asupra situației militare din Libia și Albania; prima e cam sumbră, pe când cea de-a doua e destul de încurajatoare. Într-adevăr, atacul englez împotriva Bardiei a reușit, pare-se, din plin; la două ore după începutul luptelor [...] situația fortăreței era foarte gravă. Mussolini citește toate documentele, inclusiv telegramele lui Graziani⁵, trimise, zice ducele, „când omul asta nu mai era în deplinătatea facultăților sale, cel puțin a celor mintale”. Ducele judecă cu asprime pe toți mareșalii, în afară de Pecorigaldi⁶, de care vorbește în termeni respectuoși. Pe De Bono⁷ se mulțumește să-l citeze, adăugând imediat: „Despre el nu vă spun nimic, după cum vă dați seama” [...]

5.I. De ieri, de la ora 16, postul de radio Bardia tace. Nu primim știri decât prin intermediul comunicatelor britanice. Rezistența trupelor noastre a fost scurtă, doar câteva ore. Totuși armamentul nu ne lipsește. Se aflau acolo nu mai puțin de 430 tunuri. De ce nu a durat mai mult asediul? Să

5) Generalul Adolfo Graziani, remarcat pentru ferocitatea cu care a reprimat mișcarea de eliberare din Libia (1921-1931) mareșal și vice-rege al Etiopiei după ocuparea acestei țări, a comandat în 1939-1941 trupele fasciste în Africa de Nord. După ce l-a destituit pentru incapacitate, Mussolini l-a numit în 1943 ministru de Război în guvernul fantomă de la Salò, în nordul Italiei ocupată de nazisti, unde a condus singeroasele represii împotriva partizanilor.

6) Generalul Guglielmo Pecorigaldi, numit mareșal în 1926, a deținut posturi secundare până la moartea sa, în 1941.

7) Generalul Emilio de Bono, vechi lider fascist, director general al poliției, guvernator al Tripolitaniei (provincie a Libiei), ministrul al Colonilor, guvernator al Eritreei și comandant suprem pe frontul etiopian la începutul agresiunii. Pentru participarea sa la răsturnarea de la putere a lui Mussolini, a fost judecat la Verona de un tribunal fascist, condamnat la moarte și executat.

fie iar vorba de lupta purtând-o celălalt? „În orice caz, spune Mussolini, e un purice aparte”, care, între Sidi-Barrani⁸, Bardia și Tobruk⁹ dispunea de peste o mie de tunuri [...]

I-am telefonat lui Alfieri să organizeze o întâlnire Hitler-Mussolini între 12 și 19 ianuarie. Până acum, ducele a tot amînat-o: nu voia să se prezinte în fața Führerului înainte de a se fi reabilitat, măcar parțial, de pe urma numeroaselor sale eșecuri [...]

7.I. Căderea Bardiei a zguduit din nou opinia publică. Situația internă devine tot mai grea [...]. În Consiliul de miniștri ducele [...] citește lista generalilor și colonelilor pe care i-a înlocuit în ultimele săptămîni, din cauza lipsei de valoare personală sau profesională; concluziile sale despre armată și compoziția ei sînt foarte amare [...].

Cavallero confirmă hotărîrea sa de a ataca curînd, poate chiar mîine [...]

11.I. [...] Vestile lui Cavallero despre luptele din Albania nu sînt bune. Am pierdut Klissura. În sine nu e o pagubă mare, căci din Klissura n-au mai rămas decât niște cocioabe vechi, mai mult sau mai puțin năruite. Dar ceea ce contează e numele iar propaganda anglo-greacă a și sunat din toate trîmbițele presai și radioului. În plus, asta dovedește că linia de apărare — faimoasa linie pe care o așteptam zadarnic de 70 zile — nu s-a stabilizat încă. Trupele, chiar și cele proaspete, rezistă alături vreme cît nu există nici o presiune din partea grecilor; dar, deîndată ce aceștia atacă, ai noștri dau înapoi — și încă repede. De ce? Mussolini găsește că în-

1) Generalul Ugo Cavallero — șeful Marelui Stat Major italian începînd din decembrie 1940, cînd a luat locul mareșalului Pietro Badoglio — comanda și trupele fasciste pe frontul din Albania (împotriva Greciei). Numit mareșal în 1942, demis în 1943, a fost ucis de hitleriști lângă Roma, în luna septembrie a aceluiași an, pentru rolul jucat în răsturnarea lui Mussolini de la putere.

2) Prințul Filip de Hesse, nazist fanatic și obergruppenführer S.S., căsătorit cu Mafalda, fiica regelui Victor Emanuel III, a funcționat mult timp ca emisar personal al lui Hitler pe lângă Mussolini. În iulie 1943, după căderea ducelui de la putere, prințul și soția sa au fost arestați de Gestapo, sub bănuiala neîntemeiată că ar fi avut legături cu antifasciștii din Italia.

3) Generalul Alfredo Guzzoni era pe atunci șef-adjunct al Marelui Stat Major.

4) Bardia, mic port din Cirenaica (provincie a Libiei) în apropierea frontierei egiptiene; fortificată de fasciști, localitatea a fost ocupată alternativ de britanici și de trupele Axei în 1941-1942.

8) Sidi-Barrani, localitate egipteană la circa 100 km de frontiera cu Libia, a fost ocupată de fasciști în 1940 și 1942, dar recucerită de englezi în cursul aceluiași an.

9) Tobruk, localitate libiană fortificată de fasciști, a fost teatru unor bătălii înverșunate între britanici și trupele Axei (1940 și 1942).

treaga situație e o dramă inexplicabilă [...]

14.I. Într-o scrisoare ultraconcretă, Alfieri mă informează despre campania dezlanțuită împotriva mea săptămîna trecută, care a avut un anume ecou și în Germania¹⁰. Nu mă miră. Nemții tîni poartă stîmbele de cînd cu nonbeligeranța noastră și, chiar cînd salvează aparențele, nu reușesc — mai ales Ribbentrop — să-și ascundă acest ghimpe de resentiment. Relațiile noastre nu mai sînt aceleași încă de la Salzburg, în 1939, cînd am pus cu el rămășag — de care Joachim n-a uitat cu desăvîrșire — că anglo-francezii vor interveni dacă Germania atacă Polonia. Vîna mea e că am avut dreptate! Acum nu mai are rost să despicăm firu-n patru, dacă am dorit sau nu războiul cu Grecia. Un lucru e sigur: n-am vrut război de nici un fel [...]

16.I. Ducele e preocupat de căldătoria sa în Germania; într-o situație de vizibilă inferioritate, nu-i face nici o plăcere să se întîlnească cu Hitler [...]

17.I. [...] Cavallero nu pleacă în Germania, căci grecii au trecut la ofensivă. Il înlocuiește Guzzoni, ceea ce nu-mi place de loc. Nu pot să-l sufăr pe omul ăsta, neal și dubios, fără să mai spun că e umilitor să prezentăm nemților un general atît de scund, cu un pîntec atît de mare, și care-și cănește părul.

18.I. Plecarea spre Salzburg. Mussolini urcă în tren, nervos și întunecat. Îl frîmîntă vestile din Albania. Am dat din nou înapoi, lăstînd numeroși prizonieri în mîinile inamicului. Cel mai grav e că la mijloc sînt „Lupii Toscani”, o divizie de renume excelent și de mare tradiție, sosită de curînd în Albania și în care ne puseseam multe speranțe. Ducele vorbește înde-

lung pe această temă, repetînd considerațiile lui pesimiste asupra armatei și poporului italian. Nu poate să-și explice ce se întîmplă. Spune într-una: „La 15 octombrie, dacă mi-ar fi prezis cineva tot ce s-a întîmplat de atunci încoa, l-aș fi împușcat”. [...]

19.I. Ajungem la o gară mică — Puch mi se pare, Hitler și statul său major ne așteaptă pe peron [...]. După prima întrevvedere cu el, Mussolini mă informează pe scurt: Hitler e destul de imprecis în privința viitoarelor sale acțiuni împotriva Angliei. În orice caz, nu mai poate fi vorba de o debarcare. Hitler spune că o treabă ca asta e foarte grea și că, în eventualitatea unui eșec, ea nu va putea fi repetată. Iar un eșec ar fi cu atît mai grav, cu cît englezii, care se tem acum de o debarcare, ar ști atunci că amenințarea germană nu mai prezintă un pericol real.

20.I. [...] În general, ducele e satisfăcut de întrevvedere. Eu sînt mai puțin încîntat. Mai ales că Ribbentrop, care odinioară nu-și mai încăpea în piele de încrezut ce era, acum, cînd l-am întrebat cît va mai dura războiul, mi-a răspuns că nu vede cum s-ar putea termina înainte de 1942. Și cu noi cum rămîne¹¹?

21.I. [...] În ansamblu, rezultatul vizitei e satisfăcător. Solidaritatea între cele două fări ale Axei e absolută și, în Balcani vom merge mînd în mînd [...]. La întoarcere, Mussolini e grise („amețit”), așa cum e după fiecare întrevvedere cu Hitler [...]

22.I. Berlinul e preocupat mai ales de vestile din

România. Hitler prevăzuse conflictul dintre Antonescu și legionari, din cauza situației echivoce care domnea în țară. Führerul nu șovăie în privința alegerii: simpatia lui se îndreaptă spre Antonescu, „care s-a dovedit un om de bună credință, decis să țină ferm în mînd conducerea și însuflețit de un naționalism vehement¹²”. Într-adevăr Ribbentrop îmi telefonază noaptea tîrziu spunîndu-mi că ministrul Germaniei la București a primit ordin să-l sprijine pe Antonescu în toate privințele. Îmi cere să transmit aceleași instrucțiuni lui Ghigi, ceea ce, bineînțeles, fac numaidecît; dar am vagă bănuială că influența ministrului nostru nu are aceeași greutate ca cea a colegului său german.

Tobruk a căzut. Ai noștri au rezistat ceva mai mult decît la Bardia, dar diferența e foarte mică. Ducele se leagă din iluzii. Am găsit de cuviință să-i vorbesc cu o sinceritate brutală: „La Sidi-Barrani s-a vorbit de o surpriză. Totuși ați contat pe Bardia [...], care a căzut în două ore. Atunci v-ați pus speranțele în Tobruk [...] Dar și Tobruk a fost cucerit repede. Acum vorbiți cu multă încredere de creasta Dernei¹³. Îmi îngădui să nu împărtășesc primejdioasele dv. iluzii. Răul e serios, misterios și profund¹⁴”.

12) După cum se știe, optînd în favoarea lui Antonescu, dictatorul nazist a ținut seama tot mai de proiectata agresiune antisovietică, pentru care avea nevoie în România de un aliat sigur, capabil să-i pună la dispoziție resursele materiale și umane ale țării (vezi Magazin Istorie, nr. 1/1971).

13) Derna, port în Cirenaica, la vest de Tobruk.

14) Cît de autentică a fost „brutala sinceritate” a lui Ciano e greu de stabilit. Dezastrul din Libia motiva, însă, o asemenea ieșire: numai la Tobruk fasciștii au pierdut 27 000 prizonieri, 208 tunuri, 87 tancuri, 200 vehicule; ofensiva britanică s-a soldat în total cu 130 000 prizonieri italieni, inclusiv cinci generali, în vreme ce pierderile proprii s-au ridicat doar la 476 morți, 1 225 răniți și 43 dispăruți.

10) Jurnalul nu conține nici o altă referire la această „campanie”.

11) Ciano nu știa (și naziiștii se fereau să spună „aliatilor”) lor că, încă la 18 decembrie 1940, Hitler semnase directiva secretă nr. 21, adică Planul Barbarossa care prevedea dezlanțuirea atacului împotriva U.R.S.S. Ușurînța cu care italienii se lăsau înșelați în relațiile lor cu germanii relese și din însemnarea imediat următoare (21. I.)

26.I. Plecare¹⁵. De data aceasta, cu experiența mea în materie de plecări, despărțirea e mai grea. Dacă n-am nici un presentiment rău, în schimb nu mai cred în nimic și îmi lipsește deci, orice urmă de entuziasm. Toți camarazii mei, obligați să se înroleze ca „voluntari”, gîndesc ca și mine și mulți nu-și ascund sentimentele.

APRILIE 1941

26.IV. [...] Ducele și cu mine pregătim decretul de anexare a Liublianei¹⁶, care va deveni provincie italiană [...] Ducele e și el iritat de comportarea nemților în Gre-

15) Crezînd că prin măsuri demagogice va stimula combativitatea trupelor sale, Mussolini a „mobilizat” temporar în armată căpeteniile fasciste din guvern. Marelui consiliu și Cameră. Deși nu au trebuit să se expună pe front, rămînînd departe în spatele lui, cei în cauză au fost profund nemulțumiți de inițiativa ducelui. Ciano a lipsit din Roma trei luni, interval în care naștii au cîștigat Iugoslavia și Grecia, iar trupele germane din Afrika Korps, de sub comanda lui Rommel, au restabilit situația în Libia, respingîndu-le pe britanici și trecînd din nou frontiera în Egipt.

16) Ciano se referă la o mică parte din Slovenia împreună cu capitala ei, Liubliana, atribuită ca „pradă” ducelui după invadarea Iugoslaviei de către nazisti. Croația „Independentă”, unde domnea sîlbatică teroare a ustarilor lui Ante Pavelic, intra și ea, teoretic, în zona de influență a Italiei. De fapt, Hitler nu a respectat niciodată această împărțire, formulată în termeni vagi, tocmai pentru a putea acapara treptat întreaga Iugoslavia ocupată.

cia [...] Nu a lipsit mult ca la podul Permeti să se îste un incident între infanteriștii noștri din divizia „Casale” și S.S.-iștii regimentului „Adolf Hitler” [...]

30.IV. [...] Azi, parașutiștii noștri vor ocupa insula grecească Kephallonia. Sînt pușini — cu totul 150: să sperăm că garnizoana locală nu-i va arunca în mare. Ducele e nerăbdător să publice un comunicat pe această temă căci, zice el „dacă avem un nucleu bun de parașutiști, chiar

dacă nu e decît un regiment, vom putea pretinde că dispunem de o divizie!” Cuvintele lui m-au îndurerat: iar o luăm de la capăt, lecțiile trecutului nu prea ne-au fost de folos.

MAI 1941

3.V. Mussolini îmi dă să citesc ordinul de zi al lui Rommel către comandanții diviziilor noastre din Libia: merge atît de departe, încît îi amenință cu Cîrtea marșială. Se pare că acest document a provocat o oarecare stînjeneală: m-aș fi mirat să fie altfel. În Albania, de asemenea, unde armata noastră a fost paralizată, la un moment dat, de o veritabilă obstrucție din partea nemților, ostilitatea față de aliașii noștri e considerabilă. Mussolini care și-a dat seama de asta, îl însărcinează pe Fari-

nacci¹⁷ să trimită o scrisoare lui Hitler, pentru a-i atrage atenția asupra celor întîmplate. Farinacci a fost ales deoarece nu are un post oficial, iar germanofilia lui e indiscutabilă.

4.V. [...] Lung discurs al lui Hitler. Nu l-am citit încă, dar Mussolini care l-a ascultat la radio, îl judecă cu o remarcabilă răceală, apreciînd chiar că era mai bine dacă discursul nu ar fi fost rostit.

5.V. Scrisoarea lui Farinacci către Hitler nu va mai fi expediată, căci ducele e satisfăcut de declarațiile Führerului¹⁸ [...] Discursul acestuia a fost frumos, ca totdeauna. Stilul lui retoric îmi place din ce în ce mai mult, e puternic și convingător. Totuși, acest discurs schifează un bilanț, nu un program. Toți cei care, bizuindu-se pe declarațiile din trecut, credeau că războiul se va sfîrși în 1941, au suferit o amară decepție. Cît despre mine, eu nu am prea nutrit niciodată speranțe de genul acesta [...].

17) Roberto Farinacci, vechi fascist, membru al Marelui consiliu, a rămas fidel lui Mussolini și după căderea acestuia, fugind în Germania. Reîntors în Italia de Nord, a arestat, torturat și executat mii de oameni bănuți de participare la mișcarea de Rezistență. Capturat de partizani pe cînd încerca să fugă, a fost împușcat lângă Milano (aprilie 1945).

18) Ca și în numeroase alte împrejurări, Ciano se abține de la orice comentariu pe marginea consecvențelor lui Mussolini, mîrgînîndu-se să înregistreze satirile opiniilor sale de la o extremă la cealaltă.

12.V. [...] Germanii au făcut la Tokio un demers, căruia ne-am asociat și noi, pentru a invita Japonia să ia poziție netă împotriva Statelor Unite. Nu știu dacă nota va avea vreun efect [...] Chiar și ducele, care a vorbit totdeauna de un război-fulger e acum de părere că conflictul va dura foarte mult — el pomenește chiar de anul 1948 [...]

13.V. [...] Ribbentrop cu colaboratorii săi iau cina acasă la mine. El repetă lozincile împotriva Angliei cu acea monotonie care i-a atras din partea lui Goering porecla de „primul papagal al Germaniei”! Se pare că Bismarck¹⁹, care-l detestă, subliniază fiecare frază a ministrului său făcând semne pe sub masă lui Anfuso²⁰ și declarând în concluzie: „E attî de imbecil, încît constituie o adevărată minune a naturii”.

14.V. Ribbentrop a plecat, după o scurtă întrevvedere cu Mussolini la Palatul Veneția²¹ [...]. După decolarea quadrimotorului său, Bismarck i-a spus lui Anfuso: „Dea sfîntul să cadă și să crape cu toții. Dar nu aici, căci am avea o zi de muncă neplăcută!” Iată dar solidaritatea națională germană!

15.V. [...] Primit vizita lui Augusto Moschi, nepotul doamnei Rachele²². Multă vreme el a avut cheia inimii influenței sale mătuși. Acum și-a pierdut prerogativele, fiind înlocuit de inginerul

Pater, un om de nimic, care construiește case din talaș și mucava. Moschi îl atacă violent pe Pater, acuzându-l că a tulburat pacea vilei Torlonia cu intrigi și ticăloșii de tot soiul, ca un Rasputin în miniatură, care profită de ascendenței său asupra doamnei Rachele pentru a dobîndi numeroase avantaje personale. O fi exagerînd Moschi, dar ceva adevărat e în treaba asta. Inteligență și lipsită de prejudecăți, Edda mi-a atras atenția, acum citeva luni, asupra rolului bizar pe care-l joacă Pater pe lângă mama ei, conchizînd: „Sînt efectele menopauzei”. Într-adevăr, de citeva luni, donna Rachele e nervoasă, bînuitoare și se ocupă, ca un detectiv, de nenumerate lucruri care nu o privesc. Se pare că face chiar anumite investigații, travestită în zidar, în jărnărcie sau Dumnezeu mai știe în ce! Toate astea se vor termina cu un scandal nemăpomenit, în care e mai bine să nu mă bag [...]

25.V. [...] Bismarck i-a dat de înțeles lui Anfuso că nemții sînt în posesia codurilor noastre secrete și că ne descifrează telegramele. E bine de știut: de acum înainte, nu vor mai citi decît ce vreau eu să citească.

26.V. [...] Îl primesc pe Bottai²³. Îmi vorbește cu pesimism despre formarea a două grupuri — ca să zicem așa — ilegale, care exercită o profundă și periculoasă influență asupra ducelui. De o parte sînt donna Rachele și Pater (se bîrfește mai pretutindeni pe tema asta), de cealaltă — familia Petacci²⁴ și sateleții ei [...]

23) Giuseppe Bottai, membru al Marelui consiliu fascist, fost ministru al Corporațiilor și guvernator al Romei, era în 1941 ministru al Educației Naționale.
24) Claretta Petacci, fiică a unui medic la Vatican, născută în 1912, a devenit amanta lui Mussolini în 1936. Membrii familiei sale, mai ales fratele, Marcello, și sora ei, Myriam, profitau din plin de această situație, înșușindu-și sume imense din vistieria statului și practicînd traficul de influență pe scară mare.

27.V. [...] Alfieri a sosit de la Berlin. Nu pot spune că a devenit pesimist, dar și-a pierdut optimismul de odinioară. „Am cîștigat războiul, îmi spune el. Trebuie numai să găsim mijlocul de a-i pune capăt” Primejdioasă formulă.

Mussolini e veșnic prost dispus și își varsă neduful pe armată. Azi dimineasă, „avea chef să coboare din mașină și să-i bată cu biciul pe ofițeri care se duceau la Ministerul de Război, întrucît erau de nedemni să poarte uniformă” [...]

30.V. [...] Mussolini se înfurie cumplit pe germani, din cauza necurmărilor lor ingerințe la Zagreb. „Să ne mai slăbească, îmi spune el, și să-și aducă aminte că am pierdut din cauza lor un imperiu. Mi se rupe inima gîndindu-mă că Franța învinsă și-a păstrat imperiul, pe cînd noi l-am pierdut pe al nostru” [...]

31.V. Hitler ne anunță că vrea să discute cu ducele cit mai repede cu putință, mine sau poimîine. Lui Mussolini nu i-a plăcut nici invitația, nici forma în care i-a fost făcută. „M-am săturat să mă chem, apăsînd pe butonul soneriei”, mi-a declarat el, dar a decis să stabilească înțîlnirea pentru poimîine la Pasul Brenner²⁵. Nu s-a făcut nici o aluzie la obiectul discuției, dar, după toate aparențele, va fi vorba fie de Franța, fie de Rusia [...]

Aflu de la Bottai că pe ducele l-a scos din fire apariția în revista Minerva din Torino, a unui adagiu de nu mai știu care filozof grec: „Nu există nenorocire mai mare pentru o țară decît aceea de a fi guvernată de un tiran bătrîn”.

(Va urma)

19) Prințul Otto Christian von Bismarck, primul consilier al Ambasadei germane la Roma, ațîș un aristocrat dispreț față de naști, ceea ce nu-l împiedea să execute foarte sîrguincios ordinele Berlinului.

20) Fillippo Anfuso: colaborator al lui Ciano în Ministerul de Externe din 1942, apoi ministru plenipotențiar la Budapesta.

21) Palatul Veneția (construit în sec. XV, în piața cu același nume din Roma), a servit succesiv drept rezidență papală, sediu al ambasadei venețiene, apoi al celei austriece. Din 1929 Mussolini și-a instalat acolo cabinetul de lucru.

22) Donna Rachele, fiica nelegitimă a unei bangite, născută în 1892, era chehnărită în 1909, cînd a devenit concubina, apoi soția lui Mussolini. În limba italiană, titlatura donna e rezervată soțiilor de aristocrați, înalți demnitari, ambasadori etc.

25) Pasul Brenner: principala trecătoare din lanțul Munților Alpi, care desparte Italia de Austria.

95 ani de la independența Bulgariei

SECOLE DE LUPTE ȘI JERTFE COMUNE

1595. Iarnă grea. Gerul năpraznic aruncă peste Dunăre pod de gheață. Detașamentele rapide ale lui Mihai Viteazul trec năvalnic în Bulgaria și ajung până în apropiere de Adrianopol. Peninsula Balcanică e în fierbere. Nădejdea reîncolțește. 2 000 haiduci bulgari și sirbi intră în Sofia, după care se alătură insurrecției antiotomane declanșată la Tirnovo. Întreaga Bulgaria este cuprinsă de răscoală, dar trupele lui Sinan Pașa declanșează o cruntă represiune. Un mare număr de bulgari trec în nordul Dunării și se înrolează în armata lui Mihai Viteazul...

Un episod singular? Nu. Aflași, secole de-a rândul, în calea aceluiași primejdii, românii și bulgarii se ridică de nenumărate ori la luptă pentru apărarea ființei lor etnice, pentru dobândirea independenței. Din 1396, când ultimul oraș liber — Vidinul — cade sub dominație otomană, începe așazisa „robie neagră” pentru Bulgaria, care devine un sangeac în cadrul pașallucului Rumeliei. Deși aflate și ele sub suzeranitatea Porții, țările române reușesc, după cum se știe, să-și mențină o pronunțată autonomie, fiind în același timp centre active pentru orga-

nizarea unor importante campanii în vederea dobândirii independenței. Teritoriul românesc devine, în această situație, loc sigur de refugiu, gazdă primitoare pentru cei care nu mai pot suporta asuprirea feudalității otomane.

Istoria evului mediu cunoaște numeroase episoade de luptă comună. Pentru o clipă, Mircea cel Bătrîn reaprinde făclia nădejzii, același lucru se întâmplă în timpul campaniilor lui Dan II sau Iancu de Hunedoara. În vremea acestuia din urmă, numeroși sirbi, bulgari și albanezi, împreună cu românii și maghiarii se ridică la luptă comună pentru a-și apăra „copiii, soțiile și viitorul lor”. Planul formării unor largi coaliții antiotomane îi preocupă pe mulți voievozi români — ca Matei Basarab și Grigore Ghica, Ștefan Petriceicu și Șerban Cantacuzino — faptele lor bucurându-se de sprijinul entuziast al bulgarilor și al celorlalte popoare balcanice. În timpul lui Constantin Brîncoveanu numeroși insurgenți bulgari emigră în Țara Românească și sînt colonizați la Craiova, Rîmniciu Vilcea și Brădăreni, de unde, mai târziu, o parte trec în Transilvania.

Comunitatea de interese, legăturile de prietenie sta-tornicite de-a lungul veacurilor și cimentate în eroice lupte comune își găsesc o expresie grăitoare în anii greului război din 1877-1878 pentru cucerirea independenței. În timpul apri-gelor înclăstări cu inamicul, populația bulgară acordă un sprijin activ armatelor ruse și române, iar detașamentele de voluntari bulgari luptă cu bărbăție alături de ele.

Momentele amintite reprezintă cîteva dintre etapele drumului parcurs de poporul bulgar în lupta pentru cucerirea independenței sale naționale, de la dobîndirea căreia, în martie 1973, s-au împlinit 95 ani.

În anii socialismului, tradiționalele legături de prietenie dintre popoarele română și bulgar au luat o dezvoltare fără precedent. Cu prilejul vizitei delegației de partid și guvernamentale române în Republica Populară Bulgaria, în septembrie 1972, conducătorii celor două state și partide frățești au dat din nou o înaltă prețuire relațiilor româno-bulgare, considerîndu-le o expresie grăitoare a politicii de pace, colaborare și progres promovată cu consecvență de cele două țări.

**De
1860
ani
o
cronică
în
marmură**

Atestat de naștere
al poporului român,
mărturie
a măreței drame
de la originile
romanității
noastre, Columna
Traiană —
enormă coloană
dorică
de marmură
albă —
se înalță
în mijlocul Romei,
dominînd cu zveltul
său profil
toate vestigiile
antice dimprejur.

Cel mai original monument al Romei:

COLUMNNA TRAIANĂ

Prof. univ. dr. dcc. RADU VULPE

Înaltă de aproape 30 m (inclusiv baza și capitelul) Columnna este împodobită cu un relief sculptat, care, în forma unei benzi înfășurate în spirală, reprezintă istoria războaielor dacice ale lui Traian. Coloana se ridică deasupra unui mare pedestal cubic, cu laturile de cîte 5,49 m, ornat cu reliefuluri înfățișînd arme și steaguri capturate de la daci. Sus, deasupra capitelului, se afla în antichitate o mare statuie de bronz aurit a împăratului Traian, înaltă — după cum se spunea — cam de 6 m, dispărută între timp și înlocuită în vremuri mai apropiate prin statuia de bronz a Sfîntului Petru. Înălțimea totală a Columnei, inclusiv statuia, trecea de 40 m. Diametrul fusului, de 3,66 m la bază, scade imperceptibil spre vîrf, sub capitel, unde măsoară numai 3,05 m. Printr-o ușă de pe fața de est se intră înăuntru pedestalului, de unde, pe o scară interioară în spirală, asemănătoare aceloră din minaretele musulmane, se poate urca pînă în vîrf. Din loc în loc, pereții sînt străpuși de cîte o ferăstrucă.

Cu miinile miilor de daci

Columnna este cel mai bine păstrat dintre monumentele Romei antice, cel mai original și cel mai bogat în semnificații. Aceste semnificații, însă, le-a căpătat treptat; la început, nu a avut decît un rol secundar, foarte limitat, de ordin edilitar, în legătură cu lucrările întreprinse pentru construirea Forului lui Traian (**Forum Ulpium**).

După cucerirea Daciei, folosind imense tezaure capturate în capitala lui Decebal, împăratul învingător a ținut să dăruiască poporului roman această piață monumentală, care să întreață în întindere și strălucire, prin edificiile ei somptuoase, prin statuile ei numeroase și impunătoare, toate celelalte foruri mai vechi, ca vestitul **Forum Romanum** rămas din vremea Republicii, **Forul lui Iulius Caesar** și forurile imperiale adăugate succesiv de August, Vespasian și Nerva. Populația Urbei crescuse enorm și aceste piețe, destinate diverselor manifestări administrative, judiciare, politice, tranzacțiilor comerciale, întîlnirilor particulare de tot felul, nu mai erau de ajuns. Roma avea nevoie de un nou for. Dar în depresiunile dintre cele șapte coline ale orașului nu mai existau suprafețe plane. Lui Traian nu-i rămînea decît să taie și să niveleze un pînten de deal stîncos, dintre „munții” **Quirinal** și **Capitoliu**, deschizînd o largă comunicație cu Cîmpul lui Marte din partea de vest a Urbei. Cu mîna de lucru a miilor de

sclavi, în mare parte proveniți din captivii daci, uriașa lucrare a fost dusă pînă la capăt. Urmele tăieturii au fost constatate arheologic. După calculele făcute, peste 850 000 metri cubi de piatră și pămînt au fost săpați și transportați în afara orașului. Pe terenul astfel nivelat, s-a construit, prin iscusința vestitului arhitect Apolodor din Damasc (cărui i se datora și realizarea podului transdanubian de la Drobeta), cel mai mare și mai luxos dintre forurile imperiale, care le-a depășit pe toate celelalte prin bogăția și amploarea clădirilor înconjurătoare.

Venind dinspre Forul lui August, dinspre est, se intra în noul for prin Arcul de Triumf al lui Traian, iar în mijlocul pieței se admira statuia ecvestră a împăratului, azi dispărută. Pe cele două laturi lungi ale forului, se impuneau atenției, de o parte și de alta, cîte un vast complex circular, cu portice și magazine, numit **exedra**, apoi, în fund, spre vest, spațiul era ocupat de colosala **Basilica Ulpia**, prevăzută în ambele extremități cu cîte o largă absidă. Pe latura vestică a basilicii, în centrul spațiului unde fusese ras dealul, se clădiseră două biblioteci în poziție simetrică, una pentru scrierile latine, cealaltă pentru scrierile grecești. În mijlocul acestor monumente, se ridica, izolată, **Columnna Traiană**, al cărei rost inițial era de-a arăta, prin înălțimea sa de circa 40 m cît de mare fusese dealul tăiat. O spune clar inscripția pusă pe pedestalul său, deasupra ușii de intrare: **Senatus Populusque Romanus Impe-**

ratori Caesari Divi Nervae filio Nervae Traiano Augusto Germanico, Dacico, Pontifici Maximo, tribunicia potestate XVII, imperatori VI consuli VI, Patri Patriae, ad declarandum quantae altitudinis mons et locus tantis operibus sit egestus, adică: „Senatul și Poporul roman [dedică acest monument] Împăratului Caesar, fiului divinului Nerva, lui Nerva Traian Augustul, învingătorul germanilor, învingătorul dacilor, Mare Preot, avînd pentru a 17-a oară puterea de tribun al plebei, fiind salutat a 6-a oară ca imperator [cap al armatei], deținînd a 6-a oară funcția de consul, Părinte al Patriei, spre a se arăta de la ce înălțime s-au săpat, cu atîta muncă, muntele și locul de aici”.

Cu alte cuvinte, un simplu martor de nivel, nimic mai mult! Nici un cuvînt despre glorioasele fapte de arme figurate pe relief, nici o aluzie la vreun alt rol atribuit monumentului. După titlurile împăratului precizate în cifre, inscripția datează din anul cuprins între 10 decembrie 112 și 10 decembrie 113 e.n., practic, deci, din anul 113. Prin urmare, în acel an, cînd Senatul, cu consimțămîntul poporului, a decretat ridicarea Columnei, nimeni nu se gîdea că acest monument ar fi putut servi și la altceva decît ca martor al înălțimii „muntelui” dispărut. Celelalte semnificații — ca monument narativ al războaielor dacice și ca monument funerar al împăratului Traian — i-au fost date ulterior, pe rînd, așa cum a observat mai întîi regretatul savant italian Giuseppe Lugli (devotat prieten al lui Vasile Părvan, fost director adjunct al Școlii Române din Roma).

Cu dimensiunile ei enorme și cu albeața monotonă a marmurei din care urma să fie construită, Columna ar fi produs o impresie neplăcută, ceea ce trebuia să se fi observat la puțin timp după așezarea primelor ei blocuri deasupra pedestaului. Se simțea nevoia unui element decorativ care să învieze imensa suprafață netedă a coloanei. S-ar fi putut recurge, firesc, la canelurile inerente ordinului doric, dar de la început au fost excluse, deoarece, pe o înălțime atît de mare, această repetiție de simple jgheaburi verticale ar fi produs un efect și mai disgrațios în contextul celorlalte edificii ale forului. Iar înlocuirea canelurilor cu motive clasice de inspirație vegetală ori geometrică n-ar fi fost mai fericită. Și atunci, probabil, sirianului Apollodor din Damasc, obișnuit din patria sa orientală cu tradiția reprezentărilor istorice, i-a venit ideea de a folosi întînsa suprafață cilindrică a Columnei pentru figurarea în relief a celor două războaie dacice ale lui Traian. Varietatea scenelor și a acțiunilor unor nenumărate mase de chipuri umane era de natură să dea monu-

Alteva basoreliefuri de pe Columna lui Traian — secvențe ilustrînd istoria unei zbucumate epopei: Împăratul Traian...

— Femei dace torturînd un prizonier roman...
— Soldați romani...

— Daci...

— Un prizonier dac...

— Sinuciderea lui Decabal...

mentului o atractivitate sporită și prin pictură, frecvent folosită în sculptura antică.

Dar culorile, făcute din pulberi de pământ amestecat cu apă, fără nici o substanță fixativă, au dispărut ulterior fără urmă. Totuși, enunțurile particulare ale reliefului dovedesc că artistul le pusese la contribuție cu prisosință. În parte, relieful a fost executat, cu ajutorul schelelor, pe blocurile gata așezate. Acest lucru rezultă din amănuntele privitoare la dispoziția și cioplirea imaginilor. Pe primul sfert de jos al fusului, nu se observă, la joncțiunea blocurilor, nici cea mai mică eroare în continuitatea liniilor sculptate. Abia mai sus încep să apară asemenea nepotriviri, ca urmare a sculptării în atelier, pe blocuri separate, înainte de a fi urcate pe monument. Se explică astfel de ce inscripția, pusă pe pedestal încă de la începutul construcției, este lipsită de orice aluzie la subiectul, totuși atât de important, al reliefului.

Tezaur de amintiri străvechi

Și mai puțin se putea prevedea la acea dată, în 113, că monumentul avea să capete un caracter funerar. Deși Traian atinsese vârsta de 65 ani, moartea sa în vara anului 117, în plină desfășurare a războiului cu parții, i-a surprins oarecum pe contemporani. Sănătatea lui atât de robustă până atunci, organismul său ștețit, vigoarea activității sale, nu lăseseră loc bănuiei despre un sfârșit atât de apropiat. În consecință, nu se luase nici o măsură pentru construirea unui mausoleu special. Când totuși decesul s-a produs, Senatul a socotit că locul cel mai cuvenit pentru păstrarea urnei de aur cu cenușa **Optimus Princeps** („celui mai bun împărat”) era în splendidul for pe care el îl dăruise Romei, și anume în spațiul încăpător din pedestalul Columnei, al cărei relief amintea cea mai glorioasă dintre victoriile lui. În vecinătatea imediată a monumentului, împăratul Hadrian va clădi, doi ani mai târziu, un templu închinat memoriei defunctului împărat divinizat și a soției sale Plotina.

Dintre toate monumentele Forului lui Traian, Columna este singurul care s-a conservat intact. Nu i-au dispărut, de-a lungul secolelor medievale, decît urna de aur și statuia de bronz aurită a împăratului. Restul a ajuns în întregime plin în zilele noastre. Această rară cruțare se datorește faptului că monumentul a fost inclus în construcția unei vechi biserici creștine. În epoca Renașterii, tocmai pentru a se scoate Columna la vedere, papii au decis dărîmarea neînsemnatei biserici care o ocrotise atîta timp. Papa Sixt V, al cărui nume a fost săpat pe capitel, s-a îngrijit cel mai mult de con-

Două replici ale Columnnei: la München...

Cine merge la München și vizitează Residenz Museum are prilejul să admire, printre alte exponate, o reproducere în miniatură a Columnnei lui Traian. Înaltă de 203 cm, această originală piesă este lucrată în marmură albă și granit de Suedia și ornamentată cu lapislazuli* (rocă de culoare albastru închis, argint aurit și bronz aurit).

În partea superioară a Columnnei, inscripția gravată: LUDOVICUS. VALADIER. FECIT. ROMAE. A.D. MDCCCLXXX, ne indică numele celui care a executat-o, Valadier, precum și locul și anul realizării ei: Roma, 1780.

De fapt, din documente rezultă că Valadier a lucrat-o, începând din anul 1774, împreună cu Bartholomäus Hecher și Peter Ramoser, după gravurile lui Pietro Santo Bartholi. În 1783, mica columnă a fost cumpărată de principele Karl Theodor al Bavariei, în timpul sederii sale la Roma, și expusă în pinacoteca sa. Tot atunci, pe postamentul din marmură albă și granit roșu-cenușiu a fost gravată inscripția: CAROLUS THEODORUS ABSENS. PATRIAE. MEMOR. BOIARIAE. SVAE. MDCCCLXXXIII (Karl Theodor dedică această din depărtare patriei sale bavareze, în anul 1783).

Socul columnei este un cub de marmură albă împodobit cu trofee, ghirlande și, în colțuri, cu vulturi imperiale din bronz aurit. În partea din față, pe un fond albastru se poate citi binecunoscuta inscripție dedicată lui Traian după cum pe fusul coloanei, executat în lapislazuli sînt reproduse, în argint aurit, basoreliefurile de pe original. Un grilaj din bronz aurit și un mic soclu cilindric de marmură împodobesc partea superioară a capitelului. Pe soclu se află statuia lui Traian.

Printre celelalte replici ale columnei, ce se găsesc în câteva mari muzee ale lumii, reproducerea müncheneză, fără a avea o valoare documentară deosebită, reține totuși atenția prin valoarea artistică a execuției. De altfel, a remarcat-o însuși Goethe, în trecere prin München, scriind: „Aici se află în copie, o nobilă jucărie, Columna lui Traian[...]. Este un lucru frumos, pe care îl privești cu plăcere”.

C.G.

servarea și consolidarea acestui monument. Atunci, în 1587, a fost pusă și statuia Sfîntului Petru deasupra, ca semn că glorioasa Columnă fusese adoptată de biserică. De atunci, n-a încetat nici un moment de a fi în atenția generală.

Ceea ce atrăgea admirația și interesul tuturor era relieful său, cu abundența și dinamismul episoadelor reprezentate, cu însușirile artistice ale concepției și ale execuției, care pe atunci păreau exemplare. Nu există artist al Renașterii care să nu fi luat lecții de la imaginile de pe Columna Traiană. În fața lor, un Michelangelo sau un Rafael rămneau în extaz, neavînd altă ambiție decît să le egaleze virtuozitatea, fără a-și da seama că, în genialele lor producții, aveau să întrecă mult aceste modele, suind pînă la culmi nebănuite ale artei. În același secol XVI, a apărut și prima încercare erudită de a descifra miezul istoric al scenelor de pe Columnă, prin opera călugărului spaniol Alfonso Chácon (Ciaconus), urmată, un veac mai tîrziu, de o savantă monografie datorată ministrului papal R. Fabretti și de un album complet cu gravuri, făcut de P.S. Bartoli.

După cum se vede, din cele trei semnificații antice ale Columnnei Traiane singura care s-a impus posterității, mergînd pînă la eclipsarea totală a celorlalte două, a fost tocmai aceea care, în intenția contemporanilor lui Traian, nu avusese decît rolul secundar de paleativ la un inconvenient arhitectonic: comemorarea războaielor dacice. Interesul pentru relieful Columnei a continuat să crească de la Renaștere încolo, dar nu atît pentru calitățile sale artistice, care azi sînt departe de a mai fi privite cu admirația nemărginită de altădată, cît pentru valoarea lor documentară, fiind vorba de un izvor de primă importanță pentru studiul unei pagini grandioase din istoria Imperiului roman. Pentru noi, această narațiune figurată a unor evenimente capitale de la originile poporului român constituie unul din cele mai prețioase tezaur de amintiri străvechi.

De aceea, transportarea la București* în ultimii ani, a copiilor turnate în beton fin după acest relief a fost un eveniment cultural de seamă. Executate la Roma, în preajma ultimului război mondial, sub îngrijirea regretatului arheolog Emil Panaitescu, ele se află acum, expuse în condiții exemplare de vizită și de cercetare, la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România.

Debutul unui gen nou

Studiile referitoare la Columnă, începute în veacurile Renașterii, au fost reluate cu mai multă intensitate în epoca

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1967.

modernă. Fundamentale monografii au fost scrise asupra acestui monument, ca și asupra reliefului său istoric de W. Froehner, C. Cichorius, E. Petersen, K. Lehmann-Hartleben, J. Pollen, S. Reinach, P. Romanelli etc.

În România, după cum era și firesc, Columna Traiană a ocupat un loc de frunte în toate lucrările despre Dacia romană și despre originile poporului român. Chiar în bibliografia specială a acestui monument și a războaielor dacice pe care le figurează sculptura sa, cercetătorii români au adus contribuții adesea remarcabile. Menționăm, astfel, cartea Victoriei Vaschide despre istoria cuceririi Daciei, care, apărută la Paris în 1903, este citată la loc de cinste în lucrările de specialitate din străinătate. Apoi monografia scrisă de Teohari Antonescu despre însăși Columna Traiană (proiectată în două volume, din nefericire n-a apărut decât primul volum, la Iași, în 1910, după moartea autorului). Această lucrare conține multe concluzii originale, dintre care, dacă unele — mai ales în amănunte — s-au dovedit greșite, altele s-au impus științei ca bunuri cistigate. T. Antonescu a dat prima explicație justă a Monumentului de la Adamclisi în legătură cu reprezentările de pe Columnă. Un alt cercetător care a dedicat Columnei o parte din activitatea sa a fost Mihail Macrea, care a publicat în 1937 un studiu despre o importantă copie picturală din Modena după relieful acestui monument, atribuind-o, cu bune argumente, vestitului pictor Giulio Romano (sec. XVI). Mai de curând, probleme parțiale ale reliefului au fost tratate în diferite publicații științifice sau de popularizare, atât în străinătate (de pildă, lucrările cercetătorului M. Speidel din Honolulu în legătură cu inscripția de la Philippi* despre moartea lui Decebal), cât mai ales în țara noastră.

În ceea ce ne privește, am căutat să lămurim problemele reliefului, prin prisma unor noi interpretări — în special cu privire la primul război dacic — în câteva lucrări de specialitate, precum și într-o serie de articole destinate unui public mai larg, care au fost publicate în diverse periodice.

Rămas singurul element de atracție al Columnei, plin de sensuri și de probleme, relieful acestui monument necesită o cercetare mai insistentă. Apollodor l-a conceput ca o narațiune continuă, figurată pe o bandă lată în medie de un metru, care se înfășura în spirală, prin 23 spire, de jur împrejurul fusului Columnei, întrucât mai ca pelicula unui film de azi, pe care l-am răsuci ascendent în jurul unui obiect cilindric. Relieful, sculptat pe 404

...și la Rîmniceu Vîlcea

Imaginea de mai sus ne-a fost trimisă de cititorul nostru, sculptorul C. Teodorescu, din Rîmniceu Vîlcea, însoțită de o scrisoare în care menționează că articolele publicate în Magazin istoric despre geneza poporului român, avînd mărturie și scenele de pe Columna lui Traian, m-au hotărît să sculptez o copie după Columnă, din lemn de nuc. Și în trei ani am terminat-o.

Sculptorul C. Teodorescu precizează că imaginea reprezintă copia — înaltă de 1,48 m — a Columnei lui Traian, bineînțeles, cu un număr mai mic de figuri față de original, pe un stativ de 0,90 m înălțime, înfățișînd harta Daciei

* Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1971.

blocuri de marmură din structura Columnei, totalizează o lungime de circa 200 m. Conținând peste 2 500 figuri umane, este cea mai mare sculptură în relief din toată antichitatea. Împăratul Traian apare printre aceste figuri de peste 50 ori, iar chipul demnului său adversar Decebal de 8 ori. Studiind minuțios desfășurarea acțiunilor reprezentate, învățul german C. Cichorius, autorul celei mai dezvoltate monografii a acestui relief, care este și excelent ilustrată, a distins în total 154 scene, cite 77 pentru fiecare din cele două războaie, plus o figură alegorică între ele, reprezentând pe zeița Victoria. Diviziunile stabilite de Cichorius rămân clasice, chiar dacă uneori — destul de rar — comportă critici; sînt curent folosite în toate studiile științifice.

Din punct de vedere artistic, relieful Columnei Traiane marchează apariția unui gen original în arta antică. Executat de o echipă de sculptori greci, originari probabil din Siria, conduși de Apollodor din Damasc, dar sub controlul oficialităților din Roma, lunga bandă sculptată exprimă o îmbinare de gust oriental pentru decor bogat, pentru reprezentări încărcate, și de realism specific roman. Calitățile scenelor sînt eminente: vivacitatea și dramatismul acțiunilor, agitația maselor, nobletea figurilor, acuratețea execuției, armonizarea gesturilor și atitudinilor. Dar aceste trăsături principale nu pot ascunde unele defecte care denotă un început de decadență în arta antică. E vorba de stîngăcii în reprezentarea peisajelor, a aspectelor urbane, a cetăților, erori de perspectivă și de proporții, de frecvența înlocuire a unor detalii sculpturale prin elemente specifice picturii.

O calitate artistică demnă de relevant este abilitatea de a sintetiza episoadele povestite. Sintetizarea era impusă de dimensiunile limitate ale spațiului destinat reliefului. Artiștii s-au achitat cu multă ingeniozitate de această obligație, recurgînd la trucuri diverse: iluzia maselor numeroase reprezentate de fapt prin numai cîțiva indivizi, selectarea celor mai caracteristice elemente ale unui episod, exprimarea de stări psihologice prin gesturi convenționale, dar elocvente, utilizarea de simboluri pentru acțiuni abstracte, concentrarea mai multor subiecte vecine, asemănătoare sau correlative, în cite o singură scenă, și așa mai departe. Dar dacă artiștii s-au lăsat atît de covrșitor dominați de nevoia economiei de spațiu, e fiindcă se aflau sub servitutea altei îndatoriri: aceea de a reda o succesiune completă a episoadelor și de a le înfățișa cu conținutul lor real.

Este evident că aveau de reprodus, cu toată rigoarea, un text dat, pe care trebuiau să-l respecte conștiincios și care nu putea fi decît acela al **Comentarilor**

scrise de însuși împăratul Traian despre războaiele sale. Acest text s-a pierdut cu desăvîrșire; totuși se știe sigur că a existat și că a servit drept bază tuturor scrierilor din vechime despre războaiele dacice. Din nefericire, nici aceste scrieri nu s-au păstrat, deși au fost foarte numeroase. Chiar știrile date de Dio Cassius — singurele mai consistente de care dispunem cu privire la acest subiect — nu reprezintă direct textul acestui istoric din epoca dinastiei Severilor (sec. II-III e.n.), ci un biet rezumat, sărac și încurcat, făcut de călugărul bizantin Xiphilinos în sec. XI.

Un adevărat album de ilustrații

În această disperată situație a izvoarelor scrise, relieful Columnei, echivalent cu o operă literară completă, reflectînd însăși relatarea competentă a aceluia care a condus și a săvîrșit faptele povestite în scenele sculptate, capătă o valoare documentară inestimabilă. Obiecțiunea pe care au formulat-o unii cercetători — că semnificația reală a reliefului ar fi diminuată printr-o subordonare față de anumite exigențe estetice, care ar fi denaturat ordinea și sensul evenimentelor — nu constituie decît o desăvîrșită eroare. Nici un exemplu, de pe toată Columna, nu poate fi invocat cu temei în sprijinul unei asemenea subordonări. În succesiunea scenelor, nu se constată decît respectul pentru adevăr, fără nici o altă preocupare, mergîndu-se pînă la repetarea scenelor cu subiecte similare, fiindcă așa se repetaseră în realitate, iar uneori riscîndu-se chiar monotonia, atît de antinomică veleităților estetice. De altfel, o rînduire a episoadelor după libera fantezie „estetică” a artistului ar fi fost cu desăvîrșire absurdă, contrazicînd însăși esența realistă a genului. Dacă există o subordonare, aceasta este exact inversă.

De altfel, care edil al Romei le-ar fi permis artiștilor o intervenție proprie în schițele stabilite pe baza **Comentarilor** imperiale? Iar ca însăși oficialitatea să fi conceput o derogare de la textul acestor memorii, ar fi fost cu totul fără noimă. Înăfășurarea normală a desfășurării unui război terminat victorios nu aducea nici un prejudiciu orgoliului roman, ci dimpotrivă. De fapt, respectul adevărului apare atît de riguros pe relieful Columnei, încît sînt înfățișate fără rețicență chiar episoade de natură să lezeze susceptibilitățile acestui orgoliu, cum este cazul cu scenele în care se văd rîniți romani, sau în care apar prizonieri romani torturați, nici măcar de bărbați, ci de femei dace. Pe de altă parte, relieful îi

prezintă pe daci în mod cinstit, în atitudine demnă și chiar sublimă, fără vreo încercare de a le pune virtuțile războinice și chipurile în inferioritate față de ale romanilor. Este un spirit nou, de realism obiectiv, pe care nu-l cunoscuseră nici arta egipteană, nici artele vechiului Orient, nici arta elenă clasică și care face onoare civilizației romane.

Dar dacă trebuie să recunoaștem fără rezerve valoarea documentară a reliefului de pe Columnă în ceea ce privește succesiunea reală a scenelor și autenticitatea acțiunilor pe care le sintetizează fiecare, nu putem avea aceeași atitudine față de reprezentările amănunțelor de peisaj, de topografie, de construcții, care, inevitabil, erau convenționale. Chiar tipurile etnice, costumele și armele, dacă nu li se poate pune la îndoaială realitatea, trebuie să se admită că reprezentau doar generalizări ale câtorva modele selectate. Artiștii lui Apollodor nu cunoșteau din proprie experiență tot ceea ce trebuiau să sculpteze. Figurau ceea ce textul literar le impunea, recurgând la chipurile captivilor pe care li vedeau la Roma și la armele lor capturate; în rest se călăuzeau după ceea ce li se spunea de către cunoscătorii direcți, sau numai după imaginație. Slujbașii oficiali care le controlau schițele preliminară nu erau nici ei cunoscători mai buni ai amănunțelor și, de altfel, nici nu exista în antichitate prea multă exigență în această privință. Așadar, cei care împing prețuirea forței documentare a Columnei pînă la precizuni de aspecte topografice (mai toți cercetătorii din trecut, dar mai cu seamă T. Antonescu și englezul G.A.

Davies) se înșală tot atît de mult ca și cei care îi pun în dubiu orice valoare.

Să ne mulțumim cu ceea ce acest monument ne poate oferi ca date sigure de o importanță deosebită: sensul evenimentelor, realitatea lor, succesiunea lor completă și exactă, adică ceea ce ne-ar fi oferit în esență și **Comentariile** lui Traian, dacă s-ar fi păstrat. Relieful poate fi privit ca un adevărat album de ilustrații al acestui text scris, sau, și mai exact, ca însăși traducerea sistematică și conștiincioasă a acestui text în imagini. Este o imensă comoară de știri, dar o comoară cu taine, căci pentru a-i descifra tot înțelesul e nevoie să se refacă drumul invers, al traducerii imaginilor în idei și cuvinte, ceea ce, în lipsa originalului scris și în extrema sărăcie a altor izvoare, constituie o operație infinit mai grea decît osteneala artistului care a transpus ideile în figuri.

De aceea, lectura acestor scene, în cele patru secole scurse de la A. Chăcon pînă azi, a făcut progrese foarte încete. Abia în epoca de dezvoltare a cercetării științifice și de creștere a spiritului critic din ultimul veac s-a ajuns la mai multă lumină, discuțiile științifice duse de pe poziții diverse de concepție și de metodă solidindu-se, din etapă în etapă, cu unele încheieri unanim acceptate. Sînt încă prea puține încheierile de acest fel, dar continua lor sporire dovedește că cercetările și dezbaterile de opinii nu sînt zadarnice și că, dacă pentru multe din problemele reliefului, soluțiile definitive rămîn pe seama viitorului, există ferme speranțe că acest viitor va putea fi considerabil scurtat.

"...NU VOI AVEA ÎN VEDERE DECÎT BINELE..."

(Urmare din p. 24)

pate; de unde știți că destinația lor nu a fost mai sus pe Dunăre, că ele nu trebuiau debarcate pe alt mal al fluviului și de unde știți că alte arme nu și-au făcut deja drum pe Dunăre în sus?"

I-am atras atenția că informațiile pe care guvernul Maiestății Sale le definea cu privire la aceste arme nu au fost culese doar de la Iași și București, ci că guvernul Maiestății Sale a intrat în legătură cu toți particularii implicați în această expediție și a știut înainte de sosirea acestor vase la Galați, cînd și cum au plecat de la Genova și încotro se îndreaptă [...]. La aceasta, prințul Cuza a considerat necesar să-mi declare, foarte solemn, că departe de a avea vreo legătură cu acest lucru pe care l-a auzit pentru prima dată la București de la consuli străini, dată fiind prezența acestor arme, el le-a sechestrat, bucuros, la cererea Maiestății Sale [...]. „Am ajuns acum la hotărîrea — a continuat înălțîndu-și vocea — să scot aceste arme din Principate, dar fac aceasta numai pentru a satisface cererea exprimată de Marea Britanie [...]. Dar Excelența Sa ambasadorul trebuie să știe că aceasta este ultima concesie de drept pe care o pot face [...]”.

Prințul a spus că [...] politica sa a avut, desigur, drept călăuză interesele fărîi sale [...]. Prințul a făcut remarcă că timpul va dovedi că nimic nu se poate obține de la Poartă „pe cale diplomatică [...]”.

*Am onoarea a fi cu cel mai deosebit respect, my lord,
al Excelenței Voastre, cel mai plecat supus
Henry Churchill*

O TENTATIVĂ EȘUATĂ DE FUZIUNE ÎNTRE NAȚIONALI ȘI ȚĂRĂNIȘTI

„Căsătoria“ nu a avut loc

Dr. IOAN SCURTU

Pentru lumea politică burgheză, anul 1924 anunța o vară fierbinte. Reîncepuseră tratativele de fuziune între Partidul Național și Partidul Țărănesc. Se făceau speculații, se dădeau pronosticuri, se urzeau planuri. Entuziaștii — deloc puțini la număr — afirmau că, pînă în toamnă, atotputernicia lui Ion I. C. Brătianu se va năruî, iar Partidul Național Liberal va trebui să cedeze puterea noului partid ce abia se zămislea.

Care erau însă mobilurile reale ce împingeau pe conducătorii celor două partide să-și caute reciproc colaborarea?

Instalat la putere în ianuarie 1922, Partidul Național Liberal a dus o politică de sprijinire a marii burghezii industriale și financiare, de intensificare a exploataării oamenilor muncii, de restrîngere a drepturilor și libertăților democratice obținute de clasa muncitoare în anii avîntului revoluționar de după primul război mondial. Politica guvernului liberal a nemulțumit profund masele populare. Sub conducerea partidului comunist, clasa muncitoare și celelalte pături de oameni ai muncii au

luptat împotriva ofensivei patronale, a legilor și măsurilor antimuncitorești, pentru menținerea și lărgirea drepturilor și libertăților democratice.

Grupările burgheze din opoziție erau și ele profund afectate de atotputernicia P.N.L. deoarece le bara drumul spre putere. În acest context, depuneau eforturi stăruitoare pentru încheierea unui partid puternic, capabil să pună capăt dominației politice a liberalilor. Cea mai importantă acțiune în acest scop a fost încercarea Partidului Național, condus de Iuliu Maniu, de a fuziona cu Partidul Tărănesc, în frunte cu Ion Mihalache, în iunie 1924.

Conducătorii celor două formațiuni avuseseră prilejul să se apropie și să se cunoască în anii de acțiune comună pentru susținerea guvernului Blocului parlamentar, prezidat de Al. Vaida-Voevod (decembrie 1919-martie 1920); apoi în lupta împotriva cabinetului Al. Averescu (martie 1920-decembrie 1921) și a celui condus de Ion I. C. Brătianu. În mai 1923, Partidul Național a încercat să fuzioneze cu Partidul Tărănesc, dar tratativele nu au fost încununate de succes, întrucât ambele grupări au dat dovadă de rigiditate, neacceptând nici un fel de compromis.

În sesiunea 1923-1924, majoritatea liberală din Parlament a adoptat o serie de proiecte de legi inițiate de P.N.L., care au întărit pozițiile economice ale partidului pe seama celorlalte grupări ale burgheziei*. Aceasta a determinat pe naționali și țărăniști să înceapă noi tratative de fuziune.

Dușmanii „surprizelor” și ai „primejdilor”

În această atmosferă, cu aprobarea lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache, Vasile Goldiș** și Constantin Stere*** au înce-

* Tot atunci guvernul liberal a luat noi măsuri de restrângere a drepturilor și libertăților democratice, care aveau să culmineze cu ilegalizarea Partidului Comunist Român.

** Vasile Goldiș a avut un rol important în unirea Transilvaniei cu România. În anii 1918-1921 a ocupat (cu unele întreruperi) funcția de ministru secretar de stat, ca reprezentant al Transilvaniei în guvernul de la București. Exponent al grupării de stînga din Partidul Național, V. Goldiș considera că numai prin fuziunea cu Partidul Tărănesc se putea crea forța politică necesară înlăturării guvernului liberal. În martie 1926 el avea să părăsească Partidul Național, devenind ministru al Culetorilor și Artelor în guvernul Al. Averescu (1926-1927).

*** C. Stere a fost principalul ideolog al pororanismului din România. Devenit membru al P.N.L., C. Stere s-a situat în aripa de stînga a acestui partid, militînd pentru legiferarea reformei agrare și a celei electorale. În 1916 a rămas în teritoriul ocupat de germani, întîrînd în divergență cu conducerea P.N.L. În 1921 a trecut în Partidul Tărănesc, afirmîndu-se ca unul din principalii lui ideologi și elaborînd doctrina țărănistă. El vedea în fuziunea Partidului Tărănesc cu Partidul Național cheia funcționării normale a regimului parlamentar-constituțional și în înfăptuirea unor reforme cu caracter burghez-democratic. A fost împotriva orientării spre dreapta a P.N.T. și în 1930 a trebuit să părăsească acest partid. (Vezi, în această privință, *Magazin Istorie*, nr. 6/1972.). Încercarea de a crea un partid țărănesc-democrat n-a dat rezultatele scontate. A murit în 1936.

put — la mijlocul lunii mai 1924 — tratativele neoficiale de fuziune. La 1 iunie, presa celor două partide anunța că V. Goldiș și C. Stere ajunseseră la un acord, iar Delegația Permanentă a Partidului Tărănesc și Biroul Comitetului Executiv al Partidului Național au hotărît începerea discuțiilor oficiale în vederea fuziunii.

Ca urmare, s-a ajuns la un acord de fuziune în zece puncte ce constituiau principiile programatice ale viitorului partid. Cel puțin formal, noul organism politic se situa pe unele poziții democratice. Conform documentului semnat, cele două partide cereau, de exemplu, respectarea drepturilor și libertăților cetățenești, înlăturarea fraudelor și presiunilor electorale, descentralizarea administrativă. Viitorul partid recunoștea rolul „claselor muncitoare și producătoare” ale căror interese declara (de fapt fără contingență cu realitatea) că le apăra. Pentru a limita exploatarea țărănimii de către băncile liberale și de către intermediarii speculanți se preconiza dezvoltarea cooperăției, iar pentru protejarea muncitorilor se cerea introducerea legislației stabilite prin Statutul internațional al muncii. Firește, aceste dezeritate fuseseră introduse, în primul rînd, de dragul captării în viitor a unui număr cît mai mare de voturi. Documentul preciza că noul partid recunoștea necesitatea dezvoltării industriei naționale, atît a celei mari, cît și a celei mijlocii și mici. Cît privește politica externă, ea se înscria pe linia tradițională de pace, cu un accent pe colaborarea României cu statele interesate în menținerea status-quo-ului teritorial. Precizarea că se va urmări asigurarea unor raporturi de bună vecinătate cu statele înconjurătoare avea în vedere dezeratul celei mai mari părți a opiniei publice de stabilirea relațiilor normale cu Uniunea Sovietică.

Fără îndoială, documentul era rezultatul unui compromis, fiecare partid fiind nevoit să facă concesii principiale, programatice; în unele privințe a cedat Partidul Național — lucru evidențiat de faptul că mai multe paragrafe ale „principiilor de bază” erau identice cu părțile corespunzătoare din programul Partidului Tărănesc. Dar, cum remarcă ziarul *Neamul românesc*, „supremul sacrificiu pe altarul fuziunii” a fost făcut de Partidul Tărănesc. Unele puncte ale documentului semnat de Ion Mihalache și Iuliu Maniu

contraziceau flagrant doctrina și programul Partidului Țărănesc — și tocmai în punctele în care acest partid se afișase mai democratic. Astfel, în document nu se vorbea nimic despre noua expropriere a moșilor promisă de țăraniști, și nici măcar despre revizuirea generală a modului de aplicare a reformei agrare. De asemenea, țăraniștii renunțaseră și la alte revendicări înscrise în program ca introducerea unor noi impozite asupra marelui capital sau anularea legilor antimuncitorești. În cele zece puncte nu găsim nici un cuvânt despre reorganizarea Jandarmeriei și a Siguranței — instrumente brutale ale reprimării antidemocratice — sau despre reducerea serviciului militar, așa cum ceruseră țăraniștii în urmă cu 4-5 ani și care figura în programul lor. În ansamblul său, documentul pe baza căruia trebuia să se facă fuziunea pornea de la teza conservării regimului politic și a ordinii sociale existente. Noul partid se vedea, deci, a fi un partid hotărât să continue — în esență — opera guvernelor anterioare.

Pretexte și motive

Conform acordului realizat, în organele superioare ale noului partid trebuiau aleși țăraniști și naționali în număr egal. Președinția a fost rezervată lui Iuliu Maniu, iar conducerea provizorie a partidului încredințată membrilor Delegației Permanente a Partidului Țărănesc și al Biroului Comitetului Central al Partidului Național (în număr de șase fiecare). Cu prilejul tratativelor, Maniu, invocând motive de ordin „psihologic”, a propus — iar Mihalache a acceptat — ca Stere să nu facă parte din conducerea provizorie a viitorului Partid Național Țărănesc.

La 12 iunie 1924 Comitetul Central Executiv al Partidului Național a aprobat fuziunea dar a hotărât ca ea să fie ratificată de congresele celor două partide ce urmau să se țină simultan la 22 iunie.

Cu câteva zile înainte de congres, Stelian Popescu, politician și gazetar veros, director și proprietar al cotidianului de dreapta *Universul*, și-a anunțat însă demisia din Partidul Național sub pretext că cele zece puncte nu exprimau desolidarizarea de persoanele „a căror acțiune în timpul războiului nu numai că a fost contrarie sentimentului național, dar a constituit o gravă abatere de la cele mai elementare datorii față de țară”. Sub același pretext, au demisionat alți foști „țakști”*, între care M. Antonescu, Gh. Derussi, I. Cămărășescu și C. Xenii.

* În 1922, după moartea lui Take Ionescu, rămășițele fostului Partid Conservator-Democrat au fuzionat cu Partidul Național alcătuind aripa lui dreaptă.

Cel vizat nu era altul decât C. Stere**, împotriva căruia ziarul *Universul* a dezvoltat o intensă campanie. În realitate, C. Stere era atacat nu atât pentru atitudinea din timpul războiului, cât pentru concepțiile sale social-politice. Lovind în el, foștii „țakști” au căutat, de fapt, să distrugă stînga țăraniștă, motiv pentru care și-au îndreptat tirul și împotriva doctorului N. Lupu, exponent remarcabil al aripii democratice din Partidul Țărănesc. În această perioadă, în tipografia ziarului *Universul* au fost tipărite broșurile denigratoare *Trădătorul C. Stere. Acte și documente autentice și Cine este dr. N. Lupu. Acte și documente*, care au fost difuzate de foștii „țakști” cu ajutorul autorităților administrative libérale.

O dovadă că ceea ce îi deranja era programul, nu o persoană sau alta, găsim și în declarația „țakștilor”, care apreciau că țăraniștii reușiseră să introducă în cele zece puncte prevederi care „lăsau porțile deschise pentru realizări surprinzătoare și primejdioase”. De altfel, atacurile lor împotriva lui C. Stere și N. Lupu continuau cu critici directe la adresa ideologiei și programului Partidului Țărănesc, ceea ce evidenția adevărata cauză a nemulțumirii exponenților dreptei.

Drept răspuns, ziarul țăranișt *Aurora* a luat apărarea celor doi lideri susținuți în același timp cu tărie doctrina și programul Partidului Țărănesc. Căci în tabăra țăraniștă, glasurile împotriva fuziunii se făceau tot mai simțite, din motive exact opuse celor ale „țakștilor”. Dr. N. Lupu mărturisea lui Al. Marghiloman, fost prim-ministru, președintele Partidului Conservator Progresist, că „nu e mulțumit” de proiectata unire a Partidului Țărănesc cu Partidul Național.

Cu prilejul discutării fuziunii de către organizațiile județene și provinciale țăraniște au ieșit de asemenea în evidență puternice divergențe. Astfel, câțiva frunțași ai partidului au declarat că nu primesc în organizația din județul Teleorman pe reprezentanți naționaliilor, marele proprietar A. Noica. Țăraniștii din județul Dolj au refuzat să colaboreze cu avocatul Murgășanu, care pledase în procesele marilor latifundiași împotriva țărănilor. În județul Ialomița, s-au adus serioase obiecții împotriva alegerii lui M. Cantacuzino — vicepreședinte al Partidului Național — în comitetul județean. Gruparea de stînga din Partidul Țărănesc a apreciat că liderii Partidului Național, în frunte cu Iuliu Maniu, nu erau animați de sentimente sincere democratice. La unul din

** În ceea ce privește atitudinea filogermănoasă a lui Stere și rămânerea lui în teritoriul ocupat, vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

congresele țărăniste regionale, citiva oratori s-au declarat contra fuziunii, pentru că în Partidul Național erau multe elemente care constituiau „o piedică împotriva promovării democrației”. În moțiunea votată, s-a apreciat că alegerea lui C. Stere în conducerea viitorului Partid Național Țărănesc constituia „o piatră de încercare a democratismului noului partid”. Întrunit la 21 iunie, Comitetul Central Executiv al Partidului Țărănesc a hotărât alegerea lui C. Stere ca al șaselea membru al Delegației Permanente și, prin aceasta, în conducerea provizorie a noului partid.

Comuniștii iau atitudine

În convingerea că interesele poporului ale democrației românești cereau realizarea unui bloc antiliberal, C.C. al P.C.R. a adresat Partidului Țărănesc, la 12 martie 1924, o propunere de colaborare pe baza unei platforme minimele: răsturnarea guvernului liberal; desființarea stării de asediu, a cenzurii și a tuturor îngrădirilor aduse dreptului de organizare și libertăților democratice; amnistia generală; formarea unui guvern muncitoresc-țărănesc. Acestui guvern i-ar fi revenit următoarele sarcini: exproprierea totală a pământurilor marilor proprietari și împărțirea lor gratuită la țărani; trecerea în proprietatea statului a marilor întreprinderi; salvagardarea independenței economice a țării prin împiedicarea acapărării bogățiilor ei de către capitaliștii străini; garantarea independenței politice a statului; consultarea poporului asupra formei de guvernământ ș.a. Analizînd cu atenție conținutul acestui document constatăm că el cuprindea revendicări esențiale ale maselor populare, interesate în democratizarea țării și în apărarea independenței și suveranității naționale a patriei.

Deși în programul Partidului Țărănesc erau înscrise unele din dezideratele formulate în propunerea C.C. al P.C.R., iar liderii țărăniști făcuseră numeroase declarații în favoarea alianței dintre muncitori și țărani, Delegația Permanentă a Partidului Țărănesc a respins propunerea comuniștilor, preferînd să se angajeze în tratative cu Partidul Național. După publicarea acordului în zece puncte semnat de Mihalache și Maniu, P.C.R. a apreciat că dacă fuziunea se va face, ea va fi rezultatul renunțării țărăniștilor la principiile esențiale din programul lor. De aceea, a cerut ca „muncitorii și țărani conștiinți din Partidul Țărănesc să împiedice ca intențiile conducătorilor țărăniști să se realizeze”.

În preajma zilei de 22 iunie 1924, partidul comunist a difuzat o broșură

prin care participanții la congresul Partidului Țărănesc erau îndemnați să nu voteze pentru fuziune, să nu admită nici un fel de concesi programatice, să alunge din conducerea partidului elementele trădătoare și să ceară „alianța strînsă cu frații lucrători de la oraș”.

Însuflețire unanimă sau somație ultimativă?

Congresul țărăniștilor s-a desfășurat în sala Amiciția din Capitală, sub președinția lui I. Mihalache. După ce a declarat că nu bate la ușa nimănui, C. Stere a anunțat că este gata să-și dea demisia din partid pentru ca „frunțașii să poată face fuziunea”. Dr. N. Lupu a replicat însă imediat că nu trebuie să se vorbească despre demisii, întrucît țărăniștii aveau nevoie mai mult ca oricînd de o deplină unitate de vederi.

După vii discuții, congresul a hotărît fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național pe baza principiilor cuprinse în cele zece puncte și a cerut naționalilor să lase țărăniștilor libertatea de a desemna șase persoane în conducerea provizorie a Partidului Național Țărănesc, întrucît nici ei nu se vor amesteca în alegerea celor șase ce reveneau Partidului Național. În cazul în care apelul nu ar găsi „răsunetul îndreptățit și așteptat”, congresul propunea să se renunțe la conducerea provizorie și să se treacă imediat la alegerea de jos în sus a Comitetului Central al Partidului Național Țărănesc.

Congresul Partidului Național s-a desfășurat în sala Transilvania din București, sub președinția lui Iuliu Maniu. În cuvîntul său, A. Vaida-Voievod și-a exprimat „regretul” că țărăniștii „propun astăzi 11 puncte”, adică și includerea lui C. Stere în conducerea provizorie a Partidului Național Țărănesc. „Noi sîntem oameni de cuvînt și de disciplină și așteptăm ca toți să fie astfel. De dragul unei persoane nu putem modifica sau adăuga nimic la punctele deja stabilite”, a încheiat el. Voicu Nițescu, care era, alături de Al. Vaida-Voievod, cel mai important exponent al grupării de dreapta din Partidul Național, l-a atacat direct și brutal pe C. Stere. Pînă la urmă, congresul naționalilor a adoptat o moțiune prin care admitea „în principiu cu însuflețire unanimă” fuziunea Partidului Național cu Partidul Țărănesc pe baza celor zece puncte. Constatînd însă că Partidul Țărănesc a făcut încercarea „de a schimba dintr-un punct de vedere personal cele stabilite de comun acord”, congresul declara că nu admite acele modificări; Comitetul Central primea autorizația ca,

atunci, și numai atunci cînd țărăniștii se vor „conforma stipulațiunilor stabilite”, să încheie fuziunea cu Partidul Țărănesc fără o nouă convocare a congresului.

Cel care au pus umărul

În grădina Luzana, congresiștii celor două partide au participat la o masă comună, cîstind nașterea Partidului Național Țărănesc. Bucuria era însă prematură, căci după cele două congrese nu s-a trecut la înfăptuirea în practică a fuziunii.

În urma unor repetate schimburi de scrisori cu Iuliu Maniu, Ion Mihalache a comunicat, la 1 iulie 1924, „cu durere în suflet”, hotărîrea Delegației Permanente de Partidului Țărănesc de a denunța fuziunea.

La 13 iulie 1924, Comitetul Central și parlamentarilor Partidului Național, intruniți la Cluj, au luat act „cu regret că conducerea Partidului Țărănesc a denunțat fuziunea” votată de cele două congrese la 22 iunie. În rezoluția adoptată se exprima cu ipocrizie speranța că conducerea Partidului Țărănesc va elimina „tot ce ne separă” și că se va putea realiza definitiv „concentrarea forțelor sincer democratice din țară”. După dezbateri furtunoase și contradictorii, la 23 august 1924, Comitetul Central Executiv al Partidului Țărănesc a ratificat hotărîrea Delegației Permanente de denunțare a fuziunii.

În acest eșec, finanța liberală a jucat un rol important; o gazetă țărăniștă aprecia că „fuziunea a fost spartă de către unii membri ai Partidului Național” plătiți de Constantin Călugăreanu — Porcu, lider al Partidului Național Liberal, cunoscut ca „sforac” și adesea utilizat de I.I.C. Brătianu pentru a torpila încercările de fuziune sau de colaborare între partidele din opoziție.

Pe diferite căi, liberalii au încercat să acrediteze ideea că, prin fuziunea cu țărăniștii (calificați ca „revoluționari periculoși”), naționalii se excludau singuri de la putere. Însuși regele Ferdinand a făcut „un semn”: suveranul și-a exprimat temerea că în viitorul partid „țărăniștii vor domina”; el a ținut să precizeze că „nu admite înlăturarea Constituției și a operei legislative liberale”, așa cum ar dori țărăniștii. Iuliu Maniu, foarte atent la sugestiile monarhului, aflînd că unindu-se cu țărăniștii nu va fi chemat la putere, n-a mai stăruit în realizarea fuziunii.

Ca atare, în 1924, divergențele ideologice și programatice între țărăniști și naționali nu au putut fi conciliate. Mica burghezie rurală — reprezentată de Partidul Țărănesc — nu era încă pregătită să capituleze complet în fața burgheziei

orășenești neliberale, ale cărei interese erau apărate cu dibăcie de Partidul Național. Așa stînd lucrurile, „cazul Stere” a slujit drept pretext pentru denunțarea fuziunii, în realitate fiind vorba despre orientarea viitorului partid. În condițiile în care se făcuseră mari concesii programatice, gruparea de stînga din Partidul Țărănesc a considerat includerea lui C. Stere în conducerea partidului fuzionat drept o garanție că noul partid nu va aluneca și mai mult spre dreapta, că măcar dezideratele democratice rămase în cele zece puncte vor fi înfăptuite. Realizarea fuziunii conform ultimatumului dat de liderii Partidului Național ar fi însemnat, după opinia lui T. Teodorescu-Braștă, „o penibilă renunțare” din partea țărăniștilor.

În vara anului 1924, stînga țărăniștă s-a dovedit suficient de puternică pentru a evita o pactizare cu naționalii. În același timp, tratativele purtate și acordul încheiat au evidențiat faptul că liderii Partidului Țărănesc erau înclinați să facă concesii ideologice și programatice pentru a ajunge la putere.

Ulterior, alunecînd tot mai spre dreapta, Partidul Țărănesc a fuzionat cu Partidul Național, sacrificîndu-l pe C. Stere. Crearea P.N.Ț., în octombrie 1926, a dus la formarea celui de-al doilea mare partid burghez, capabil să înfrunte Partidul Național Liberal prin păstrarea în program a unor deziderate democratice, care s-au dovedit însă, adesea, simple formule demagogice, menite să înșele buna credință a oamenilor muncii. Cîrînd după întemeierea sa, P.N.Ț. a început, în rîndul maselor, o vie agitație politică împotriva guvernului liberal, culminînd cu adunarea din mai 1928*, organizată la Alba Iulia. Ajuns la guvern în toamna aceluiași an, P.N.Ț. a promovat o politică nepopulară și antimuncitorească, a înfeudat țara capitalului străin, provocînd astfel o cruntă dezamăgire în rîndul celor care crezuseră în sinceritatea acestui partid.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. V, București, 1927; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939; O viață de om. *Așa cum a fost*, vol. III, București, 1932, și *Memorii*, vol. IV; C. Argetoianu, *Pentru cel de mîine*, în Arhiva C.C. al P.C.R.; Arhiva I.S.I.S.P.; Arhivele Statului, București; ziarele: *Aurora*, *Universul*, *România*, *Patria*, *Vitorul*, *Gazeta țărănului* (Timișoara), *Lupta socialistă* (Ploiești).

* Vezi *Magazin Istoric*, nr. 8/1970.

**Un prieten
slovac
al poporului
român:
GUSTAV
AUGUSTINI**

Doctor în istorie **LUCIAN BOIA**

La 10 august 1895 a avut loc la Budapesta un mare congres al popoarelor asuprite din Austro-Ungaria *. Au participat delegați ai românilor, slovacilor și sîrbilor. Printre numeroasele personalități prezente, în mod deosebit s-a remarcat un om care nu avea nici o funcție politică oficială, fiind doar interpret. Dar toți participanții și-au dat bine seama că interpretul a avut o contribuție deosebită la succesul lucrărilor. Aceasta a fost și părerea președintelui Partidului Național Român din Transilvania, Ioan Rațiu, care scria: „Dar dintre toți și toate mai mult a contribuit la realizarea înfrățirii Augustini...”

Cine era acest entuziast și activ militant al alianței popoarelor asuprite din cadrul monarhiei austro-ungare, în lupta lor pentru progres și libertate? Slovacul Gustav Augustini, gazetar de profesie, care lucra însă, nu la ziare slovace, ci românești. Era un orator strălucit. A stîrnit admirație și ușurința cu care se exprima în cele trei limbi în care vorbeau participanții la congres: română, slovacă și sîrbă. De fapt, cunoștea și ceha, rusa, germana, maghiara și franceza.

* S-a încheiat cu acest prilej o alianță politică româno-sîrbo-slovacă și s-a constituit un comitet de luptă împotriva politicii de asuprire a naționalităților din Austro-Ungaria — n.r.

19 pietre și o șapcă studentească

Gustav Augustini s-a născut la sfârșitul anului 1851, în orașul slovac Liptovský Svätý Mikuláš, la poalele Munților Tatra. Cei din aceste locuri sînt oameni cu un temperament aprins, entuziaști, prietenoși și veseli. Așa a fost și Augustini.

După ce și-a terminat în mod strălucit studiile medii, la un gimnaziu slovac, a plecat la Praga, pentru a se înscrie la universitate; purta cu el o scrisoare de recomandare către eruditul istoric František Palacký, pe care, atunci, nu-l cunoștea personal.

În acea vreme, Palacký se apropia de sfârșitul vieții și devenise pentru cehi mai mult decît un mare istoric, cronicar al vremurilor de glorie; era supranumit „tatăl patriei”. Contribuise la redemptarea spiritului național ceh, avînd un rol de seamă în revoluția de la 1848 din Imperiul habsburgic, a cărui federalizare pe baze naționale o ceruse. Dar numele lui Palacký avea nu numai pentru cehi o rezonanță deosebită. Istoricul și patriotul ceh fusese unul dintre promotorii ideii necesității ca între popoarele slave să se creeze strînse legături culturale și politice. Ideea își avea limitele ei; G. Augustini le va depăși, devenind un partizan al înfrățirii tuturor popoarelor, indiferent de origine și limbă.

Proaspătul student a urmat cursurile a două facultăți cu profil tehnic. Mijloacele materiale nu i-au permis, însă, să-și ducă studiile la bun sfârșit, și, în 1878, le-a întrerupt. În acei ani Gustav Augustini a aderat cu entuziasm la mișcarea națională cehă. Nici după ce, renunțînd la universitate, și-a asigurat traiul deschizînd un restaurant, n-a întrerupt legăturile cu studenții și intelectualii cehi.

În iunie 1881, la Praga, a avut loc o ciocnire între studenții cehi și germani, despre care jurnalele au publicat ample reportaje. Gustav Augustini a avut un anumit rol politic în aceste momente. Considerat principalul instigator, a fost arestat și judecat în luna următoare. Augustini a respins cu mult curaj învinuirile aduse. Dar acuizarea a adus „probe”: 19 pietre găsite asupra sa și, în plus, o șapcă studentească pe care o revendica un student din tabăra adversă, membru al societății „Austria”. În concluzie, a fost condamnat la patru luni închisoare, pe care le-a executat pînă la sfârșitul lunii noiembrie 1881. La începutul anului 1882, s-a angajat ca funcționar la Banca „Slavia” din Praga, lucrînd însă mai puțin aici și mai mult, ca reprezentant al băncii la Budapesta și în localitatea Martin din Slovacia.

Trecuseră anii, fusese student, negustor, funcționar, activarea pe tărîm politic, făcuse din toate cîte puțin dar, pînă la vîrsta

de 32 ani, nu realizase nimic important. Un om cu personalitatea sa nu putea suporta o asemenea situație. Și atunci s-a hotărît să ia totul de la început.

Ziarist pe malul Dimboviței

Spre sfârșitul anului 1883 a sosit la București și atunci a început perioada cea mai rodnică din viața sa. De ce a ales drept reședință capitala României nu este prea clar. Este drept, în București existau destul de mulți slovaci. În ianuarie 1884 se înființase chiar **Societatea Slovacă din București**. Se mai poate să-l fi atras pe Augustini renumele lui Gabriel Poloni, un slovac bogat stabilit pe malul Dimboviței, despre care se vorbea mult în Slovacia; acesta nu-și uitase compatrioții, întreținînd în continuare strînse legături și plătiind burse elevilor slovaci.

Timpe de aproape doi ani (din decembrie 1883, pînă în noiembrie 1885) a lucrat într-un magazin al lui Poloni. Este vremea cînd a învățat limba română, a citit lucrări privind istoria țării noastre și a început să observe viața politică românească.

Cînd a părăsit magazinul și-a ales o profesiune pe care nu o mai exercitase, dar în care va excela: ziaristica. A lucrat la două ziare bucureștene, editate în limba franceză: întîi la *l'Étoile roumaine* și apoi la *Express-Orient*, colaborînd însă asiduă și la presa slovacă.

Principala sa operă din această perioadă o constituie corespondențele publicate în presa slovacă; prin ele, România devenea cunoscută în Slovacia. Este prima contribuție a lui Augustini la apropierea între cele două popoare. Cel mai cunoscut reportaj se intitulează *Malý Paríž* („Micul Paris”) și a apărut în 1885, în revista slovacă *Slovenské Pohľady*. În cele 50 pagini, autorul a transmis cititorilor slovaci o mulțime de date despre București și, în general, despre români, despre limba, obiceiurile și istoria lor. Eroul principal al reportajului a rămas însă orașul cu viața sa culturală, cu monumentele și grădinile, cu hotelurile și restaurantele sale, un București a cărui imagine se asemănă cu cea lăsată de Constantin Bacalbașa în **Bucureștii de altădată**.

În perioada conflictelor din Balcani (1885-1886) Augustini a continuat să trimită corespondențe ziarelor slovac *Národné Noviny* și ceh *Národní Listy*, analizînd evenimentele la zi. N-a uitat să adauge în articolele sale informații privind limba, istoria și civilizația românilor. Tot în acest timp a făcut cunoștință cu diferiți oameni politici, printre care Take Ionescu și Grigore Brătianu, viitorul președinte al Ligii Culturale.

În vara anului 1888, ziarul *Express-Orient* l-a trimis corespondent în Siberia. Îi putem urmări activitatea acolo pînă la

sffrșitul anului, după care urmează o perioadă neclară din viața sa. Bănuim că și în anii următori a stat, în cea mai mare parte a timpului, la București, mergând însă și în Serbia și, poate, și în alte țări vecine.

„Nu-i așa că vom merge mină în mină?”

Știm sigur că în 1892 Gustav Augustini se afla în capitala României. Coresponzențele și scrisorile trimise în Slovacia vădese noua sa preocupare: situația românilor din Transilvania, unde aveau loc evenimente de mare importanță. De mai mulți ani (din 1887), românii transilvăneni pregăteau un memorandum despre situația nedreaptă în care se aflau și despre doleanțele lor*.

În anii 1892-1895, mișcarea memorandistă a cuprins masele largi ale românilor din Transilvania, avînd un ecou puternic și în România. Acțiunile lor curajoase au fost în același timp un imbold pentru lupta celorlalte popoare asuprite din monarhia austro-ungară. În septembrie 1892, Eugen Brote — vicepreședintele Partidului Național Român — a mers în Slovacia, în localitatea Martin și printre sîrbii din Austro-Ungaria, la Novi Sad. El a avut convorbiri cu conducătorii celor două popoare, stabilind acțiuni de luptă comune.

Este lesne de înțeles că Gustav Augustini a fost cuprins de entuziasm, atunci cînd acestei lupte i s-au alăturat și slovacii. Pare firească hotărîrea sa de a se stabili în Transilvania, unde se cimenta noua alianță. În octombrie, deci îndată după tratativele cu slovacii și sîrbii, E. Brote, venit la București, îi scrie lui Gr. Brătianu, președintele Ligii Culturale**, rugîndu-l să-i recomande o persoană cunoscutoare a limbilor naționalităților asuprite, care să-l ajute în acțiunea sa. Iată răspunsul acestuia, din 15 octombrie 1892: „Ideea dumitale de a stabili relațiuni cu celelalte naționalități mi se pare de o importanță capitală, de la a cărei realizare sperăm că se va folosi mult cauza ro-

mână. Primind scrisoarea dumitale, îndată am trimis după d. Augustini. E prea bucuros să vie, căci și la el, soarta națiunii sale e idealul pe care-l urmărește.”

Din ianuarie 1893, Gustav Augustini a început să lucreze la **Tribuna**, cel mai important organ de presă al Partidului Național Român***. Primul său articol s-a intitulat **Vocea unui slovac** (8 februarie 1893). „Alianța între slovaci și români — scria el — e nu numai firească, dar și imperios trebuincioasă, cu atît mai intimă, cu atît mai nedespărțită, cu cît amîndoi simțim că trebuia încheiată de mult. Români și slovaci! Nu-i așa că vom merge mină în mină?”

Prin scrisul său, Augustini a militat neobosit pentru ca alianța, al cărei început fusese făcut de E. Brote, dar care era încă departe de a fi realizată, să capete ființă. A continuat să trimită corespondențe și ziarului **Národné Noviny**, în care scria despre Transilvania și, în primul rînd, despre lupta neobosită pentru libertate a românilor din această provincie. În aceeași perioadă, Augustini a fost și secretar al lui I. Rațiu, președintele P.N.R., ocupîndu-se de aceleași probleme ale alianței naționalităților. A ținut legătura cu șefii Partidului Național Slovac (Pavel Mudroň, Samuel Daxner, Miloš Štefanovič) și cu cei ai partidelor sîrbe: liberal (Mihailo Polit-Desančić) și radical (Emil Gavrilac). El a contribuit mult, cu energia și entuziasmul său, la apropierea dintre conducătorii celor trei popoare, la grăbirea convocării congresului. Fără îndoială, congresul din 10 august 1895 a reprezentat împlinirea cea mai de seamă din viața patriotului slovac.

Pentru el, apropierea între popoare trebuia să se bazeze pe o cunoaștere temeinică, pe stabilirea unui climat de prietenie și încredere. La îndemnul său, organizațiile de femei din Slovacia și Transilvania au stabilit o strînsă legătură. O colaborare rodnică s-a realizat și în domeniul învățămîntului. A stăruit ca slovacii să învețe limba română și românii limba slovacă; el însuși a predat în Transilvania lecții de limba slovacă. Gimnaziile slovace fiind desființate, mai mulți tineri au venit din Slovacia în Transilvania pentru a studia, fie la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, fie la Sibiu, la Liceul evanghelic german. Augustini a ușurat mult contactele și pe acest teren. Prin-

* În mai 1892, o impunătoare delegație s-a prezentat la Viena cu *Memorandumul*, dar nu a fost primită de împăratul Francisc Iosif. Învinuiri pentru publicarea și răspîndirea documentului, 14 membri ai Comitetului central al Partidului Național Român au fost condamnați (în urma procesului de la Cluj din mai 1894) la închisoare pe diferite termene. Mai tîrziu, în septembrie 1895, sub presiunea opiniei publice, au fost grațiați — n.r.

** Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (mai pe scurt Liga Culturală) a fost înființată la București, în 1891; scopul ei era sprijinirea luptei naționale a românilor transilvăneni — n.r.

*** *Tribuna* — întemeiată de I. Slavici în 1884 — era editată de Institutul tipografic din Sibiu al cărui proprietar era E. Brote — n.r.

tre slovacii care au învățat la școli din Transilvania, în ultimul deceniu al secolului trecut, se numără și Milan Hodža, viitor om politic (prim ministru al Cehoslovaciei între 1935-1938) și Jan Botto, cunoscut ca poet sub numele de Ivan Krasko, autorul unora dintre cele mai bune traduceri ale poeziilor lui Eminescu.

De la Sibiu la Arad

La sfârșitul anului 1895 și începutul celui următor, în Partidul Național Român a izbucnit o gravă criză. Înfruntarea s-a petrecut între susținătorii a două linii tactice diferite: pasivismul (linia oficială a partidului, prin care se preconiza neparticiparea la viața politică a statului)* și activismul (care, dimpotrivă, cerea participarea la alegeri și la viața parlamentară; această linie tactică se va impune tot mai mult). E. Brote, refugiat la București din octombrie 1893, se afla în fruntea curentului „activist”, în timp ce I. Rațiu și vicepreședintele Gh. Pop de Băsești, rămneau pe poziții „pasiviste”. În acest conflict, G. Augustini a luat partea lui I. Rațiu, continuând să lucreze la **Tribuna**, care trecuse din mână lui E. Brote în cea a președintelui P.N.R. Această situație, ca și o serie de frământări în rândul naționalităților slovacă și sârbă, au frânat activitatea alianței abia realizate. Lui Augustini, care își consacrase viața acestei alianțe, discuțiile privind stabilirea unei linii tactice unitare trebuie să-i fi pricinuit destulă mîhnire. Avînd în vedere și unele neînțelegeri cu cei din jurul lui I. Rațiu, pare explicabilă hotărîrea de a-și da demisia de la **Tribuna**, în iunie 1897, și de a părăsi Sibiu. Cea mai importantă etapă din viața sa lua astfel sfîrșit.

La finele anului 1896, sub redacția lui I. Russu-Șirianu „activiștii” întemeiaseră la Arad un nou organ de presă: **Tribuna poporului**. Augustini a fost invitat să lucreze aici, dar momentan nu s-a putut hotărî. S-a reîntors în Slovacia, unde a editat o gazetă proprie: **Slovenske Listy** pe care, după apariția primelor numere, a părăsit-o. A plecat la Budapesta; doare ca, din capitala Ungariei, să devină corespondent al mai multor ziare. A renunțat și la acest plan. S-a adresat atunci lui Aurel Mureșianu, directorul **Gazetei**

Transilvaniei, care apărea la Brașov, solicitîndu-i, fără succes însă, un post de redactor. În sfîrșit, dîndu-și seama că „activismul” era o tactică mult mai realistă, a acceptat propunerea arădenilor, stabilîndu-se la Arad, ca redactor la **Tribuna poporului**, în aprilie 1898.

Odată ezitarea înfrîntă, Augustini a reînceput lucrul cu hărnicia și entuziasmul său obișnuit. Cînd Russu-Șirianu era plecat (stătea în fiecare an cîteva luni în România), scria singur tot ziarul. La 7 iunie 1898 îi comunica unui prieten din Slovacia: „Sînt aici de la 8 aprilie. Cam la o săptămînă după sosirea mea, primul redactor al **Tribunei poporului**, Russu-Șirianu, a plecat în România: am rămas deci singur, adică scriu și corectez la întreaga gazetă... Lucrez în redacție de la 6^{1/2} dimineața, pînă la 12^{1/2} la prînz și de la 2^{1/2} la 6^{1/2} după amiază”.

Activitatea sa a contribuit mult la afirmarea noului organ de presă, care în cîteva ani — odată cu dezvoltarea curentului „activist” — va deveni cea mai importantă gazetă din Transilvania, luînd locul **Tribunei** din Sibiu. Principalul efort și l-a îndreptat spre promovarea alianței naționalităților, dar cu mai puțin succes ca înainte. N-a trăit destul, pentru a vedea criza depășită și colaborarea reluată, printre altele chiar în Parlamentul din Budapesta, în cadrul căruia, în 1905, s-a înființat un club al deputaților români, slovaci și sîrbi.

Fiînd suferind de mai mulți ani, încă din vremea cînd lucra la Sibiu și înspăimîntat, probabil, de evoluția bolii, la 14 februarie 1900 s-a sinucis. În camera lui s-a găsit o scrisoare adresată lui Vasile Mangra, unul dintre conducătorii mișcării naționale române de la Arad. „Boala mea — scria el — în stadiul în care mă aflui, este, cred, incurabilă; dar să fie chiar curabilă, ar cere o așa cură specială și îndelungată, încît aș cădea ori și cum spre sarcină grea... Cu mult regret mă hotărîsc la pasul fatal, deoarece, dacă aș fi sănătos și în puțină de a lucra, aș avea încă multe de îndeplinit; cu regret attît mai mare fiindcă-mi stă mai limpede ca nici cînd pînă acum în viață-mi, dezvoltarea evenimentelor într-un viitor relativ apropiat; vîd cu siguranță biruința cauzei drepte naționale a fiecăruia... Vă rog pe toți, și în special pe D-ta, să mă îngropați după «legea românească», să-mi faceți un locșor în cimitirul românesc...”

A fost înmormîntat la Arad, după dorința lui.

* Prin aceasta nu trebuie înțeleasă o pasivitate în înțelesul curent al acestui cuvînt, ci o declarație de neacceptare a dualismului, un protest contra anexării Transilvaniei la Ungaria, o obstrucție prin neparticipare la viața politică a Ungariei — n.r.

De la relații cordiale la exterminare reciprocă

CAROL II ȘI GARDA DE FIER

Dr. FLOREA NEDELCU

De la 30 decembrie 1933, data la care o bandă de legionari îl asasinase pe I.G. Duca, fostul prim ministru liberal* — adversar al camarilei regale și al tendinței lui Carol II de a-și instaura dictatura personală — trecuse mai puțin de un an. Subliniind bunăvoința manifestată de rege față de inițiatorii și organizatorii asasinatului de la Sinaia, atît în timpul procesului intentat criminalilor cît și după aceea, teoreticianul legionar Drageș Protopopescu arăta: „Noi, gardiștii sîntem profund recunoscători Regelui că a supravegheat ca cercetările justiției militare să se facă în cea mai strictă legalitate. Am lăsat din închisoare** cu două sentimente întărite: adînc devotament pentru Rege și încredere în armată. Am vrea ca Majestatea Sa să știe că tineretul [...] care ascultă de lozincă Gărzii îl stă necondiționat la dispoziție. Mai mult încă, noi toți sîntem de părere să punem forța națională a tineretului la dispoziția Suveranului, care s-o utilizeze cum va crede de cuviință. De altfel, Nichifor Crăinic a transmis Majestății Sale Regelui un memoriu în care îi comunica același lucru”.

Declarația stabilea fără echivoc stadiul relațiilor, la acea dată (1934), dintre gardiști și rege. „Bunăvoinței” suveranului — cu alte cuvinte atitudinii de toleranță și încurajare manifestată de acesta —, legionarii îi răspundeau printr-un act de credință necondiționată, oferindu-se ca masă de manevră nu numai împotriva mișcării muncitorești ci și a regimului parlamentar-constituțional burghez.

Încă de la instalarea pe tronul României, în iunie 1930, Carol II a urmărit cu perseverență dictatura personală***. În acest scop, a grupat în jurul său o camarilă numeroasă recrutată din politicieni militari, oameni de afaceri, ziaristi, scriitori — în majoritate indivizi deosebit de abili și avizi de putere și bani. Gruparea carlistă a tolerat și stimulat organizațiile de extremă dreaptă printre care și Garda de fier, apreciindu-le ca o rezervă utilă în instaurarea dictaturii monarhiste. Pînă atunci mișcare obscură în viața politică a țării, Garda se remarcase doar prin practicile teroriste și agresivitatea cu care acționa și care o făceau susceptibilă de a deveni o unealtă împotriva forțelor democratice, în primul rînd împotriva Partidului Comunist Român. De altfel, gardiștii declarau deschis: „Legionarul este împotriva comunistului și va lupta din toate puterile lui pentru ca, oriunde se va afla, acest comunist să fie demascat și răpus”. Cercurile politice reacționare, în frunte cu regele, au avut o atitudine tolerantă față de gardiști, permițînd acțiunile teroriste ale acestora împotriva unor personalități progresiste (Emil Socor) și chiar a unor frunțași ai partidelor politice burgheze (Constantin Angelescu). Mai mult decît atît, camarila l-a „cooptat” în rîndurile sale pe Nae Ionescu, propovăduitorul gardismului care cerea, pe atunci, trecerea rapidă și prin mijloace violente la instaurarea dictaturii regale. În același timp, unii susținători ai planurilor lui Carol, ca Al. Vaida-Voievod, C. Argetoianu și alții, se întreceau în a se considera „nași”, sprijinitorii sau simpatizanții legionarismului****.

Așadar, între 1930-1934, raporturile dintre mișcarea legionară și gruparea carlistă evoluaseră pe linia unei cochetării reciproce — mai mult sau mai puțin declarate — fiecare dintre cele două tabere încercînd să tragă cît mai multe foloase din această cîrdășie.

* Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1967.

** D. Protopopescu vorbea la figurat, el neincluzîndu-se printre cei închiși după atentat.

*** Vezi Magazin Istorie, nr. 5/1968.

**** În privința sprijinului acordat de diferiți politicieni mișcării legionare, vezi Magazin Istorie, nr. 1/1971.

Monarhul: pompoane, fireturi, paftale, man-
tie albă, armăsar așisderea, un prim ministru la
picioare...

Strinse legături cu Gestapoul

Instaurarea regimului nazist în Germania, în ianuarie 1933, a dus la intensificarea ofensivei fascismului pe plan internațional. În scopul subordonării vieții politice a țărilor vizate a fi ulterior aservite sau cotoprite, Berlinul a trecut la sprijinirea efectivă a mișcărilor extreme de dreapta pentru a le transforma în agenturi ale celui de-al III-lea Reich. Între ele s-a încadrat tot mai activ și Garda de fier, care a stabilit, începând din 1934, relații strinse cu Gestapoul. Avînd garantat sprijinul financiar și ideologic al Germaniei hitleriste, Garda de fier a început să se debaraseze de tutela politică a altor grupări, nutrind ideea preluării puterii numai pentru sine. Noua orientare a mai fost determinată și de neîncrederea, mergînd pînă la ostilitate, a hitleriştilor față de Carol II, provocată

— printre altele — de legăturile politice și economice ale regelui cu cercurile capitaliste anglo-franceze și cu sprijinitorii lor autohtoni. În aceste condiții, raporturile amicale de pînă atunci, bazate însă pe subordonarea Gărzii față de carliști, au fost înlocuite, treptat, cu alte relații mai puțin cordiale.

Desigur, și pînă la acea dată, lozincile demagogice și diversioniste enunțate de Garda de fier: „lichidarea diferențelor sociale”, „egalitatea”, promisiunea că, odată ajunsă la putere, „va desființa moșierimea și burghezia”, nu fuseseră de natură să placă cercurilor carliste. La început, acestea le considerau însă ca pe simple sloganuri politicianiste, bune în încercarea de a provoca confuzie în rîndul unor oameni prea încrezători, la fel ca și naționalismul șovin și antisemitismul, arme cunoscute în arsenalul tuturor grupărilor de extremă dreaptă din acei ani.

Orientarea din ce în ce mai evidentă către Germania nazistă, îndepărtarea treptată de cercurile Palatului și încercarea de „autonomie”, mergînd chiar pînă la atacurile contra camarilei, toate aceste noi elemente l-au indispus profund pe Carol II. Nedorînd să împartă cu nimeni puterea, cu atît mai puțin s-o cedeze altora, monarhul a început să privească cu alți ochi gruparea fascistă, a cărei ridicare ar fi putut să-i fie fatală. Noua conjunctură a fost sesizată de ziarul democrat **Lupta** din 14 martie 1934, care se întreba: „Are însă Regele nostru interesul să adere la instaurarea dictaturii? Unde există regim dictatorial, monarhismul dispare.

...și muncitorii, pentru care pînă și plinea a
devenit un articol de lux: grevă la Fabrica de
încălțăminte „Talpa” (București, 1936)

Oare în Italia se mai cunoaște altă autoritate decât cea a lui Mussolini?"

Nu, Carol II nu dorea o altă dictatură decât a lui însuși. Deși Garda de fier era o organizație politică încă slabă, neavând suficientă forță pentru acaparea puterii, ea constituia pentru camarilă un pericol prin ceea ce tindea să devină. Pentru anihilarea acestei eventualități, deși au continuat să mențină relații cu legionarii și în cursul anilor 1935-1936, cercurile carliste au ajutat la crearea unor grupări politice profasciste însă de orientare monarhistă (Frontul Românesc, Partidul Național-Creștin) și au sprijinit desprinderea unor dizidenți gardiști (M. Stelescu, Gh. Beza, Eugeniu Georgiu). Se căuta astfel, a se împiedica orientarea întregii extreme drepte către Garda de fier. Revelatoare este declarația lui Nichifor Crainic, principalul executor al sugestiilor regelui în vederea înființării Partidului Național-Creștin: „Am gândit acest partid ca singura forță ce se putea opune atunci Gărzii de fier în ascensiune fioroasă. Cinci luni am activat, organizându-l în calitate de vicepreședinte”.

Carliștii au luat și alte măsuri în acest sens. Astfel, pentru restrângerea influenței gardiste în sinul tineretului au apărut unele organizații obligatorii — ca de pildă străjeria — bazate pe cultul față de monarhie și unele împrumuturi de la organizațiile similare din Germania și Italia. Schimbări importante au avut loc chiar în componența camarilei, elementele prolegionare (Nae Ionescu, Puiu Dumitrescu, C. Argetoianu) fiind excluse. În același timp, regele a strâns legăturile cu unele elemente procarliste din guver-

nul liberal aflat la putere: Gh. Tătărăscu, I. Incuț, Valer Pop, R. Franasovici.

Încă în cursul anului 1935, între legionari și carliști au apărut unele dispute publice. O conferință a fruntașului gardist Nae Ionescu, devenit adversar al lui Carol, a fost interzisă în februarie 1935. Legionarii au organizat cu acel prilej o manifestație de protest, împrăștiată de armată; ciocnirile s-au soldat cu răniți de ambele părți. În același an, gardiștii au sprijinit acțiunea anticarlistă a doctorului Gerota*, care atacase monarhia, considerând-o „un regim de rușine”, și îndemnase la instaurarea unei republici de tip fascist. După arestarea lui Gerota, legionarii au manifestat pentru eliberarea sa. O serie de fruntași legionari (Traian Cotigă, Gheorghe Furdul, Alexandru Cantacuzino etc.) au lansat manifestații în care condamnau pe unii dintre membrii camarilei, taxându-i drept „viermi”.

Cauzele acestei reacții reies evidente dintr-o discuție care a avut loc între Traian Cotigă și Constantin Argetoianu pe tema schimbării atitudinii gardiștilor față de Carol II. Fruntașul legionar arăta că „în Garda de fier starea sufletească s-a schimbat mult [...], încurajarea mișcărilor artificiale de tineret ca străjerismul și alte bazaconii inventate de generalul Manolescu și plătite de poliție au slăbit [și] mai mult simpatiile tineretului gardist față de rege”.

O sută de pistoale pentru Elena Lupescu

Garda de fier rămânea totuși o organizație politică fără bază de masă, antipopulară prin dezmațul diversionist și metodele teroriste care o caracterizau. Ca urmare a schimbării cursului relațiilor cu Coroana, gardiștii au încercat să-și găsească aliați în rîndul adversarilor camarilei și ai guvernului tătărăscian. În acest scop, au stabilit contacte cu Iuliu Maniu** și Gheorghe Brătianu care, la rîndul lor, doreau să utilizeze mișcarea legionară în scopuri politicianiste proprii. Într-o notă confidențială din 14 octombrie 1935, Ion Sîn-Giorgiu, membru al P.N.L.-georgist, agent al Casei Regale în rîndul partidelor burgheze, îl informa pe Carol despre încheierea unei înțelegeri între I. Maniu, Gh. Brătianu și Nae Ionescu, acord ce stipula, printre altele,

* Dr. Gerota era membru în conducerea unei grupări politice de dreapta, care se intitula Partidul Poporului.

** În 1933-1937, I. Maniu n-a mai fost președintele P.N.T., locul său fiind luat de Al. Văduvoed și apoi de I. Mahalache. În această perioadă, Maniu a fost membru în conducerea centrală a P.N.T.

scoaterea de către fruntașul legionar a unei publicații care să atace pe Carol și camarila sa. În aceeași notă, Ion Sin-Giorgiu preciza că, la acea vreme, Nae Ionescu întreținea legături foarte strinse cu ceilalți doi oameni politici.

Stabilind contacte cu Maniu și adoptînd o linie comună cu acesta în atacarea „forțelor ascunse”, în noiembrie 1935, Codreanu atrăgea atenția mișcării legionare să privească cu rezervele cuvenite criticile adresate de Partidul Național-Creștin fruntașului național-tărănist: „M-am simțit umilit cînd pe pagina 1 [a unui număr din **Porunca vremii** — organul Partidului Național-Creștin — n.a.] eram lăudat eu sau noi, iar pe ultima insultat d-l Iuliu Maniu”.

Comentînd circulara legionară din care am citat, C. Argetoianu nota la 27 noiembrie 1935: „Cele reproduce mai sus arată o serioasă evoluție a Gărzii de fier spre programul lui Maniu și o îndepărtare de rege și de entourageul său. Ele confirmă cele notate aci cu prilejul vizitei lui Cotigă și cele spuse lui Pangal de Nae Ionescu, care, întrebînd despre progresele propagandei Gărzii în Ardeal, i-a răspuns: «Tot ce merge cu Maniu, merge și cu noi»”. „Congresul” studenților legionari de la Tirgu Mureș, din 3 aprilie 1936, avea să aducă noi elemente — de astădată mult mai concrete — în conflictul dintre Gardă și cercurile politice carliste. Încurajată de succesul Germaniei hitleriste, care în martie 1936 ocupase zona demilitarizată a Renaniei fără ca Franța și Anglia să reacționeze cîtui de puțin energic, Garda de fier a proclamat asasinatul drept armă politică hotărîtoare. Referindu-se la aceste acțiuni, un document al P.C.R. din 12 aprilie 1936 arăta: „Cu înțelegă uimitoare se precipită evenimentele grav amenințătoare pentru țara noastră. Provocației nesăbuite de război a Germaniei hitleriste i-au urmat loviturile interne a căror inspirație nu este mai puțin hitleristă”.

În ciuda ajutorului material primit de la rege*, care încă nu-și pierduse speranța utilizării legionarilor în scopul instaurării dictaturii personale, „congresul” de la Tirgu Mureș a hotărît condamnarea la moarte a principalilor săi adversari, printre care figurau și unii membri ai camarilei, în frunte cu Elena Lupescu și Gabriel Marinescu. Încercarea regelui de a intra în legătură, imediat după „congres”, cu conducătorii legionari a fost respinsă de aceștia. Totuși, ruptura dintre Carol și legionari nu s-a produs încă. Era evidentă, însă, o continuă deteriorare a rela-

țiilor dintre cele două tabere. Urmărind să paralizeze aparatul de stat și să întimideze camarila prin teroare, gardiștii au trecut și la alte măsuri: crearea și înarmarea „echipelor morții”, însărcinarea cu executarea proscrisilor, lansarea unor zvonuri privind legăturile Gărzii de fier cu armata etc.

Răspîndirea unor manifeste legionare clandestine, care cereau suprimarea Elenei Lupescu, amanta regelui, a neliniștit și mai mult camarila. Acțiunea gardiștilor a avut un ecou favorabil și în cercurile maniste. Generalul Cihoschi, membru marcant al grupării maniste, arăta cu acest prilej lui Gh. Furdui că Maniu avea toată admirația față de Garda de fier, și că împușcarea Elenei Lupescu ar fi constituit un gest simbolic, care avea să situeze mișcarea legionară „în fruntea tuturor, ca una din cele mai morale”. La acest îndemn, fruntașul legionar declara: „Domnule general, sînt pentru ea o sută de pistoale și foarte buni trăgători, dar n-a venit momentul oportun ca această doamnă să fie împușcată, însă ceasul nu este departe”.

Arătînd că amenințările legionarilor îi dăduseră serios de gîndit lui Carol, făcîndu-l să reflecteze la instaurarea unui guvern militar, capabil să-i garanteze siguranța personală, M. Moruzov — șeful Serviciului secret de informații — releva: „Regele a fost impresionat de actul gardiștilor; n-a crezut pînă acum în amenințările acestui tineret pe care socotea că-l poate utiliza în serviciul popularității sale. Acum vede că are a face cu adevărați teroriști și, cum știe că mai sînt echipe organizate în vederea suprimării și a altor persoane, printre care una ce-i stă foarte aproape (e vorba de Elena Lupescu — n.n.) — a băgat-o pe minecă”.

Camarila contraatacă

Încă de la începutul anului 1937, „un an de luptă și sacrificii”, cum îl proclamase C.Z. Codreanu, legionarii au trecut la ofensiva deschisă împotriva camarilei. La mijlocul lunii februarie, Garda de fier a organizat funeraliile celor două căpetenii, Ion Moța și Vasile Marin, morți în tabăra fascistă din războiul civil spaniol. După o staționare la Berlin, unde cortegiul mortuar a fost salutată de autoritățile hitleriste, de delegați ai fasciilor italiene și falangelor spaniole, procesiunea funebă a intrat în țară, urmînd — cu scop vădit propagandistic — un itinerar care a străbătut majoritatea provinciilor românești.

În Capitală, în ciuda stării de asediu care interzicea manifestațiile politice, procesiunea s-a transformat într-o demonstrație menită să simbolizeze agresivitatea Gărzii de fier. Încălcînd grosolan toate

* Cu cîteva zile înainte de congres, Gh. Furdui, conducătorul studenților legionari, a primit din partea regelui suma de 100 000 lei. Pe de altă parte, Ministerul de Interne (la guvern erau liberalii), prin Ion Inuleț și Eugen Titeanu, a alocat fonduri importante în scopul transportării și întreprinderii delegațiilor la congres.

regulile de conduită diplomatice, ministrii Germaniei hitleriste și Italiei fasciste la București și-au exprimat în mod oficial solidaritatea cu legionarii, defilând, alături de conducătorii Gărzii, în fruntea convoiului mortuar. Organizatorii manifestației nu numai că au ignorat dispozițiile guvernamentale dar, acolo unde organele poliției au încercat să se interpună, legionarii le-au răspuns cu acte de violență. În cadrul altor provocări la adresa guvernului Tătărească și a camarilei, conducerea Gărzii de fier a „promovat” pe asasinii lui Duca în Senatul legionar, forul suprem al acestei organizații; o formație înarmată de gardiști a pătruns în incinta închisorii Văcărești și a decorat cu ordinul „merite legionare” pe ucigașii lui M. Stelescu*. Concomitent, speculând adversitatea maselor față de regimul corupt al lui Carol, gardiștii și-au intensificat atacurile împotriva regelui și camarilei. Eliberat de concurența unor frun-

tași legionari (M. Stelescu și I. Moța**) care îl împiedicau într-o confruntare directă cu regele, Codreanu a declanșat în mod deliberat o criză acută în relațiile dintre Carol și Gardă.

Totuși, în februarie 1937, regele a încercat din nou să-și subordoneze mișcarea legionară, propunând, într-o discuție avută cu Codreanu, ca acesta să-i cedeze conducerea Gărzii. Lovindu-se de un refuz, devenea tot mai clar că monarhul nu mai putea folosi pe gardiști ca masă de manevră în combinațiile sale politice; mai mult, dacă nu prin ponderea politică, oricum, prin metodele teroriste, aceștia puteau deveni periculoși. Carol s-a hotărât, așadar, să treacă la măsuri drastice de combatere a activității Gărzii. Situația creată i-a permis să îngusteze și mai mult aria libertăților democratice, să facă un pas înainte pentru instaurarea dictaturii

** Este interesant de remarcat faptul că C.Z. Codreanu a trimis în războiul civil din Spania principalele căpetenii legionare: generalul Zizi Cantacuzino-Grănicerul, președintele partidului Total Pentru Tară, (denumirea oficială a Gărzii de fier), Ion Moța — comandant al corpului legionar „Buna Vestire”, Ion Dumitrescu-Borsa, secretarul general al partidului legionar, Vasile Marin, Bănică Dobre, Nicolae Totu. În ceea ce îl privește pe Moța, apreciat ca personalitatea legionară cea mai reprezentativă alături de Codreanu, acesta se pronunțase pentru întreținerea de bune relații cu Carol, spunând textual: „Noi nu vrem să ne atingem de persoana regelui”. În octombrie 1937, după moartea lui Cantacuzino-Grănicerul, Codreanu a preluat controlul total asupra legăturilor mișcării legionare cu regele și guvernul.

* Mihail Stelescu, adjunct al lui Codreanu, s-a desprins de Garda de fier în 1935. Adept al fascismului italian, Stelescu a luat poziție împotriva lui Codreanu. El a fost ucis de o bandă de legionari, la 16 iulie 1936, pe când se afla internat la spitalul Brincovenesc.

Doi adversari, un singur salut: Horia Sima, locotenentul și urmașul lui Codreanu...

...și generalul Manolescu, căruia Carol i-a încredințat organizarea străjeriei

regale. După încercări nereușite de a forma guverne de mină forte în frunte cu Al. Vaida-Voievod, mareșalul Averescu sau Armand Călinescu, Carol s-a oprit la varianta remanierii la 23 februarie 1937 a guvernului Tătărescu. Acțiunea a avut ca principal element includerea în noul cabinet a prefectului Poliției Capitalei, Gabriel Marinescu, membru marcant al camarilei trecut de gardiști pe listele morții cu un an mai înainte. Ca ministru, Gabriel Marinescu a preluat, pe lângă conducerea Poliției pe cea a Jandarmeriei și Siguranței Statului. La 1 martie 1937, Armand Călinescu nota: „Lungă întrevedere cu Gabriel Marinescu la mine acasă. Tătărescu a avut inițiativa numirii lui [Gabriel Marinescu] în guvern. [Acesta] nu a acceptat decât după ce regele l-a convins și el. Gabriel îi făcuse un raport de vineri. Când s-a întors regele în București, duminică, l-a chemat de dimineață și i-a spus că s-a convins de primejdia Gărzii de fier și de necesitatea represiunii. Gabriel i-a spus lui Tătărescu că primește numai cu condiția de a i se aproba planul de lucru. El nu merge la Parlament, nu merge nici la consiliul decît spre a i se da aprobarea. Apoi să fie lăsat să lucreze liber. S-a primit propunerea. Are de gînd să suprimе pe Codreanu și vreo 30 gardiști principali. Și-a format echipa de 200 puscăriși cu care va da lovitura într-o noapte. E convins că dacă nu-i suprimă el pe ei, vor cădea el și regele apoi victime [...] Gabriel i-a spus regelui că ceea ce putea odată vindeca cu o cataplasma, acum va trebui tratat cu bisturiu!”.

Hotărârile regelui și camarilei coincideau cu inițiativa unor cercuri politice burgheze amenințate de legionari. Nu trebuie uitat faptul că, în același timp, opinia publică democrată, în rîndurile căreia cuvîntul partidului comunist avea un răsădit din ce în ce mai puternic, cerea măsuri hotărîte împotriva gardiștilor. În această situație, guvernul tătărescian a acționat mai ferm stabilind: condamnarea la muncă silnică pe viață a asasinilor lui Stelescu, ca și alte pedepse pentru gardiști implicați în actele huliganice de la „congresul” studentesc legionar din aprilie 1936 și din februarie-martie 1937, prelungirea stării de asediu, somarea forurilor bisericești de a interzice propaganda legionară în lăcașurile de cult etc.

Printre aceste măsuri s-a înscris și expulzarea peste graniță a prințului Nicolae, acuzat de simpatie față de mișcarea legionară*.

* Considerînd că se poate servi de Garda de fier în disputa cu Carol, prințul Nicolae a stabilit o strînsă legătură cu mișcarea legionară căreia i-a furnizat terenuri, fonduri și materiale de construcție pentru organizarea unei „tabere de muncă”. Pe de altă parte, gardiștii, în conflict din ce în ce mai deschis cu Carol, au acreditat ideea utilizării monarhiei prin proclamarea unei regențe.

Lovitura de stat

Isolat politiceste Codreanu a intensificat contactele cu Iuliu Maniu și Gheorghe Brătianu. La 11 martie, i-a solicitat o întîlnire lui Zaharia Boilă, unul dintre intimii lui Maniu. În discuția cu acesta, fruntașul legionar s-a angajat să revină asupra „condamnării la moarte” a lui I. Mihalache, N. Titulescu, V. Madgearu ș.a. În același timp, Codreanu a menționat existența unui presupus testament politic prin care recomanda Gărzii ca, în cazul în care va muri răpus de mîna camarilei, legionarii să treacă sub ordinele lui Maniu. În continuare, el a solicitat încheierea unei înțelegeri sub forma unui bloc, avînd ca obiectiv lupta împotriva lui Carol și a planurilor acestuia de instaurare a dictaturii regale.

Prin intermediul lui Mihai Antonescu, în acea vreme fruntaș al P.N.L.-georgist, Codreanu a avut o întrevedere cu Gh. Brătianu, la 22 aprilie 1937, cînd au stabilit un program comun de acțiune bazat pe poziția similară de simpatie pe care ambele grupări o aveau față de Germania hitleristă.

La 17 mai 1937, C. Argetoianu nota pe marginea unei discuții avute cu căpetenia legionarilor: „C.Z. Codreanu a arătat că un lucru e sigur: un abis s-a creat între rege și legionari și de azi înainte Majestatea Sa nu mai poate conta nici pe Gardă, nici pe dînsul [Corneliu] Zelea Codreanu. E chiar foarte probabil că, în curînd, dînsul va lua atitudine pe față contra regelui”.

Alianța dintre C.Z. Codreanu, Iuliu Maniu și Gh. Brătianu s-a oficializat la 25 noiembrie 1937, prin încheierea „pactului de neagresiune electorală”**.

Alegerile parlamentare din decembrie 1937, soldate cu înfrîngerea și demisia guvernului tătărescian procarlist, au constituit un succes al adversarilor dictaturii regale, dar și un semnal al creșterii influenței mișcării legionare în viața politică a țării. Uzdul de o demagogie deșăntată, profitînd de slăbiciunile partidelor politice burgheze, avînd sprijinul cercurilor naziste și beneficiînd de o serie de formații paramilitare, Garda de fier a emis public pretenția de a prelua puterea în stat.

La 10 februarie 1938, Carol II a instaurat dictatura regală. Actul acesta a marcat

condus de Nicolae, sprijinit de un guvern legionar. În aprilie 1937, după hotărîrea Consiliului de Coroană privind expulzarea lui Nicolae, Garda a organizat manifestații de solidaritate cu acesta. La 13 aprilie 1937, C.Z. Codreanu, convocînd pe reprezentanții cîtorva ziare, a dat publicității o declarație prin care proclama desăvîrșită lupta dintre Gardă și Carol. Fruntașul legionar își încheia peroranta cu următoarele cuvinte: „Trăiască prințul Nicolae”.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1970.

o adâncire a conținutului reacționar al regimului burghez. Instaurarea dictaturii făcuse de către cercurile oligarhice în frunte cu Carol II a urmărit, în primul rând, închiderea acelor canale existente în sistemul parlamentar prin care masele puteau influența oarecum viața politică. Lovitura de stat carlistă a fost urmarea schimbărilor survenite în baza economică precum și a cursului tot mai reacționar al politicii interne, imprimat de clasele dominante în perioada dintre cele două războaie mondiale. Actul de la 10 februarie 1938 își are motivațiile sale profunde în tendința cercurilor reacționare carliste de lichidare a libertăților democratice și a regimului parlamentar-constituțional precum și în contradicțiile din sinul claselor exploataatoare, în special între cercurile politice proanglo-franceze și cele de extremă dreaptă, prohitleriste, al căror reprezentant era Garda de fier. Instaurarea dictaturii fasciste a Gărzii de fier era însă în contradicție cu interesele principalelor cercuri politice ale claselor exploataatoare, deoarece un asemenea regim le-ar

fi subminat propriile lor poziții și ar fi pus în pericol însăși existența statului*. Amenințarea gardistă a creat astfel un moment psihologic favorabil urgentării înfăptuirii planului de instaurare a dictaturii carliste.

De aci înainte, relațiile dintre legionari și Carol au intrat în etapa luptei deschise, care s-a soldat cu acțiuni represive reciproce.

„Plăcintă mare“ — cu explozive

Anexarea Austriei de către trupele hitleriste la jumătatea lunii martie 1938 a constituit un nou stimul pentru gardiști. C.Z. Codreanu a trimis o telegramă personală de felicitare lui Hitler. Urmind indicațiile Berlinului, legionarii și-au intensificat considerabil, în cursul anilor 1938-1939, acțiunea criminală, antinațională în scopul dezorganizării vieții sociale și economice, pentru slăbirea țării în fața invaziei pe care o pregătea imperialismul hitlerist.

Procesul intentat lui C.Z. Codreanu în mai 1938** a scos la iveală numeroase documente care atestau activitatea acestuia ca agent și spion în slujba Germaniei hitleriste. Într-o telegramă expediată de Fabricius, ministrul Germaniei la București, la 22 mai 1938, Ministerului de Externe al Reichului se spunea: „Ministrul Afacerilor Străine, Comnen, care mi-a vorbit despre Garda de fier, mi-a spus că printre documentele descoperite, numeroase sînt cele de unde rezultă înțelegerea tainică între Garda de fier și organisme ale partidului [e vorba de partidul nazist — n.a.] Guvernul român vrea, pe cît posibil, să nu le folosească la proces. Cînd i-am obiectat că este vorba, fără îndoială, de documente mai vechi, care nu puteau avea altă semnificație decît cea a unei corespondențe curente între oameni politici, el mi-a răspuns că ele conțin mai mult. În prezent, sosesc încă scrisori [din Germania] și el mi-a cerut să folosesc influența mea pentru ca aceasta să înceteze“.

Dintr-o scrisoare pe care același Fabricius o adresa secretarului de stat la Externe von Weizsäcker, rezultă și mai clar că între Codreanu și Hitler au existat anumite relații pe care naștii voiau să le țină cu orice preț secrete. „Procesul lui Codreanu — se spunea în scrisoare — care, fără îndoială, va fi urmat de alte procese analoage ale șefilor Gărzii de fier,

Frate, frate, dar... Carol II și Nicolae într-un încrîntat schimb de cuvinte

* Vezi Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, 1970, pp. 154-155.

** Vezi articolul *Arhivele confirmă*, de Cristian Popășteanu din *Magazin Istorie*, nr. 1/1971.

CĂTRE MUNCITORIMEA ȘI ȚĂRĂNIMEA DIN ROMÂNIA CĂTRE NAȚIONALITĂȚILE ASUPRITE CĂTRE FUNCIONARI, PENSIONARI ȘI MICII- MESERIAȘI CĂTRE POPORUL MUNCITOR

Tovarăși, muncitori, cetățeni,

Pentru a putea exploata și jefui mai saibalec, în voce și „liniște” masele muncitoare, țărănești și tot poporul care trăiește din sudoarea muncii sale, a vă scădea și mai mult salariile, pensiile și nivelul vostru de trai, a putea jefui și mai mult pe țărani și micii meseriași, ca să mărească și mai mult impozitele și taxele pe alimentare și obiecte de prima necesitate, ca să poată pregăti instalarea dictaturii fasciste-sangerioase și provocarea războiului alături de Germania-hitleristă — bancherii, fabricanții și moșierii, în frunte cu regele — cel mai mare bancher și moșier — și guvernul înuleț-Tătărescu, AU CREIAT, AU INCURAJAT ȘI SUSTIN DIN BANII ȘI MIZERIA VOASTRA DIFERITE BANDE FASCISTE-TERORISTE PE CARILE INARMEAZĂ ȘI ASMUTE contra VOASTRA

P.C.R. dezvăluie cîrdăgia dintre guvernul tătărăscian și teroristii Gărzii: manifest al P.C.R. din iunie 1936

este pentru noi foarte neplăcut. Pe de o parte, din cauza documentului care a fost găsit la Codreanu, și cu ajutorul căruia vrea să dovedească relațiile cu Führerul, pe de altă parte, pentru că printre membrii Gărzii de fier urmăriți sînt și cei a căror ideologie se apropie cel mai mult de a noastră.”

O percheziție efectuată de organele Siguranței în vara anului 1938 la filialele din București ale lui I.G. **Farbenindustrie** a dus la descoperirea arhivei cu documentele ce atestau finanțarea Gărzii de către hitleriști. Actele însă n-au fost publicate de Carol II. În această privință este semnificativă declarația făcută de Eugen Cristescu, fostul șef al Siguranței Generale a Statului, care a arătat că guvernul lui Carol avea în mînă, în 1938, elementele doveditoare ale finanțării Gărzii de către Germania hitleristă, dar nu le-a dezvăluit la procesul lui Codreanu. Amintind discuția avută în acea vreme cu ministrul de Interne, Armand Călinescu, Cristescu declara: „Și mie unul, care am fost foarte intim cu Armand Călinescu [...] mi-a spus: «Am un document care arată că mișcarea legionară a fost finanțată, în special în alegerile din 1937, de către partidul nazist german. Nu s-a produs [adus în fața instanței] acel document, fiindcă noi eram neutri și guvernul a considerat că nu trebuie să strice relațiile politice pe care le avea cu Germania. De altfel, în modul cum s-au desfășurat alegerile din 1937, din profunzimea propagandei, din tot utilajul de care a dispus, se vede că [legionarii] au fost finanțați de către o țară străină. Noi știm foarte precis că legionarii nu dispuneau decît de 300 000 lei, așa că restul l-a suportat partidul nazist»”.

Printr-o notă din 18 ianuarie 1938, șeful Căcancelariei Reichului informa pe ministrul Afacerilor Externe al Germaniei von Neurath, că președintele Consiliului de Miniștri, Octavian Goga, a aflat că, în timpul campaniei electorale din 1937, au fost expediate pe adresa Școlii Germane din București 17 000 kg imprimate, cu documente de expediție și etichete ale Ministerului Afacerilor Externe German. În aceeași notă se menționa că, după aprecierile guvernului de la București, numai ajutorul dat de Germania poate explica multitudinea mijloacelor de propagandă ale Gărzii de fier, care a apărut peste tot nu numai cu o considerabilă cantitate de material tipărit, dar și cu un număr imens de mașini și camioane. Garda de fier își îndeplinea astfel cu conștiinciozitate rolul de agentură a celui de-al III-lea Reich. Faptele atestă cu claritate strînsa legătură între planurile expansioniste ale naziștilor și actele teroriste săvîrșite în acea vreme de Garda de fier. Astfel, în noiembrie 1938, în timp ce se afla în închisoare, C.Z. Codreanu a transmis lui Horia Sima și Vasile Cristescu, care conduceau activitatea clandestină a mișcării legionare, dispoziția de a intensifica acțiunile teroriste. Ordinul lansat sub parola „Plăcîntă mare în Ardeal” a fost tradus în fapte prin numeroase acțiuni criminale din care menționăm: asasinarea la Oradea, la 2 noiembrie 1938, a militanului social-democrat Bösörmeley Emil; atentatul organizat, la 28 noiembrie 1938, împotriva lui Ștefănescu-Goangă, rectorul Universității din Cluj; punerea unor bombe la cantina studenților evrei din Cluj; atentatele teroriste din cursul lunii noiembrie 1938 la o serie de depozite și întreprinderi din Cluj, Beiuș, Pojorta etc.

Berlinul ordonă...

În noiembrie 1938 Carol II, aflat într-un turneu de sondaj în Franța și Anglia, s-a oprit și la Berlin unde s-a întâlnit cu Hitler. Cu ocazia convorbirilor avute, Carol a înțeles clar interesul pe care Führerul îl purta Gărzii de fier, faptul că legionarii nu erau nici pe departe doar simpli competitori la conducerea guvernului. De aci, și reacția energică și imediată a lui Carol. În noaptea de 29/30 noiembrie 1938 Armand Călinescu a executat ordinul transmis telefonic de rege chiar din Berlin. Corneliu Zelea Codreanu și cei 13 asasini ai lui I.G. Duca și Mihail Stelescu au fost lichidați, sub pretextul încercării de fugă de sub escortă. Comunicatul oficial care anunța moartea „Căpitanului” a produs o puternică reacție la Berlin. Hitler și celelalte

căpetenii naziste au mers pînă la amenințări deschise împotriva lui Carol și Armand Călinescu, luînd în mod oficial sub protecția lor Garda de fier. Guvernul hitlerist a înapoiat într-un mod ofensator decorațiile pe care Carol le împărțise căpeteniilor naziste cu prilejul vizitei sale; în ziarele hitleriste au apărut amenințări la adresa României. Subliniind identitatea scopurilor urmărite de Codreanu în România, și dr. Henlein (șeful sudeților din Cehoslovacia), ziarul sovietic *Pravda* scria la 12 decembrie 1938: „Campania deșănțată antiromânească a presei berlineze arată că Germania pregătește României aceeași soartă care a lovit Cehoslovacia. În acest scop, fascismul german duce o campanie distructivă intensă înăuntrul acestei țări pregătind în mod evident o răscoală fascistă acolo”.

Pe aici au trecut legionarii. Desen de A. Jiquidi, apărut în 1938

Într-adevăr, după cum s-a aflat mai tîrziu, în bagajele trupelor care au ocupat, în martie 1939, Cehoslovacia s-au găsit manifeste tipărite în limba română, proclamații care atestau posibilitatea invadării teritoriului României. La 17 februarie 1939 postul german de radio-emisiune Breslau relatea: „Corneliu Z. Codreanu a fost al treilea frate al Axei Roma-Berlin, iar dacă nu ar fi fost împușcat, astăzi România ar fi fost aliată cu Germania și Italia [...], iar Axa Roma-Berlin ar fi avut calea deschisă pînă în Rusia Sovietică”.

Reușind să treacă în mod clandestin frontiera, Horia Sima, împreună cu alți fruntași legionari care nu fuseseră arestați (Viorel Trifa, N. Pătrașcu, Ion Victor Vojen), s-au refugiat la Berlin unde au constituit o nouă conducere a Gărzii de fier.

Renunțînd la vechea linie de reluare a activității Gărzii ca grupare politică, Horia Sima a trecut la organizarea mișcării legionare în echipe teroriste răzlețe, care să execute orbește dispozițiile date de hitleriști. Din capitala Reichului nazist erau trimiși în țară

(Continuare în p. 87)

* Arhiva I.S.I.S.P., fond V. dosar 227, fila 12. Notă informativă a Inspectoratului regional al Jandarmeriei Timiș din 2 martie 1939.

UN MESAJ TRACIC: taina unui inel

Dr. SORIN NICOLAESCU

Descoperirile intimplătoare au adus adesea la lumină tezaure și monumente aparținând trecutului îndepărtat. Unele din acestea au constituit adevărate revelații, capabile să risipească o taină, să întregască un adevăr sau să modifice un punct de vedere consacrat.

O astfel de descoperire importantă, făcută la începutul secolului nostru în Bulgaria (lingă localitatea Ezerovo, în aria vechiului regat odrys), a confirmat folosirea scrierii de către traci*. Mesajul tracic, însă, a rămas nedescifrat.

Cîteva observații originale, ca și analiza numeroaselor încercări făcute de o pleiadă de cercetători, ne-au permis să reabordăm frămîntata problemă a „traducerii” primului text trac cunoscut.

Iată faptele: lucrînd pe o colină situată la marginea localității bulgare Ezerovo, cîțiva fărani au săpat într-un mic tumulus, dezgropînd resturi ceramice, printre care se aflau răspîndite cîteva obiecte de bronz și aur. Întimplarea a atras atenția cercetătorului Bogdan Filov, care a publicat, în 1912, prima descriere a obiectelor descoperite. Filov a constatat factura tracă a ceramicii, ca și a restului de obiecte, insistînd asupra unui inel de aur, de formă aparte, pe care se afla gravată o inscripție în litere grecești.

Dezlănțuirea primului război mondial a întrerupt studiarea inelului și a împiedicat difuzarea materialelor științifice. Așa se face că abia în 1920 materialul a fost „redescoperit”, devenind un adevărat obiect de studiu pentru mulți cercetători prestigioși.

În ce constă, în fond, punctul de atracție, neobișnuitul, acestei descoperiri? Inelul, format din două piese — o toartă în formă de potcoavă, avînd la extremități două orificii în care intră, cu ajutorul a două prelungiri axiale, o placă aproximativ ovală (care se poate roti liber) — este purtătorul unei inscripții. Pe suprafața de 17/20 mm a plăcii mobile, pe o singură față, și pe o mică parte a muchiei, sînt înscrise 61 litere ale alfabetului grec caracteristic secolului V î.e.n. Scrișul este continuu, fără semne despărțitoare (scriptio continua), dispus pe mai multe rînduri, fragmentate ca să poată fi înscrise pe suprafața plăcii. Textul este scris într-o limbă necunoscută, probabil tracă (descoperit în arie tracă, pe un obiect de factură tracă, printre obiecte trace, conținînd silabele „ze” și „zy”, considerate și ele ca fiind caracteristic trace).

În alfabet latin, în succesiune aparentă, inscripția este aceasta: **ROLISTENEASNERENEATILTEANESKOARAZEADOMEANTILEZYPTAMIËERAZËLTA** (pentru litera greacă H am transcris Ë).

Marele istoric român Vasile Pârvan a remarcat existența unor nume proprii (Rolistene) și a presupus că textul trebuie să conțină numele, apartenența și locul de origine al posesorului, după modelul unor inscripții similare grecești sau latine.

Un număr de cercetători au susținut teza textului scris în hexametri, (Krohn, Kretschmer, Olsen etc.), neglijînd faptul că această metrică nu era caracteristică limbilor indoeuropene (din care făcea parte și traca). Pentru ineditul lor, merită să pomenim și de „traducerile” care s-au încercat prin limba georgiană (Gynnaeken) sau lituaniană (Basanavičius și Srba), ca și inconsistența interpretării grecești a lui Apostolides.

Revizuiind toate ipotezele cunoscute de noi din literatura de specialitate, am reținut ca deosebit de valoroasă părerea lui Pârvan (care, însă, nu a prezentat o traducere proprie) privind conținutul probabil al inscripției, ca și cîteva decupaje de nume și cuvinte propuse de alți comparatiști. Adăugăm observația că mormîntul pare a fi al unei femei (lipsește armele, în schimb s-au găsit o oglindă și o diademă).

* Vezi și Magazin Istoric, nr. 8/1972.

Surprinzătoare și deosebit de importantă ni se pare observația originală că textul se poate citi ca o strofă de patru versuri, în metru trohaic antic (bazat pe lungimea silabelor, și nu pe accent), prezentînd și asonanțele nea/zea și zypta/zēlta:

ROLISTENEASNEREnea
TILTEANESKOARAZEA
DOMEANTILEZYPTA
MIEERAZELTA

Avînd avantajul a patru versuri care fragmentează textul, și admițînd unele forme anterior recunoscute, putem decupa textul astfel:

ROLISTENEAS NEREnea // TILTEANESKO ARAZEA // DO ME ANT ILE
ZYPTA // MI EERA ZELTA.

Nu putem dezvolta aci diferitele variante posibile, și nici întreaga armătură de comparații folosite pentru descifrarea textului. Ne limităm, de aceea, să înfățișăm varianta care pare a prezenta cea mai clară unitate de structură și logică: ROLISTENE (al) NEREneii // TILTEANA (născută de/din Tiltea) DIN ARAZEA // DE MINE (de la mine) PENTRU EA (fie) DĂRUIT // INELUL MEU SACRU.

Ar rezulta, deci, că textul se referă la un dar de logodnă sau nuntă. Totuși, dacă Rolistene (sau Nerenea) sînt teonime, inelul ar putea fi un obiect votiv, legat de practicarea unui cult: rotirea plăcii mobile, gravată pe o singură parte, ascundea „neînșifașilor” textul legăturii sacre dintre preoteasa-vestală și zeitate.

Desigur, aducînd în discuție aceste cîteva observații, nu depășim impasul unei ipoteze, care nu se poate verifica încă, dar pare tentantă demonstrația textului versificat, care ar confirma — cel puțin pentru spațiul tracilor balcanici — pîrerea răspîndită în lumea antică cu privire la virtuțile poetice ale tracilor.

CAROL II ȘI GARDA DE FIER

(Urmare din p. 85)

agenți legionari înșărcinați cu organizarea unor acțiuni de sabotaj și spionaj. Ca primă măsură, Berlinul a ordonat suprimarea lui Armand Călinescu, a regelui Carol și a unor apropiați ai acestuia. Iată ce spune în acest sens Mihail Virfureanu, unul dintre principalii organizatori ai activității legionare din anul 1939: „În primele zile ale lui mai 1939, am fost chemat de către doamna Ioana Cantacuzino care mi-a comunicat din partea comandantului de la Berlin că sînt înșărcinat cu executarea unui atentat împotriva Regelui și guvernului [...] [Împreună] cu inginerul Nicolau și cu Sturdza, care aveau instrucțiuni de la Berlin, am hotărît [ca] executarea să vizeze simultan pe Rege, pe Călinescu și pe Gabriel Marinescu. În acest fel n-am mai avea cine reacționa. În nici un caz nu va fi executat unul fără celălalt, Regele fără Armand sau invers, căci în acest caz, cel rămas va ordona moartea tuturor legionarilor de prin lagăre și închisori — conducători și comandanți”.

Pentru asasinarea lui Carol s-au ales ca principale variante: organizarea unui atentat pe calea ferată, în regiunea Văii Prahovei, la curse sau la deschiderea Parlamentului etc. Proiectele n-au putut fi însă puse în practică, și după cum se știe, numai primul ministru a căzut vic-

timă ucigașilor. După asasinarea lui Armand Călinescu*, în septembrie 1939, Garda de fier a fost părăsită de o mare parte a aderenților, iar mulți dintre vechii conducători (ing. Clime, Al. Cantacuzino etc.), au fost suprimați în timpul represiunilor ordonate de Carol.

În vara anului 1940 (cînd prăbușirea Franței părea să facă din Reichul nazist marele învingător al războiului) încercările de ultimă oră ale cercurilor carliste de a-și prelungi existența printr-o concurență cu Garda — amnistierea legionarilor închiși, venirea lui Horia Sima** din Germania și includerea lui, alături de alți legionari, în guvernul lui I. Gîgur (4 iulie 1940) — erau sortite eșecului. Lipsit de sprijinul maselor și sub puternica presiune a Germaniei, Carol II a fost nevoit la 14 septembrie 1940, să cedeze puterea guvernului militar-fascist în frunte cu Ion Antonescu și Horia Sima.

Prezentul articol face parte din lucrarea autorului: *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, în curs de apariție la Editura Dacia din Cluj.

* Pentru detalii privind acest singeros episod, vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1987.

** Vezi articolul în anticamera dictaturii fasciste, de Mihail Fătu din *Magazin Istorie*, nr. 10/1970.

DESCOPERITORII LUMII NOI

II. America de Nord

JOHN CABOT (cca 1450-1498). În legătură cu data și locul nașterii sale au existat și continuă să mai dăinuie numeroase controverse. Unii istorici îl consideră englez, alții îi atribuie o origine italiană, susținând că se numea Giovanni Cabotto (în sprijinul acestei teze vine și o patentă, pe care regele Henric VII al Angliei a acordat-o în 1498 „venețianului Cabotto”).

În general, se cunosc foarte puține date despre viața și activitatea lui, pînă în 1490, cînd s-a stabilit la Bristol și a început să se ocupe cu negoțul de mirodenii cu Orientul.

Convins, ca și Columb, că în Extremul Orient se poate ajunge mai ușor navigînd spre vest, Cabot a propus lui Henric VII organizarea unei expediții pînă în Chitai (China) și a obținut autorizația să exploreze „Marea de Miază-Noapte” și „Marea de Apus”. În calitate de unic agent comercial al Angliei în această zonă, îl era dator să plătească monarhului o cincime din beneficiile realizate.

La 2 mai 1497, Cabot a părăsit portul Bristol la bordul corăbiei **MATTHEW**, cu un echipaj de 18 oameni, printre care și fiul său, Sebastian. La 24 iunie, a debarcat în Insula Newfoundland (Terra Nova), unde a constatat că se pot pescui cu ușurință imense cantități de cod. Convins că se află în Imperiul Marelui Han, exploratorul a pornit mai departe, ajungînd pînă la țărmurile Labradorului, unde nu a găsit nici un locuitor, nici o așezare omenească. La 6 august, vasul **MATTHEW** s-a înapoiat la Bristol, unde a fost primit în triumf. Henric VII l-a numit pe Cabot mare amiral, acordîndu-i și o pensie anuală.

Despre cea de-a doua expediție a lui au rămas informații foarte puține. Se pare că navigatorul a plecat în primăvara anului 1498, cu o flotilă de șase corăbii, și că a plutit de-a lungul țărmurilor nord-americane, între Newfoundland și Florida (după unele opinii, însă, acesta ar fi fost itinerarul fiului său, Sebastian Cabot). Cert este că, de pe urma realei sau presupusei expediții a lui John Cabot, suveranul englez a putut emite pretenții „legale” asupra teritoriilor din America de Nord, respingînd tentativele spaniole de colonizare.

JUAN PONCE DE LEÓN (cca 1460-1521). Născut la o dată nesigură în localitatea Santervas de Campos (provincia Valladolid), într-o familie aristocratică, a fost pajul regelui Ferdinand II. Nu se știe precis dacă a participat la cea de-a doua călătorie a lui Columb, dar se presupune că s-a numărat printre cuceritorii Insulei

Hispaniola (Santo Domingo). În 1508 a explorat Insula Briquén (Puerto Rico), al cărei guvernator a devenit doi ani mai tirziu, după ce a exterminat o mare parte din populația autohtonă.

În 1512, a pornit cu două caravele spre nordul Cubei, pentru a ajunge, după 25 zile, într-un ținut fertil, pe care l-a socotit o insulă. În cinstea zilei de Paște în care a avut loc descoperirea, teritoriul a fost botezat Florida (denumirea sărbătorii în limba spaniolă). Deși a navigat de-a lungul aproape întregului litoral, Ponce de León nu și-a dat seama că avea de-a face cu o peninsulă.

Unii istorici îi contestă prioritatea în materie de descoperire a Floridei, deoarece aceasta figurează pe o hartă a lui Cantino din 1502. Dar nu se cunosc participații la vreo călătorie în urma căreia a fost întocmită harta și, în general, presupusa expediție nu a lăsat nici o altă urmă, așa încît majoritatea cercetătorilor îi recunosc lui Ponce de León meritul de a fi adus la cunoștința europenilor existența Floridei.

În 1521, el a încercat să ajungă pe coasta occidentală a Mexicului, dar băștinașii

i-au opus o îndrăgățată rezistență. Rănit într-una din singeroasele ciocniri, s-a retras în Cuba, unde se crede că și-a sfârșit zilele.

ALVAR NÚÑEZ CABEZA DE VACA (cca 1490-1557).

Născut în localitatea Jerez de la Frontera, a avut o copilărie și o adolescență obscure, despre care există foarte puține elemente.

La 17 iulie 1527, a plecat din portul Sanlúcar, ca membru al expediției conduse de Panfilo Narvaez, care avea ca destinație Florida. La 12 aprilie 1528, călătorii au ajuns în Golful Tampa, de pe coastele peninsulei și și-au continuat drumul în interiorul continentului, navigând în cinci canoe pe cursurile de apă spre Munții Apalachieni. La gura de vărsare a Fluviului Mississippi, bărcile au naufragiat. În noiembrie 1528, atacați de băștinași, Narvaez și 150 dintre însoțitorii săi au pierit.

Indienii au luat prizonieri pe Cabeza de Vaca și pe cei aproximativ 80 supraviețuitori, care au trecut prin grele încercări.

Noi țărîmuri exotice se deschideau privirilor uluite ale exploratorilor

cări. Vreme de opt ani, Cabeza de Vaca a fost ostăteac la diferite triburi, în rîndul cărora și-a dobîndit un mare prestigiu ca vrăci, izbutind să vindece numeroși bolnavi. În cele din urmă, drept răsplată pentru serviciile sale, indienii l-au eliberat.

Împreună cu alți trei spanioli — Alonso Castillo, Maldonado și Dorantes — și cu negrul Esteabanico, exploratorul a parcurs mai bine de 10 000 km, traversînd lanțuri muntoase, păduri, rîuri și pustiuri, pînă a reușit să ajungă din nou la o așezare spaniolă. Cabeza de Vaca și-a istorisit aventurile într-o lucrare intitulată **Naufragios**, unul dintre cele mai de seamă documente din epoca marilor descoperiri geografice.

Înapoiat în Spania în 1537, el a fost numit guvernator al provinciei Rio de la Plata, în postul lăsat liber de Pedro de Mendoza. Plecînd la 2 noiembrie 1540 din Cadiz cu trei vase și 400 oameni, a ajuns în Brazilia în martie 1541, și a hotărît să continue drumul pe uscat. După ce a parcurs pădurile virgine din sudul brazilian, a descoperit cascada Iguazú în Guaraní, ajungînd la Assuncion (Paraguay) la 11 martie 1542.

Ca guvernator al provinciei Rio de la Plata a dus lungi și singeroase bătălii cu indienii, exterminînd un mare număr de triburi. Înapoiat în Spania, a intrat în magistratură, sfîrșindu-și viața ca judecător la Madrid.

FRANCESCO VÁZQUEZ DE CORONADO (1510-1554).

Născut probabil la Salamanca, a plecat în Mexic, în suita viceregei Mendoza, care l-a numit guvernator al provinciei Nueva Galicia.

Aflînd despre existența unui teritoriu fertil la nord de Mexic și vrînd să obțină informații suplimentare în privința lui, Mendoza a alcătuit un corp expediționar din 250 oameni și 15 tunuri, pe care l-a pus sub conducerea lui Coronado. La 22 februarie 1540, mica formație militară a pornit la drum, însoțită de cîțiva călugări misionari și de un mare număr de indieni folosiți ca auxiliari.

După două luni și jumătate de mers, Coronado a ajuns la Cibola, un biet sîtuc izolat într-un ținut pustiu și neospitalier. Acolo, spaniolilor li s-a relatat că și mai la nord s-ar găsi șapte mari orașe bogate, cu „case clădite din aur curat”. Plecînd

în căutarea lor, conchistadorii au ajuns la sud de actualul stat Utah, în Marele Canion al râului Colorado, căruia i-au dat numele de Tizon. Abia peste trei sute de ani, aveau să pună piciorul aici următorii europeni!

În continuare, grosul corpului expediționar a străbătut actualul stat New Mexico, întemeind așezarea San Jeronimo, în Valea Yaqui, astăzi Sonora, în vreme ce un detașament special ajungea în canoe la vărsarea râului Colorado în Golful Californiei. Foamea, oboseala și bolile au făcut ravagii în rândurile soldaților și ale indienilor ce-i însoțeau. Rămasese numai cu 30 călăreți, Coronado a căutat mai departe legendarele orașe de aur, ajungând, în 1541, până în actualele state Arkansas (la est) și Nebraska (la nord), parcurgând apoi statele Kansas, Oklahoma și Texas, și înapoiindu-se în Mexic abia în primăvara anului 1542.

Din punct de vedere practic, expediția a fost un eșec, de pe urma ei spaniolii nealegându-se cu nici un beneficiu. Din punct de vedere geografic, însă, Coronado a înscris la activul său o excepțională realizare, ajungând cu mult înaintea anglo-saxonilor în vestul îndepărtat, până la Munții Stincoși și Oceanul Pacific.

HERNANDO DE SOTO

(cca 1500-1542). Născut la Barcarotta (provincia Badajoz), la o dată incertă, aventurile sale în Lumea Nouă au început încă de la vârsta de 15 ani, când a participat la explorările litoralului actualului Nicaragua, la cucerirea țării și la întemeierea primei așezări spaniole de acolo.

Îmbogățit de pe urma jafurilor făcute în teritoriile indiene, proprietar a două corăbii, a fost invitat de Pizarro să ia parte la cucerirea Perului, unde a luptat în bătălia de la Tumbez. Jucând un rol important în asaltul localităților Caxamarca (1532) și Cuzco, el a fost unul dintre cei care au capturat căpetenia indiană Atahualpa.

În 1535, înapoiat în Spania ca posesor al unei imense averi, de Soto s-a decis să o riște în cadrul unei expediții de cucerire a Americii de Nord, pe care o considera, pe drept cuvânt, ca mult mai bogată și mai promițătoare decât Peru. La 18 mai 1539, însoțit de 515 oameni la bordul a trei corăbii anume construite pentru această expediție, el a părăsit portul Havana, debarcând peste o săptămână pe coastele Floridei.

De acolo, spaniolii s-au îndreptat spre nord, pătrunzând în statul Georgia, de unde au luat-o spre vest, traversând Alabama și Mississippi și ajungând la fluviul

cu același nume în primăvara anului 1541. Îndrăgita rezistență opusă de băștinași a provocat mari pierderi conchistadorilor, care au lăsat în urma lor peste o sută de morți și toate proviziile.

După ce au depășit Fluviul Mississippi spaniolii și-au continuat drumul spre vest, până în Oklahoma, apoi au făcut cale întoarsă. De Soto a murit pe malul Mississippiului, în valurile căruia i-a fost aruncat cadavrul. Supraviețuitorii au încercat să ajungă în Mexic prin Arkansas și Texas, dar triburile indiene i-au împiedicat, astfel că au fost nevoiți să se înapoieze pe aceeași rută pe care veniseră.

MARTIN FROBISHER

(cca 1535-1594). Născut în Anglia la o dată nesigură, nu se știe exact în ce localitate. Despre copilăria, adolescența și tinerețea sa nu se cunosc decât foarte puține lucruri, printre care ambiția exprimată de la o vîrstă încă fragedă, de a găsi pentru navigatorii englezi „trecătoarea de nord-vest”, cu alte cuvinte o

cale de comunicare maritimă septentrională între Oceanele Atlantic și Pacific.

În 1576, Frobisher a descoperit litoralul de sud-est al Insulei Baffin, unde un golf îi poartă numele. Cu același prilej a redescoperit coasta vestică a Groenlandei, pe care europenii n-o mai vizitaseră de pe timpul vikingilor.

Înapoiat în patrie, a fost numit vice-amiral de regina Elisabeta, calitate în care a participat, alături de celebrul Sir Francis Drake, la o expediție în Indiile Occidentale (1585). După o perioadă în care a funcționat ca magistrat la Londra, și-a reluat activitatea navală, fiind grav rănit în bătălia cu spaniolii din largul portului francez Brest (1594). Transportat în Anglia, a murit în ziua de 22 noiembrie a aceluiași an.

HENRY HUDSON

(cca 1550-cca 1611). Informațiile despre data și locul nașterii lipsesc aproape cu desăvîrșire. Se știe doar că în 1607 comanda vasul HOPEFUL, aparținând „Companiei Anglo-Moscovite”, care căuta o trecere pe apă spre China, la nordul continentului american. Plecând la începutul lui mai din portul Grave-

send, Hudson a ajuns la 13 iunie mai întîi la Spitzbergen, apoi la Insula Prince Charles, situată în largul coastei occidentale a Insulei Baffin. Nereușind să găsească

o trecere spre vest a coborît spre sud, descoperind insula care mai târziu avea să fie numită Jan Mayen.

În 1608, exploratorul a organizat o nouă călătorie, care avea același obiectiv, și care s-a soldat cu un eșec similar. Trecînd în serviciul „Companiei olandeze a Indiilor Occidentale” el a plecat cu două corăbii din Amsterdam, îndreptîndu-se mai întîi spre Capul Nord și spre Insula Novaia Zemlia, de la extremitatea răsăriteană a Mării Barent. Împiedicat să-și continue drumul de o barieră glacială, a luat direcția opusă, spre America de Nord, unde a descoperit rîul care-i poartă numele și care se varsă în Oceanul Atlantic în cuprinsul orașului New York.

Înapoiat în țară, a intrat în serviciul unei companii engleze, care i-a încredințat vasul DISCOVERY. Plecat la 17 aprilie 1610, Hudson a trecut prin strîmtoarea dintre Insula Baffin și colțul nord-estic al Canadei, ajungînd în marele golf care pătrunde adînc în interiorul acestei țări (atît strîmtoarea, cît și golful poartă astăzi numele lui).

Obligați să ierneze pe țărmul Golfului James — o prelungire a Golfului Hudson — membrii echipajului, ajunși la capătul răbdării din cauza foamei și a frigului, s-au răsculat împotriva conducătorului expediției. Împreună cu șapte marinari rămași credincioși, acesta a încercat să se salveze la bordul unei șalupe, dar a pierit fără urme.

Relatările lui Hudson despre fauna din regiunile polare și din tundra canadiană au stîrnit un deosebit interes, nu numai în cercurile științifice, ci și în cele economice. Diverse companii britanice au organizat numeroase expediții de valorificare a acestor bogății naturale și au creat primele rețele comerciale pe scară mare pentru achiziționarea și comercializarea blănurilor.

WILLIAM BAFFIN (1584-1622). Primele date mai precise în legătură cu viața și activitatea sa indică anul 1610, cînd a participat ca pilot la expediția lui Jacob Hall, pe țărmurile Groenlandei. Cu acel prilej, Baffin a fost cel dintîi navigator din lume care a arătat că distanțele pe mare pot fi măsurate cu ajutorul corpurilor cerești.

În 1613, în calitate de căpitan al unei baleniere, el a ajuns la Spitzbergen, unde a studiat cu atenție neobișnuitele fenomene de refracție din atmosferă. Un an mai târziu, a însoțit o expediție pînă la intrarea în strîmtoarea Canalului Fox, la nord-vest de Golful Hudson.

Dar călătoria care l-a făcut celebru a fost cea efectuată împreună cu Bylot de-a lungul întregii coaste vestice a Groenlandei, pînă la intrarea într-o strîmtoare căreia i-a dat numele de Smith. De aici, a pornit spre sud, pe litoralul Insulei North Lincoln, descoperind la sudul ei Strîmtoarea Jones și, încă și mai la sud, intrarea în Strîmtoarea Lancaster, care era barată de ghețuri.

Îndreptîndu-se apoi spre est, a traversat golful care a luat ulterior numele său, pentru a se înapoia în cele din urmă în Anglia. Merită subliniat faptul că abia în 1852 — prin urmare, după aproape două secole și jumătate — o expediție a reușit să pătrundă din nou în regiunea descoperită de Baffin.

Baffin a murit într-o bătălie de pe Insula Kishm, din Golful Persic, luptînd ca ofițer de artilerie. Volumul în care și-a istorisit călătoriile s-a bucurat, pînă la sfîrșitul secolului trecut, de o mare popularitate atît în Anglia cît și în întreaga Europă.

FRAY (fratele) JUNIPERO SERRA (1713-1784). Născut la Petra, în Insula Mallorca, a intrat la vîrstă de 19 ani în ordinul franciscanilor. Dobîndind încă de tînră o vastă cultură, a fost numit profesor la Universitatea din Palma de Mallorca.

În 1749, superiorii săi l-au trimis ca misionar în Sierra Gorda, din provincia mexicană Querétaro. Cînd iezuïții au fost expulzați din Mexic, Fray Junipero a preluat, în numele franciscanilor, misiunile lor din Baja California (California de Sud), dar nu peste multă vreme a primit dispoziția de a converti la catolicism pe indienii din partea de nord a acestei peninsule (actualul stat California din S.U.A.). În fruntea unui grup de călugări, el a pătruns într-o zonă încă neexplorată de europeni, întemeind prima misiune la San Diego, în 1769.

În ciuda apartenenței sale la un ordin monahal care și-a manifestat cu duritate prezența în Lumea Nouă, Fray Junipero a avut o comportare de un remarcabil umanitarism pentru epoca respectivă. Mult mai puțin preocupat decît alți franciscani de statisticile referitoare la numărul de indieni botezați, ca și în general de laturile pur religioase ale activității sale, el s-a străduit să vină, pe toate căile, în ajutorul populației autohtone.

Explorînd în lung și în lat California, unde și-a petrecut tot restul vieții, Fray Junipero a întemeiat numeroase misiuni, ca cele de la Monterey, San Francisco și San Gabriel (astăzi Los Angeles), din care aveau să se dezvolte mai târziu unele dintre cele mai importante așezări omenesti din vestul Statelor Unite. Sub conducerea lui, aceste misiuni s-au transformat în adevărate școli practice, unde băștinașii au avut posibilitatea să învețe metodele europene de cultivare a pămîntului și de creștere a vitelor, precum și o serie de meserii și meșteșuguri.

În Lumea Nouă, Fray Junipero este singurul reprezentant al bisericii spaniole care a respectat și chiar promovat, pe teritoriile aflate sub jurisdicția sa, principiul autogovernării, lăsînd intacte formele de conducere, organizare și administrare ale societății indiene.

GEORGE VANCOUVER

(cca 1757-1798). Se cunosc foarte puține dintre datele sale biografice, pînă la înrolarea în marina de război britanică (1771). Un an mai târziu, a făcut prima mare călătorie însoțindu-l pe James Cook, mai întîi în Jamaica, iar apoi pînă la Cercul polar de sud.

În 1790, guvernul englez i-a încredințat comanda navelor CHATHAM și DISCOVERY, ultima avînd un echipaj de 100

oameni și fiind dotată cu patru tunuri. La 1 aprilie 1791, Vancouver a plecat cu ambele vase primind misiunea de a explora și măsura coasta de nord-vest a Americii de Nord. Călătoria lui a constituit, de fapt, un nou ocol al globului pămîntesc pe un traseu în sens invers față de cel al lui Magellan.

Trecînd pe la Capul Bunei Speranțe și străbătînd Oceanele Indian și Pacific, s-a oprit în Australia, cercetîndu-i coasta de sud-vest, și în Noua Zeelandă, el fiind cel dintîi care a explorat-o cu adevărat, apoi a poposit în Insulele Tahiti și Hawaii. În aprilie 1792 Vancouver a ajuns pe litoralul occidental al continentului Nord-American. Vreme de doi ani și șase luni, el a explorat mai tot conturul acestui țărm între paralelele 39° și 52° — golfuri, peninsule, intrinduri, guri de vărsare etc., urcînd adesea în amontul riurilor pe mici ambarcațiuni și descoperînd insula ce-i poartă numele, în apropiere de actuala frontieră dintre Canada și S.U.A.

Drumul de întoarcere l-a efectuat pe la Capul Horn, după ce a cercetat și unele părți din coastele vestice ale Americii de Sud. Lucrarea sa, terminată de fratele lui, **Călătorie de descoperiri spre ținuturile din nordul Oceanului Pacific și în jurul lumii**, publicată la Londra în 1798, s-a bucurat de un imens succes, devenind un îndreptar clasic pentru toți navigatorii oceanici.

Anton FILIPESCU

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Reacție

În anul 1901, într-una din ședințele Camerei, Dimitrie A. Sturdza, președintele guvernului liberal din acea vreme, l-a criticat îndelung și vehement pe P.P. Carp. Deși cu alte ocazii acesta îl întrerupsese adeseori, în acel moment, frunzașul conservator l-a ascultat liniștit pînă la sfîrșit.

Coborînd de la tribună și trecînd pe lângă Carp, Sturdza i-a șoptit plin de sine:

— De data aceasta nici măcar n-ai deschis gura!

— Te înșeli! Înseamnă că nu te-ai uitat destul de atent la mine: în timpul cuvîntării dumitale am căscat cel puțin de treizeci de ori...

■ Aviz

Prădat într-o noapte de hoți, Mark Twain, a afișat a doua zi, pe poarta locuinței sale, următorul anunț: „Începînd de azi, tacîmurile de argint au fost înlocuite cu altele de alpaca. Ele pot fi găsite într-un dulap așezat în colțul din dreapta al primei încăperi. Alături se află un coș în care dorm niște pisoi. Dacă aveți nevoie de coș, puneți pisoi

pe covor. Vă rog însă să procedați cu multă precauție: pisoi au somnul foarte ușor. Și o ultimă recomandare: cînd plecați, închideți bine ușa”.

Prof. Lola CHIRACU,
București

■ Motiv

Cineva l-a întrebat într-o zi pe Diogene: de ce oamenilor le e milă de cerșetori și le dau bani, pe cînd soarta filozofilor nu trezește compasiunea nimănui? Filozoful a dat următorul răspuns: „Fiindcă oricine se gîndește că, într-o zi, poate ajunge și el șchiop sau orb — filozof însă, niciodată”.

Aurel FURNEA,
Luduș, jud. Mureș

■ Fugă mare—cu prinsoare

În toamna anului 1815 avea loc la București un spectacol sportiv neobișnuit: o austriacă, Carolina Panchert, îmbrăcată în costum tirolez, susținea pe străzile Capitalei un fel de întrecere athletică. Iată cum era prezentat acest spectacol într-un afiș al vremii: „Cu învoirea ocir-

muirii, duminică în 13 noiembrie, după poftire, are Beosispeta Carolina Panchert, în cea după urmă cînte de a se arăta iarăși într-o *Fugă mare — cu prinsoare*, de la straja Podului Mogoșoaiei pînă la straja Tîrgului d'Afară, pe marginea orașului, adică de șase ori, trei ori la ducătoare și trei ori în viitoare. Cursa se va săvîrși în 33 minute. De cîte ori se va ajunge la semn, se va slobozi cîte o pușcă spre încredințare.

Dacă din privitori va pofti să se prinză ca să se întrecă cu Madam, să poftască la hanul lui Manuc, nr. 56. Privitorii au să plătească cîte un sfînt, *Noblețea după voință*.

AI. BĂDĂLUȚA,
București

■ Catren

Alexandru Dumas — fiul, dramaturg și romancier francez (1824 — 1895), a fost invitat la masă de doctorul Giftal, cel mai renumit medic din Marsilia la acea vreme. După desert, gazda l-a rugat pe scriitor să-i improvizeze un catren pentru albumul său de amintiri.

După cîteva minute de gîndire, Dumas a notat: „Decînd amicului Giftal Orașul i s-a ncredințat S-a dărimat orice spital...”

— Lingușitorule! exclamă medicul.

Dar Dumas completă: „... Și-un cimitir s-a a-dăugat!”

George LĂZĂRESCU,
București

■ Personaje istorice pe ecran

Trei recente filme au ales ca tematică evenimente din istoria contemporană. Studiorile franceze au produs „Saculul”, o peliculă inspirată de ultima tentativă de asasinat comisă de elementele de extremă dreaptă împotriva generalului de Gaulle. Personajul acestuia este interpretat de actorul Adrien Cayla-Legrand, în vîrstă de 52 ani și avînd o înălțime doar cu doi centimetri mai mică decît a eroului său. După cum se vede din fotografia alăturată, asemănarea dintre model și copie — asemănare la care munca grimeurului a avut o contribuție hotărîtoare — este într-adevăr remarcabilă.

Dincolo de Canalul Mîneecii, cineaștii britanici au realizat și ei două filme istorice. Unul evocă tineretea lui Winston Churchill, bazîndu-se pe autobiografia lui intitulată *My Early Life* („Început de viață”).

În rolul titular joacă actorul Simon Ward, ale cărui trăsături sînt alte de apropiate de cele ale cunoscutului om de stat englez, încît nu a mai fost necesară intervenția machiajului. Dovadă cele două imagini: sus, Simon Ward și partenera sa; jos, Winston Church-

hill și soția sa, fotografiați în ziua cînd s-au căsătorit.

Cea de-a doua producție britanică se intitulează „Ultimele zece zile”. Este vorba de ultima decadă din viața lui Hitler, sinistrul dictator nazist care a antrenat lumea în cel de-al doilea război mondial. Pe ecran îl întruchiează Alec Guin-

ness (clișeu alăturat), cunoscut la noi dintr-un alt film istoric, „Un om pentru toate anotimpurile”, în care a jucat rolul regelui Carol II Stuart al Angliei.

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe următoarele luni ale anului 1973. După cum știți ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cîțitorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

PENTRU COLABORARE ȘI ÎNTELEGERE RECI- PROCĂ, Editura Politică,

București, 1973. Volumul prezintă convorbiri bilaterale, documente de stat, cuvântări, interviuri din perioada iulie 1965-ianuarie 1973, ilustrând momente de o deosebită semnificație din ansamblul relațiilor multiple ale României cu o serie de state din Asia și cu Australia. Sînt astfel consemnate contactele directe stabilite între conducătorii partidului și statului nostru, personal de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu șefi de state, cu înalți demnitari din Australia, Republica Populară Bangladesh, Birmania, Cambodgia, India, Iran, Israel, Japonia, Liban, Malaezia, Pakistan, Singapore, cu Guvernul Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud, evidențiindu-se preocuparea partidului și guvernului român, a demnitarilor țării lor menționate, pentru asigurarea unui curs ascendent legăturilor pe multiple planuri dintre România și statele respective.

TRADIȚII DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALISTĂ ROMÂNŌ-SOVIETICE, Editura Politică, București, 1972. Apărut sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., volumul cuprinde un mănunchi de studii menite să pună în lumină aspecte revelatorii din tradițiile de solidaritate ale clasei muncitoare din cele două țări în lupta pentru cauza istorică comună — eliberarea omului de exploatare și asuprire, făurirea societății socialiste și comuniste. Spiritul inter-

Cărți sosite la redacție

naționalist a animat dintotdeauna clasa muncitoare din România, militanții din mișcarea socialistă românească, luptătorii progresiști, Partidul Comunist Român. În cadrul multiplelor acțiuni de solidaritate internaționalistă ale poporului nostru, ale clasei muncitoare și partidului ei de avangardă, un loc de frunte îl ocupă legăturile internaționaliste dintre mișcarea muncitorească și socialistă din România și cea din Rusia, cu vechi tradiții în trecutul istoric al celor două popoare. Aceste legături, ridicate pe o treaptă superioară odată cu crearea P.C.R., au devenit, în anii construcției socialiste, o trăsătură caracteristică constantă a politicii de stat, au căpătat un conținut nou, o amplă dezvoltare.

ROMÂNIA ȘI TRADIȚIILE LUPTEI ARMATE A ÎNTREGULUI POPOR, Editura Militară, București, 1972. Apărut sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară al Ministerului Apărării Naționale, volumul înmănunchiază Comunicările și dezbaterile sesiunii științifice cu tema „Tradițiile luptei armate a întregului popor în is-

toria României”, organizată la București între 5-7 iunie 1972.

OASTEA CEA MARE, Editura Militară, București, 1972. Publicată de un colectiv de cercetători din cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, lucrarea înmănunchiază studii privind tradițiile glorioase ale luptei maselor populare din țara noastră pentru independență și libertate, îmbogățind cu date și aspecte noi patrimoniul istoriografiei marxiste românești, îndeosebi în zone mai puțin explorate pînă acum, ca strategia și tactica adoptată în diverse campanii militare, formele de participare a populației civile la lupta de eliberare națională, evoluția concepțiilor progresiste cu privire la necesitatea înarmării poporului etc.

Sînt prezentate, de asemenea, unele aspecte ale luptei maselor populare conduse de comuniști pentru doborîrea dictaturii antonesciene și pentru alungarea cotropitorilor hitleriști.

ROMÂNIA ÎN ANII NEUTRALITĂȚII (1914-1916), Editura Științifică, București, 1972. Analizînd o perioadă extrem de importantă din istoria modernă a României, lucrarea lui Constantin Nușu urmărește să înfățișeze unele detalii care să contribuie la conținutul unei imagini cît mai reale cu privire la viața politică și îndeosebi a relațiilor externe ale României în perioada care a premers primului război mondial și în aceea de neutralitate a țării — perioadă de neangajare a României cum o numește autorul — dintre anii 1914 și 1916.

Editori Riuniti din Roma, în colaborare cu Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a tipărit volumul **ROMANIA 1918. L'UNIONE DELLA TRANSILVANIA CON LA ROMANIA**, care prezintă traducerea italiană a lucrării („Unirea Transilvaniei cu România — 1 decembrie 1918”), apărută în 1970, la Editura Politică din București.

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A.D. XENOPOL”, din Iași, volumul IX, 1972, se prezintă ca un masiv tom de 660 pagini, din care 430 cuprind studii și articole cu teme și subiecte foarte diverse, iar 120 pagini — recenzii și note bibliografice; 25 pagini sînt consacrate unei dezbateri privind începutul epocii moderne în istoria României, conturîndu-se trei opinii care propun ca moment de început al acestei epoci anii 1821, 1829 și, respectiv, 1848.

SFÎRȘIT FĂRĂ GLORIE, Editura Științifică, București, 1972. Lucrarea lui **M. Fătu** analizează politica generală a partidelor Național-Tărănesc (Maniu) și Național-Liberal (Brătianu) în anii 1944-1947, atitudinea potrivnică a acestor partide față de transformările revoluționare înfăptuite de poporul român în această perioadă.

Cercetată în raport cu acele fenomene și sarcini pe care le-a pus desăvîrșirea revoluției burghezodemocratice în etapa concret-istorică după insurecția națională antifascistă din august 1944, activitatea acestor două partide politice evidențiază din plin caracterul lor de clasă, faptul că ele repre-

Cărți sosite la redacție

zentau instrumente politice ale claselor exploatoare. Teama de revoluție, de mase, le-a făcut să-și apere cu cerbie pozițiile în viața politică a României, pentru a se salva pe ele și regimul burghez, intrînd, în contextul noii confruntări de forțe, într-un accentuat proces de dezagregare, de fărâmițare, ele au continuat să se transforme, mai ales P.N.Ț., în forțe de un reacționarism extrem.

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI ÎN DOCUMENTE (1368-1900). Editura Politică, București. Un colectiv format din prof. univ. dr. doc. **Ion Ionașcu**, **Petre Bărbulescu** și **Gheorghe Gheorghe** a alcătuit această **Culegere selectivă de tratate, acorduri, convenții și alte acte cu caracter internațional**. Volumul se deschide cu o prefață care lămurește rostul lucrării și modalitatea alcătuirii ei, urmată de un studiu introductiv despre diplomația și relațiile internaționale ale românilor de-a lungul veacurilor, așa cum se oglindesc ele în cele 82 documente care alcătuiesc culegerea. Primul este **Privilegiul** acordat de Vlaicu Vodă negustorilor brașoveni la 20 ianuarie 1368, iar ultimul — **Convenția pentru reglementarea pașnică a conflictelor internaționale**, semnată în iulie 1899 și cunoscută sub numele de **Convenția de la Haga**.

Remarcînd efortul considerabil al editorilor pentru selectarea celor mai reprezentative piese documentare, se poate conchide

că prezenta culegere face un real serviciu nu numai specialiștilor, ci unei mase mai largi de cititori.

MIHAI VITEAZUL, CAM- PANII, Editura Militară, București, 1972. Elaborată în cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, lucrarea lui **V. Atanasie** bogat ilustrată și însoțită de numeroase scheme și planuri de bătălie, constituie o istorie a lui Mihai Viteazul scrisă prin prisma marilor sale campanii militare. În prima parte a lucrării autorul studiază situația internă și internațională a Țării Românești, precum și organizarea armatei cu care marele voievod a cîștigat strălucite victorii. Partea a doua e consacrată diverselor campanii întreprinse de voievod, contra turcilor, prezentîndu-se, de asemenea, luptele purtate în Transilvania și Moldova în cursul acțiunii întreprinse de Mihai pentru unirea celor trei țări române.

COLONIZAREA RURALĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA (SECOLELE XV-XVIII) DE M. D. Vlad, Editura Academiei, 1973, reprezintă o încercare de a fixa coordonatele fundamentale ale acestui fenomen în epoca feudalismului dezvoltat și din prima fază a descompunerii sale.

Mișcările de populație țărănească în țările române au avut nu numai o mare importanță economică, socială și politică, dar și culturală. Ele au contribuit la întărirea unității limbii române, la păstrarea obiceiurilor și datinilor strămoșești pe întreg teritoriul românesc.

CLARIFICĂRI

NICOLAE BAR, din Cluj: nu e nici o îndrăzneală, ci un drept al do. să semnalăm ceea ce vi se pare a fi o greșală în revista noastră. În speță, ne scrieți că regele Carol X (Zimbete din cronică, nr. 11/1972) nu a putut domni o perioadă atât de lungă (1757-1836). Într-adevăr, anii din paranteză indică durata vieții, nu a prezenței lui pe tronul Franței (1824-1830). Morala pentru noi: atunci când va fi vorba de monarhi, vom menționa între paranteze doar anii domniei.

Căde mulțumiri pentru aprecierile dv., cu atât mai prețioase, cu cât vin din partea unui specialist. Ne pare rău că nu vă putem satisface în ceea ce privește politicurile, care din cauza condițiilor tehnice, nu pot să apară sub formă de ptiante.

M. FILIOREANU, din București: nu știm la ce literatură a vremită* vă referiți. Fapt este că Osman Pașa, conducătorul forțelor otomane de la Plena a predat colonelului român Grigore Cerchez, declarând: „Capitulul cu armata mea, predându-mă în mâinile junet și bravei armate române”. Sergentul român Paul Lucasievič (vezi Magazin istoric, nr. 1/1970) a fost desemnat de către Comandamentul român ca șef al pazei.

PETRE GH. GHEORGHE, satul Lipia, com. Grulu, jud. Ilfov: într-adevăr, incendiul care a distrus templul Dianei din Efeș a avut loc în anul 366 î.e.n., mai precis în noaptea când, după o veche legendă, s-ar fi născut Alexandru Macedon (356 î.e.n.-323 î.e.n.).

ALEXANDRU AMARANDEI, satul Tăușești, com. Redlu, jud. Iași, ne întrebă care este originea numelui satului său natal, întrucât — scrie d-asa — „noi am stl. din bătrâni, că ar fi de pe timpul lui Ioan Tăuș, logofătul lui Ștefan cel Mare”. Bătrînii dr. au deprețat, printr-o proprietate locală, faptul că Tăușu exista un grup și în zona aceea. Mai putem adăuga satele Popești, Poceru și Treștiana (unde a zidit și o mănăstire, disprăcută între timp).

A. BRAEȘTER, din București și C. SĂCĂLEANU, din Iași, ne sesizează în legătură cu articolul în crederea noastră: Guvernul Republicii Socialiste (nr. 12/1972) că:

- 1) Gh. Tănase s-a născut nu la 8 februarie 1894, ci la 6 februarie 1895 și
- 2) alegerea lui ca deputat nu a avut loc în 1919, ci în 1920. Dr. M.C. Stănescu, autorul articolului, răspunde:

1) „Data nașterii lui Gh. Tănase a fost luată din dosarul militanțului, aflat în Arhiva C.C. al P.C.R. 2) Cît privește anul în care Tănase a fost ales deputat în Parlament, trebuie să recunoaștem că, din cauza unei neatenții, s-a strecurat o eroare. Nu este vorba decît de 1919, ci de 1920, cum corect ați sesizat dv.”.

ABSOLUTISM, DAR CU PARLAMENT!

Prof. PAVEL COCIUBA, com. Jebel, jud. Timiș: multe mulțumiri pentru bunele cuvinte, ca și pentru fidelitatea pe care ne-o arătați. Și acum, în ordinea numerotării de dv.:

1) E inevitabil ca unele articole să aducă unora dintre cititorii dați și fapte pe care ei le cunosc. Datoria noastră este însă de a ne adresa tuturor, nu numai celor foarte bine informați.

2) În trecut, spuneți dv., „Poșta redacției, răspundea unor cititori care doreau mai repede să-și vadă numele tipărit”. Așa s-a făcut? Mai gîti ce ambiții pot avea unii? În orice caz, în ce ne privește, nu ne-am luat nicotodă după asemenea velleități (mărturisite sau nu). Singurul criteriu al Poștei este tematica de interes general a corespondenței. Celor ce ridică probleme cu o arie limitată, le răspundem direct, prin poștă (a P.T.T.-ului, nu a redacției).

3) Cu tot respectul — și necontestînd calitățile articolului dv. — nu putem prelunge o polemică, oricît ar fi ea de interesantă. Avem de scris despre alfa lucruri, încă a insistat pe unul și același subiect ar însemna o sdrădire a conținutului revistei.

4) În legătură cu Silueța (Zimbete din cronică, nr. 11/1972) ne scrieți că „e o greșală a se vorbi despre Parlament în timpul lui Ludovic XV, cînd Franța era o monarhie absolută”. Oare?

Originea Parlamentului francez trebuie cutăută încă la curtea primilor regi Capetici. Curia regală, instituită prin intermediul căreia regele „împărțea dreptatea”, a fost primul tribunal, mai tîrziu jrd o resedință fixă și alcătuit după bunul plac al suveranului. Pe timpul lui Filip August (sec. XII) în compoziția acestui tribunal intră mari vasali (paltri) și prelați ai domeniului regal. În secolul următor, sub domnia lui Ludovic cel Sfînt, această instituție se reorganizează și capătă denumirea de Parlament, în componența lui intrînd și juristi de profesie. După o perioadă de afirmare a rolului politic al Parlamentului francez (sec. XV-XVI), în existența acestei instituții survine, într-adevăr un moment critic în sec. XVII, în timpul lui Ludovic XIV, cînd dintr-o curte suverană Parlamentul se transformă într-o curte superioară. El continuă să adă exiate ca instituție, deși în permanent conflict cu regalitatea, fiind suprimat (da, da,) la 7 septembrie 1791, în anul Marii Revoluții Franceze.

5) Aniversării sau comemorări de persoane la cifre ca 63 ani nu intră în preocupările noastre.

6) Așteptarea îndelungată a răspunsului se datorează: a) procesului de redactare și tipărire a revistei (la începutul lunii decembrie cînd am primit scrisoarea dv. not eram gata cu nr. 4); b) volumului foarte mare de corespondență ce ni se adresează; c) faptului că am vrut să vă răspundem la Poșta redacției (vezi punctul 2), altfel v-am fi scris direct.

ÎNTE SCOTIA ȘI ANGLIA

Ing. V.A. MOUCHA, București: în legătură cu anecdota La lumina lămpărilor (Magazin istoric, nr. 2/1973), așezi dreptate, arădind că monarhul în cauză era Jacob I al Scoției și nu Jacob I al Angliei (născut în 1566), care a domnit și el mai tîrziu în Scoția (sub numele de Jacob VI), înainte de a se urca, în 1603, pe tronul lăsat vacant de Elisabeta I. Nu așezi dreptate în privința domniei lui Jacob al Scoției, care a început în 1424, și nu în 1406, cum scrieți dv.

PRECIZARE LA LEZ-MAIESTATE

M. GRAUR, autorul articolului Un proces de „lez-majestate” acum 100 ani (nr. 8/1972), aduce următoarea precizare cu privire la nota redacției din p. 73: „Se știe că, în conformitate cu Constituția din 1866, la zărele și publicățiile periodice, răspunderea pentru cele scrise o avea autorul, dacă era cunoscut, iar în caz contrar un girant responsabil, pe care orice publicație era obligată să-l aibe, numele lui figurînd permanent pe frontispiciu. Pentru un articol nesemnat sau semnat cu un pseudonim, răspunderea o avea girantul care putea eventual figura ca inculpat înaintea justiției, riscînd să suferă chiar o condamnare. Mai tîrziu, după Constituția din 1923, în unele cazuri — girantul se mai chema și redactor răspundător. La Dimineața și Adevărul, de exemplu, această „funcție” revenea unui muncitor din atelier, pe care eu l-am asistat de multe ori în procesele de presă”.

UN CAP PENTRU O ALIANȚĂ

Citînd cu o înțîrziere de un an nr. 2/1972 al revistei noastre, LAURENȚIU AMDEU CALINESCU, din București, ne trimite o lungă și sarcastică scrisoare, în legătură cu o eroare de tipar (reală) și cu o „greșală de fond” (imaginară). E vorba de cităm respectînd scrupulos ortografia și punctuația originului): „notă din subsolul primei coloane din

pagina 13 (o fi numărul cu ghinion! mai știți?) Se spune acolo că prin Iunie 1941 trebuia să ne bombardeze aviația „aliată”. Care aliată? Cine erau aliații? Poate Nații cu Germanii! Cine era atît de genial în 22-VI-41 ca să posedă o aviație aliată?

Că doar, dragă Doamne! Pearl-Harbour-ul avea să fie atacat abia în 7-XII-41, America era neutră la ora aceea; iar alianța Anglo-Sovietică va lua ființă abia în Mai '42; așa că la ora aceea nu putea să ne bombardeze nici o aviație aliată. NU EXISTA AVIAȚIE ALIATĂ!

După ce ne învîdă scrierile adevărului, fără „să ne doară mîntuța”, tov. L.A.C. ne atrage atenția: „Și aici la noi mai sînt oameni care au trăit istorie și cunosc istorie, poate aceste greșeli să nu le observe cei care sîlablesc sau citeșc în autobuz, dar „oamenii” le observă și sar în sus!

Desigur că n-o să-mi răspundă prin revistă că n-o să vă convie, aștept însă măcar un răspuns cu poșta”.

Ace cum cititorii desigur au remarcat răspundem prin revistă fie că „ne convine”, fie că nu, cu condiția ca subiectul să nu prezinte un interes prea limitat. Intorcîndu-ne la obiecția de fond, să precizăm mai întîi că nota incriminată se referă nu la 22 Iunie 1941, ci la ultimele două zile ale lunii respective (prima dată menționată în articol e 1 Iulie 1941).

Cît despre alianța sovieto-britanică, ea a luat ființă imediat după agresiunea nazistă împotriva U.R.S.S. La 26 mai 1942 s-a semnat la Londra Tratatul de alianță, care consfințează formal o stare de fapt existentă de aproape un an. Căci încă în seara zilei de 22 Iunie 1941, la ora 21, B.B.C.-ul a transmis un discurs al lui Winston Churchill, care spunea printre altele: „Orice om sau stat care luptă împotriva nazismului se va bucura de sprijinul nostru... Așadar, vom da Rusiei și poporului rus tot ajutorul ce ne va sta în putință. Vom apela la toți prietenii și ALIAȚII (majusculele noastre — n.r.) din toate colțurile lumii, să adopte aceeași atitudine, căreia noi îi vom rămîne credincioși cu consecvență, pînă la sfîrșit”. (W. Churchill, The Second World War, vol. 8, Londra, 1965, p. 337).

În volumul următor din memoriile lui Churchill, primul capitol se intitulază — nici mai mult, nici mai puțin — Alături cu Canada se angajase în conflict în capitol este 22 Iunie-11 septembrie 1941, interval în care două escadrile HURRICANE au început să opereze, decolînd de pe baze sovietice.

Pare concludent, afară de cazul că tov. L.A.C. știe mai bine decît primul ministru al Angliei, cînd și cu cine s-a aliat aceasta. Dar și mai curios e că d-nea pune un semn de egalitate între noțiunea de alianță și intrarea în „război a Americii” (de fapt, a Statelor Unite, căci Canada se angajase în conflict încă din 1939). Să tragem de aici concluzia că Churchill delira vorbind despre ALIAȚII cu aproape șase luni înainte de Pearl Harbour? Dar atunci cum să numim raporturile (existente nu din Iunie 1941, ci din Iunie 1940) dintre forțele britanice și cele ale Franței libere, conduse de generalul de Gaulle? Cum să le spunem nemurimărilor aviatori cehi, polonezi danezi și norvegieni, care luptau (din 1939 și 1940) în cadrul R.A.F.-ului? Și ce titlu să dăm relațiilor (datînd tot din 1939 și 1940) dintre guvernul de la Londra și guvernele în exil ale țărilor cîmpătore de hitleristi? Oare conceptul de alianță a apărut pe arena istoriei abia odată cu Pearl Harbour?

Correspondenții nostru adaugă și un P.S.: „Puteți foarte bine să vă faceți că plouă, poșta merge defectuos, etc., etc. Dealtfel pariez capul meu contra unui pachet de Mădărești cu filtru (nu fumez d'astea) că n-îm să primesc nici un răspuns.”

A primit, deci a pierdut. Dar dacă d-șea nu fumează „Mădărești”, noi ce ar urma să facem cu capul pe care ne-l oferă?

ZIDARI DE VÎRSTĂ MATUSALEMICĂ

Din partea Societății de științe istorice din R.S.R. — Filiala Pitești, (președinte prof. Dinu Gh., secretar științific Prof. Paul I. Dicu) primim un amplu

material intitulat Dezinformări istorice la Pitești și semnat de prof. ION S. NANIA, în legătură cu o serie de informații eronate apărute în unele lucrări tipărite în jud. Argeș. Cîtăm câteva extrase:

„În articolul Monumentul de artă brîncovenească de la Horezu, semnat de Aurel Balaban în ziarul Secera și cîocanul nr. 3649, din 30 Ianuarie 1966, se afirmă că acest monument este „turnat la începutul domniei lui Brîncoveanu (între 1690-1697)... Aici, meșteri și arhitecți vestitii al timpului (se spune că au fost adunați și cei care făuriseră strălucitul giuvale de artă de la Curtea de Argeș) au lucrat 7 ani (trei a durat zidirea, iar patru pictura) după un proiect original...”. Dacă admitem că la 1690, meșterii care au construit biserica lui Neagoe Basarab de la Argeș aveau o vîrstă medie de 33 ani, rezultă, după Aurel Balaban, că ei aveau în anul terminării construcției de la Horezu respectabila vîrstă de 210 ani!...

De altfel, același autor semnează tot în Secera și cîocanul nr. 3750, din 29 mai 1966, articolul Golesții — trei generații de lăpîdarii pentru progres, unde spune: „Radu Golescu (1746-1818)... (datele aparțin lui A. Balaban) mare patriot, dorind eliberarea țărilor de sub dominația turcească, în timp ce era spătar al domniei are cîteaza ca, împreună cu logofătul Băleanu și vornicul Bujoreanu s-a aresete pe primul domn fanariot Constantin Mavrocordat, pus de turci în Tara Românească și să-l predea austrieclor cu promisiunea că vor mîntui țara de turci. Aceștia nu și-au ținut însă făgăduiala și acțiunea lor a eșuat”. Or, dacă însuși autorul recunoaște că Radu Golescu s-a născut în anul 1746, a uitat că boierii Țării Românești au delegat pe Serban Bujoreanu împreună cu Grigore Băleanu să expună generalului austriac Steinfeldt dorința lor de a fi lăsați sub protecția austriacă în anul 1716, deci cu 30 ani înainte de a se naște Radu Golescu și într-un moment cînd nu era domn Constantin Mavrocordat.

În Monografia comunei Corbi, județul Argeș — apărută în 1971, sub semnătura a doi autori: Ion N. Andreescu și Ion A. Urecheanu — există de asemenea numeroase erori. Astfel, se semnalează existența unei biserici rupestre situată „în stîncă de pe malul stîng al Rîului Doamnei, în satul Jghiaburi”, care, spun autorii „în timpul goșilor, creștinajii ei în sec. IV-V e.n.” a fost „dăltuită în stilul gotic, pentru a servi cultului creștin” (pag. 26-27). Mai departe citim: „...cu două mil de ani în urmă această biserică ar fi fost pesteră secretă a regelui Dromicherius, cel cu mari comeri de aur” (p. 27). Autorii plasează la Corbi lupta dintre Dromicherius și Lizimachus (Dromichaltes și Lysimachus — I.S.N.) cel din urmă venind „cu cămile, elefanți și cai mari, nu se putea mișca cu luteală” (pag. 27).

Lucrarea lui V. Firolu, Biografia în bronz și marmură apărută la Pitești în 1972 și apreciată pentru valoarea sa informativă (vezi Magazin istoric, nr. 1/1973) conține și ea mici erori, ca de exemplu: Theodor Aman s-ar fi născut în 1931 (p. 39) adică la 40 ani după moartea sa. C. Rădulescu-Codina a trăit 54 ani (p. 121), cifra reală fiind de 51 ani. Despre același se afirmă că a scris la publicațiile editate de C. Dobrescu-Argeș (p. 120) lucru inexact.

Sînt scăpări din fuga condeiului sau greșeli de tipar. Ele ar fi fost înlăturate dacă autorul sau redactorul consulta în întregime lucrarea 70 de personalități argene, mic dicționar bibliografic întocmit de Voinescu D. Silvestru și care se află la Biblioteca municipală Pitești. La pag. 162 din cartea sa, V. Firolu notează: „Voinescu D. Silvestru. Cuvînt introductiv la...”. Să fi citit oare V. Firolu numai cuvîntul introductiv?”

FĂRĂ... CHITANȚIER

Cititorul nostru ION D. GURĂU, din com. Valea Lungă Cricov, jud. Dimbovița, ne semnalează o stare de lucruri pe care o supunem atenției P.T.T. „Sînt abonat la Magazin istoric din anul 1970. Pînă în august 1972 am primit cu regularitate revista. Numărul 8 pe anul trecut însă nu mi-a sosit. Întrebînd factorul poștal, acesta mi-a indicat să mă duc s-o cumpăr de la... Magazinul Universal din comună. Abonamentul însă l-am plătit la poștă, însă factorul nu mi-a dat chitanța respectivă motivînd că n-are chitanțier. Din această cauză primesc revista după cum își aduce el aminte

de mine. Nu am primit nici numărul pe decembrie 1972. De aceea vă întreb, cum să procedez?”

Această întrebare o facem și noi tovarășilor de la Difuzarea presei, în speranța nu numai că vom primi un răspuns, ci că se vor lua și măsuri pentru descurajarea unor asemenea practici.

Nicolae MINEI

Amintim din nou tuturor cititorilor care ne scriu că textele înaintate redacției nu se înapoiază. Este o practică generală a presei din țară și de peste hotare.

POȘTA CONCURSULUI

Mai mulți cititori, sesizîndu-ne că revista noastră ajunge uneori cu întârziere la abonații din țară, ne-au propus să prelungim termenul de închidere a concursului. Dat fiind, însă, că difuzarea numărului 4/1973, în care am publicat întrebările concursului, a început în primele zile ale lunii aprilie, am considerat că termenul limită stabilit pentru expedierea răspunsurilor — 30 aprilie — oferă un răgaz suficient tuturor concurenților. (Reamintim că e vorba de data poștei de pe plic). Ca atare, răspunsurile expediate după această dată n-au mai putut fi luate în considerare.

În cursul acestei luni au loc trîierea răspunsurilor și stabilirea cîștigătorilor prin tragere la sorți. În numărul viitor al revistei (6/1973), vom publica răspunsurile exacte și numele cîștigătorilor.

Cititorii și colaboratorii revistei sînt informați că noua adresă a redacției este: București, intrarea Ministerului, nr. 2, etajul IV, sectorul 1, Oficiul poștal 1, telefon 16.68.72 ; 15.16.68.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● ÎNFLĂCĂRATUL AN 1848: documente, evocări, mărturii despre desfășurarea revoluției în țările române ● Jean Froissart — un mare cronicar medieval ● 11 iunie 1948: „Uzinele sînt ale noastre!” ● Consiliul de coroană de la Cotroceni, august 1916: România intră în război ● Acum 2 000 ani — navigație romană pe Dunăre ● Strălucirea unei familii: Movileștii ● Jurnalul lui Ciano ● Gladiatorul trac de la Ulpia Traiană ● Moarte sau sihăstrie? Sfîrșitul țarului Alexandru I ● Europa — de la mitologie la istorie ● Documente ale istoriei: Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului ● Rezultatele concursului MAGAZIN ISTORIC

CONTENTS

C.C. GIURESCU, L. BOICU, CLAUDIA CLEJA-GIRBEA and D. GH. VITCU 100 Years since the Death of Alexandru Ioan Cuza, the first Prince of the United Principalities	2
C. ANTIP The Armies of the Great Modern Revolutions. 25	
DAN BERINDEI Nicolae Bălcescu, an Adviser of the Romanian Nation	37
L. BEZYMENSKI The Barbarossa Operation	40
M. VIŞAN The Death of the Japanese Admiral Yamamoto 46	
GALEAZZO CIANO Diary	50
RADU VULPE Trajan's Column	61
IOAN SCURTU Bucharest 1924: Behind the Political Scenes. An Aborted Merging Attempt of the National Party and the Peasant Party	68
L. BOIA A Slovak Friend of the Romanian People — Gustav Augustini (1851-1900)	73
FLOREA NEDELCU The Relations between King Carol II and the Fascist Organisation The Iron Guard (1930-1939)	
SORIN NICOLAESCU The Secret of a Thracian Ring	86

SOMMAIRE

C.C. GIURESCU, L. BOICU, CLAUDIA CLEJA-GIRBEA, D. GH. VITCU 100 ans depuis la mort d'Alexandru Ioan Cuza, le premier prince des Principautés Unies	2
C. ANTIP Les armées des grandes révolutions modernes	25
DAN BERINDEI Nicolae Bălcescu, un conseiller de la nation roumaine	37

L. BEZYMENSKI L'opération Barbarossa	40
M. VIŞAN La mort de l'amiral japonais Yamamoto	46
GALEAZZO CIANO Journal. 50	
RADU VULPE La Colonne de Trajan	61
IOAN SCURTU Bucarest 1924: Dans les coulisses politiques. Une tentative échouée de fusion entre le Parti National et le Parti Paysan	68
L. BOIA Un ami slovaque du peuple roumain — Gustav Augustini (1851-1900)	73
FLOREA NEDELCU Les relations du roi Carol II avec l'organisation de type fasciste la Garde de Fer (1930-1939)	77
SORIN NICOLAESCU Le secret d'une bague thrace	86

СОДЕРЖАНИЕ

К.К. ДЖУРЕСКУ, Л. БОЙКУ, К. КЛЕЖА ГЫРБЕА, Д.Г. ВИТКУ 100 лет со дня смерти Александра Иоана Куза, первый господарь Объединенных Княжеств	2
К. АНТИП Армии великих революций новой истории. 25	
Д. БЕРИНДЕИ Николае Бэлцеску, советник румынской нации	37
Л. БЕЗЫМЕНСКИЙ Операция Барбаросса	40
М. ВИШАН Смерть японского адмирала Ямато	46
Г. ЧАНО Дневник	50
Р. ВУЛПЕ Траянская колонна	61
И. СКУРТУ Бухарест 1924 г. Политические кулисы: неудачная попытка объединения Национальной Партии и Крестьян-	

ской партии	68
Л. БОИ Словацкий друг румынского народа: Густав Августини (1851—1900)	73
Ф. НЕДЕЛКУ Снятия короля Карола II-го с организацией фашистского типа Железная гвардия (1930-1939)	77
С. НИКОЛАЕСКУ Тайна фракийского кольца	86

INHALT

C.C. GIURESCU, L. BOICU, CLAUDIA CLEJA-GIRBEA, D. GH. VITCU 100 Jahre seit dem Tode Alexandru Ioan Cuza, der erste Fürst der Vereinigten Fürstentümer	2
C. ANTIP Die Armeen der grossen modernen Revolutionen. 25	
DAN BERINDEI Nicolae Bălcescu, ein Ratgeber der rumänischen Nation	37
L. BESYMENSKI Die Operation Barbarossa	40
M. VIŞAN Der Tod des japanischen Admirals Yamamoto. 46	
GALEAZZO CIANO Tagebuch 50	
RADU VULPE Trajans Säule 61	
IOAN SCURTU Bukarest 1924: Hinter den politischen Kulissen. Ein gescheiterter Versuch einer Verschmelzung der Nationalen Partei und der Bauernpartei. 68	
L. BOIA Ein slowakischer Freund des rumänischen Volkes — Gustav Augustini (1851-1900)	73
FLOREA NEDELCU Die Beziehungen König Carolis II. mit der faschistischen Organisation Die Eiserner Garde (1930-1939)	77
SORIN NICOLAESCU Das Geheimnis eines thrakischen Ringes	86

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV, — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandru, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoinchi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

